

VIGILIA

1994 / 1

Az új világhatekizmusról

J. RATZINGER, CH. SCHÖNBORN, PÁPAI LAJOS, TÖRÖK JÓZSEF,
LADOCSEI GÁSPÁR, BÉKÉS GELLÉRT ÉS VERES ANDRÁS ÍRÁSA

HEINRICH VON KLEIST ÉS TANDORI DEZSŐ PRÓZÁJA

TAKÁCS ZSUZSA ÉS KALÁSZ MÁRTON VERSE

Beszélgetés Farkasfalvy Dénessel

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Ez az egyház hite	1
----------------	-------------------	---

AZ ÚJ VILÁGKATEKIZMUSRÓL

JOSEPH RATZINGER:	Mit hisz az egyház? (<i>Domokos György fordítása</i>)	2
CHRISTOPH SCHÖNBORN:	Főbb témák és alapelvek (<i>Draskovits Imre fordítása</i>)	8
PÁPAI LAJOS:	A hitvallástól a katekizmusig	15
TÖRÖK JÓZSEF:	A katekizmus története	19
LADOCSI GÁSPÁR:	Hitünk az igazság rendszere	22
BÉKÉS GELLÉRT:	A krisztusi misztérium liturgikus ünneplése	27
VERES ANDRÁS:	Régi és új elemek az erkölcsi tanításban	33
HEINRICH VON KLEIST:	Szent Cecília avagy: a zene hatalma (<i>Németh Tibor György fordítása</i>)	39
TAKÁCS ZSUZSA:	Új élet; Zajok (<i>versek</i>)	47
TANDORI DEZSŐ:	Napszakok idegenben (<i>elbeszélés</i>)	48
KALÁSZ MÁRTON:	Tübingen (<i>vers</i>)	51

KORTÁRSUNK

BARÁNSZKY LÁSZLÓ:	hatvanas évek (<i>vers</i>)	52
POMOGÁTS BÉLA:	Képeslapok menetközben (<i>Baránszky László költészetéről</i>)	53

KATOLIKUS RENESZÁNSZ

RÓNAY LÁSZLÓ:	A francia példa	55
PITROFF PÁL:	Katolikus felfogás és modern költészet	57

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

LUKÁCS LÁSZLÓ	Beszélgetés Farkasfalvy Dénessel	61
---------------	----------------------------------	----

MAI MEDITÁCIÓK

HEGYI GYULA:	Hinni és látni Jeruzsálemben	70
--------------	------------------------------	----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	75
---	----

Ez az egyház hite

A Katolikus Egyház Katekizmusa az egyház zsinati megújulási folyamatának fontos állomása. A Római Katekizmus óta négyszáz év telt el, azóta alaposan megváltozott az egyház élete és az azt körülvevő szellemi-társadalmi környezet is. Az egyház akkor Európához kötődött, azóta viszont világegyház lett. Európa pedig akkor, minden vallási megosztottság ellenére, alapvetően keresztény szellemiségű volt — mára viszont egyre inkább elszakadt az evangéliumi gyökerektől.

A katekizmusban az egyház tagjai egyetlen hatalmas rendszerben tekinthetik át hitük igazságait. Ez a hitrendszer azonban nem elvont spekuláció: életből fakad és életre hív. Istennek a kinyilatkoztatásban feltáruló életét és szeretetét mutatja be, majd megmutatja az ember választását erre a szeretetre.

A katekizmust egy éve adta át az egyháznak a pápa. Azóta egymás után látnak napvilágot a különböző nyelvű fordítások. Az eladott példányszámok bizonyossága szerint: mindenütt hatalmas könyvsiker. De az igazi munka még hátra van: a hitnek valódi közvetítése, átadása. S nyílt az a kérdés is: ki mit ért meg, fogad el belőle, ki hogyan értelmezi egyes részeit, miként valósítja meg az életében? Másként fogadják a valóban hívő, elkötelezett keresztények. Másként a megkeresztelt hitetlenek. Másként azok, akik kívülről szemlélik az egyházat, kíváncsian vagy tartózkodóan, gyanakodva vagy ellenségesen, jóindulattal vagy várakozással teli.

A katekizmus rövidesen megjelenik magyarul is. Milyen lesz a hazai fogadtatása? Hogyan veszik majd kézbe az egyházon belül s az egyházon kívül? Hogyan sikerül majd általa a hit közvetítése az egyházban, a gyermek- és felnőtt hitoktatásban? Jövendő olvasói megrekednek-e majd a betűnél, a formuláknál, vagy pedig fölmelegíti szívüket Isten hatalmas, az egész világot az üdvösségre hívó szeretete? Sokan vannak hazánkban is a nem vagy nem igazán hívő megkeresztelték s a hittől csakugyan távol állók. Remélhetjük-e, hogy a katekizmus segíti közeledésüket Krisztushoz? Manapság sokan visszaélnék a „keresztény” jelzővel, saját céljaik érdekében, mások pedig elszántabban és következetesebben támadják az egyházat, mint az elmúlt évtizedekben tették. Mennyire segít majd a katekizmus abban, hogy a magyar egyház tisztázza saját mibenlétét és helyét az őt körülvevő társadalomban?

Új évfolyamunk új külsőben jelenik meg. Egyszerre kívánjuk őrizni a Vigilia legnemesebb hagyományait, a klasszikus, harmóniát sugárzó formákat, s törekedni olyan szemléletőbb, a mondánivalót jobban kiemelő, „modern” külsőre, amely jobban segíti az olvasót a tájékozódásban. A tervezésért Zsótér László grafikusművésznek mondunk hálás köszönetet — reméljük, minden olvasónk örömét is tolmácsolva számára.

JOSEPH RATZINGER

Mit hisz az egyház?

1927-ben született. Éveken át a dogmatika professzora, a II. Vatikáni zsinaton részt vett teológus szakértőként. 1977-től 1982-ig München és Freising érseke, 1977-től bíboros, 1982-től a Hittani Kongregáció prefektusa.

Az előadás elhangzott a római egyházmegyei szinóduson, 1993 őszén.

A II. Vatikáni zsinat tanítása, 5. p.

A hit „javaslat”-jellege

Megjegyzés:
Az idézeteket a Katekizmus készülő magyar fordításából vettük.

Engedjék meg, hogy e témát egy apró epizóddal kezdjem, ami a II. Vatikáni zsinat utáni időkben történt meg. A zsinat a párbeszéd soha nem látott perspektíváit nyitotta meg az egyház és a teológia előtt, különösen azzal a konstitúcióval, amely az egyházat a mai világ környezetében írja le, de ide vonatkoztak a ökumenéről szóló, a missziós, a nem keresztény egyházakról szóló, valamint a vallásszabadságról szóló határozatok is. Új témák merültek fel, új módszerek váltak szükségessé. Ha egy teológus haladni akart a korrallal, és világos fogalma volt küldetéséről, szinte magától értetődő volt, hogy egy időre félretolja a régi témákat, és minden energiáját az új kérdéseknek szentelje, amelyek mindenfelől záporoztak felé. Elküldtem akkoriban egy munkámat Hans Urs von Balthasarnak, aki, mint mindig, egy lapon megköszönte, ám a köszönetnyilvánításhoz hozzáfűzött egy jelentőségteljes mondatot, amely számomra mindmáig felejthetetlen: a hitet nem lehet eleve feltételezni (szupponálni), csak javasolni (proponálni). Ez a kijelentése megdöbbenett. Az újonnan megnyílt tartományokban való csapongás helyénvaló és szükséges, de csak akkor, ha kiindulási pontja és vezérfonala a hit fénye marad. A hit nem állhat meg önmagában. Soha nem feltételezhetjük eleve mint beteljesedett valóságot. Újra és újra át kell élni. Minthogy a hit olyan aktus, amely egész létünket magában foglalja, mindig újra kell gondolnunk és újra meg újra tanúságot kell róla tennünk. Ezért a hit nagy témakörei: Isten, Krisztus, Szentlélek, a kegyelem és a bűn, a szentségek és az egyház, a halál és az élet — valójában sohasem régi témák. Mindig olyan dolgok maradnak, amelyek elevenünkbe vágnak. Mindig ezeknek kell a hithirdetés középpontjában, tehát a teológiai gondolkodás középpontjában állniuk. Az 1985-ös püspöki szinódus résztvevői, amikor azt kérték, hogy legyen az egész egyháznak közös katekizmusa, ugyanazt a gondolatot fejezték ki ezzel, mint amiről Balthasar írt egykor. Lelkipásztori tapasztalatuk mutatta meg számukra, hogy a szerteágazó, újfajta lelkipásztori tevékenység talaját veszti, ha nem a hit hirdetésének ki-sugárzása és alkalmazása. A hitet nem tételezhetjük fel előre, csak javasolhatjuk. Ezért született meg tehát az új katekizmus. A *Katolikus Egyház Katekizmusa* (továbbiakban KEK) a hit javaslatával áll elő, annak teljes gazdagságában, ugyanakkor egységes keretben és egyszerű formában.

Mit hisz az egyház? Ebben a kérdésben további kérdések vannak elrejtve: Ki az, aki hisz? Hogyan kell hinni? A katekizmus részletesen taglalja ezt a két alapvető kérdést: szól a hit „alanyáról” és „tárgyáról” — ezek bensőséges egységét figyelembe véve. Más szavakkal: a hit aktusáról és tartalmáról szól, ezek elválaszthatatlan egységéről. Megpróbálom részletesebben kifejteni, miről van szó. A hitvallásokban egyaránt megtaláljuk az egyes számot „hiszek” és a többes számú „hisszük” alakot. Beszélhetünk az egyház hitéről és a hit személyes jellegéről, s végül szólhatunk a hitről mint Isten sajátos ajándékáról a teológiában manapság használatos kifejezéssel élve „teológiai aktusról”. Mit jelent hát mindez?

**A hit: egész énünk
döntése**

A hit létünk irányultságának egésze. Alapvető döntésről van szó, amelynek hatása van életünk minden mozzanatára. A hit nem csupán értelmünk, akaratunk vagy érzelmeink mozdulása, hanem mindez együtt. Az egész „én”, az egész személy cselekedete, annak teljes egységében. Ebben az értelemben szól róla a Biblia mint a „szív” cselekedetéről (vö. Róm 10,9). Teljesen személyes aktusról van szó. De ahogyan Szent Ágoston mondja: éppen mivel énünk az a hely, ahol egész emberségünk, egész létünk a tét, képes meghaladni önmagát az ember; az egész „én” aktusa egyben a mások felé való megnyílás pillanata, az együtt-lét aktusa.

Ez pedig nem következhet be anélkül, hogy legmélyebben rejlő alapunkkal, az élő Istennel ne érintkeznénk, aki jelen van létünk mélyén, és fenntartja azt. Ott, ahol az emberi lét teljessége a tét, énünkkel együtt a tét a „mi” és a teljesen más jellegű „Te”, az Isten is. Ez azonban azt jelenti, hogy egy ilyen aktusban az ember túllép a pusztán emberi cselekvés határán. Az emberi lény lényegét tekintve nem csupán cselekvés, hanem elfogadás is, nem csak adó, hanem elfogadó lény is, mivel teremtmény.

**A hit: találkozás és
közösség Istennel**

A katekizmus ezt így fejezi ki: Senki sem hihet magától, amint senki sem élhet magától. Senki sem szerezte magának a hitet, ahogyan a létet sem szerezte magának senki (166). Szent Pál a hitnek eme radikális jellegét megtérése és keresztsége tapasztalatának leírásakor adja: „élek, de már nem én élek...” (Gal 2,20). A hit az egyszerű „én” eltűnésével és az igazi „én” megjelenésével jár, vagyis az önmagunkká válást jelenti az egyszerű énnek az Istennel való közösség révén történő eltűnésében, amelyet a Krisztussal való közösség közvetít.

Ez idáig a hit „alanyát” igyekeztük megragadni a katekizmus segítségével, vagyis megkíséreltük leírni a hit aktusának szerkezetét. A keresztyén hit lényegét tekintve az élő Istennel való találkozás. Isten hitünk végső és igazi tartalma. Ebben az értelemben egyszerű meghatározunk a hit tartalmát, tárgyát: hiszek Istenben. Ám a legegyszerűbb valóság egyben mindig a legmélyebb is, amely felölel minden mást. Azért hihetünk Istenben, mivel Ő megérint bennünket, jelen van bennünk, mivel kívülről is közelít

hozzánk. Azért hihetünk Benne, mert létezik Az, akit Ő küldött: „Ő látta az Atyát” (Jn 6,46) — mondja a katekizmus, Ő „az egyetlen, aki ismeri az Atyát, és aki képes felfedni Őt” (151). Azt is mondhatnánk, hogy a hit Jézus látásmódjában való részvétel. Megengedi számunkra, hogy Vele együtt nézzük a dolgokat, mindazt, amit Ő látott. Ebben az állításban benne foglaltatik Jézus Krisztus istensége csakúgy, mint embersége. Minthogy Ő a Fiú, mindörökké látja az Atyát. Minthogy Ő egyszerre két személy: Isten és ember, Ő sohasem a múlt személyisége, és sohasem csak az örökkévalóságé, akinek nincsen köze az időhöz, hanem mindig is Ő az idő középpontja, mindig élő és mindig jelenvaló. Ily módon azonban egyidejűleg érintjük a Szentháromság titkát is. Az Úr általunk a Szentlélek műve révén válik jelenvalóvá. Hallgassuk újból, mit mond a katekizmus: „Nem hihetünk Krisztusban, ha nem részesülünk Szentlelkében... Csak Isten ismeri teljesen Istent. Azért hiszünk a Szentlelkben, mert Isten” (152).

A hit aktusa

Az egyház hite Ha jól szemügyre vesszük a hit aktusát, ebből fejlődnek ki mintegy maguktól az egyes tartalmak. Isten Krisztusban válik számunkra kézzelfoghatóvá. Így válik megismerhetővé egyrészt a Szentháromság titka, másrészt az a tény, hogy Ő maga jelent meg a történelemben, olyannyira, hogy a Fiú emberré lett, és az Atyától elküldi számunkra a Szentlelket. A megtestesülésben ugyanakkor benne rejlik az egyház titka is, hiszen Jézus valójában azért jött, hogy „egyesítse Isten szétszórt fiait” (Jn 11, 52). Az egyház „mi”-je az az új, tágas közösség, amely magához vonz bennünket (vö. Jn 12,32). Így az egyház benne rejlik a hit aktusában, annak kezdetében. Az egyház nem intézmény, amely a hithez kívülről közelít és szervezeti keretet ad a hívők közös tevékenysége számára — maga is a hit aktusának része. A „hiszek” mindig „hiszünk” is. Ezzel kapcsolatban a katekizmus így fogalmaz: „Hiszek: az egyház, édesanyánk is felel Istennek hitével, és tanít bennünket kimondani: „hiszek”, „hiszünk” (167).

Az imént megállapítottuk, hogy a hit aktusának elemzése azonnal felfedi számunkra leglényegesebb tartalmát: a hit a háromságos Isten: Atya, Fiú és Szentlélek számára adott válasz. Hozzáfűzhetjük, hogy a hit aktusában benne foglaltatik Jézus Krisztus megtestesülése is, az Ő emberi-isteni titka — és így az egész üdvtörténet. Nyilvánvaló, hogy Isten képe, az egyház, mint az üdvtörténet emberi hordozója, szintén jelen van a hit aktusában. Nem volna nehéz hasonlóképpen megmutatni, hogy az élő Istennel való találkozás alapvető aktusában benne rejlenek a hit egyéb tartalmai is. Az Istennel való kapcsolat ugyanis természeténél fogva kapcsolódik az örök élethez. Szükségszerűen meghaladja az antropológia körét. Isten csak akkor valóban Isten, ha minden dolognak az Ura. Így a teremtés, az üdvtörténet, az örök élet olyan témák,

amelyek közvetlenül Isten létéből következnek. Ha az üdvtörténetről beszélünk, azonnal érintjük a bűn és a kegyelem kérdését. Érintjük azt a problémát, hogy mi hogyan találkozhatunk Istennel, vagyis a liturgiát, a szentségeket, az imádságot, az erkölcs-tant.

A hit tehát nem proposíciók halmaza, hanem egyszerű, de intenzív aktus, amelynek egyszerűsége hordozza a lét teljes mélységét és szélességét. Aki Istentről beszél, mindenről beszél; megtanulja megkülönböztetni a lényeges dolgokat a lényegtelenektől, és felfedez valamit a valóság teljességének belső logikájából, még ha töredékesen és talányosan is (1Kor 14,12), amíg csak a hit hit marad és nem lesz látássá.

A hit mint tanítási forma

A hitben átadottság szentségi közösség

Befejezésképpen csak érinteni szeretném a másik kérdéskört, amelyet megfontolásaink elején feltettünk, és a hit mikéntjére vonatkozik. Pálnál találunk ezzel kapcsolatban egy különleges szót, amely segítségünkre lehet ebben. Az apostol azt mondja, hogy a hit szívbeli engedelmesség a tanítás azon formájának, amelynek átadattunk: „bár a bűnnek szolgáltatok, most már szívből engedelmeskedtek annak a tanításnak, amelyet kaptatok” (Róm 6,17). Ebben fejeződik ki a hit aktusának szentségi jellege, a hitvallás és a szentség közötti bensőséges kapcsolat. A hithez tartozik a „tanítás egy formája” — mondja az apostol, nem mi találjuk azt ki. A hit nem bensőnkől feltörő ötletből, hanem egy kívülről érkező szó által fakad. Bizonyos értelemben ige az Igéről, és mi „átadatunk” ennek az Igének, amely új utakat jelöl ki gondolataink számára és formát ad életünknek. Ennek a minket megelőző igének való „átadatásunk” jelenik meg a vízbeméritkezés halál-szimbólumában. Ez emlékeztet bennünket a fent idézett mondatra: „Élek, de már nem én élek”, emlékeztet rá, hogy a hit aktusában kiegészíti egymást a halál és az én megújulása. A keresztelés halál-szimbolikája egyesíti megújulásunkat és Jézus Krisztus feltámadását. A minket tanító szónak való átadatásunk Krisztusnak való átadatásunkat jelenti. Nem fogadhatjuk be az Ő Igéjét úgy, mint elméletet, mint ahogyan matematikai képleteket vagy filozófiai elméleteket tanul az ember. Ezt az Igét csak úgy fogadhatjuk magunkba, amilyen mértékben elfogadjuk a vele való közösséget, és ezt csak onnan meríthetjük, ahol Ő örökre összekötötte magát az emberekkel: az egyházból. Az Ő nyelvezetét használva átadatásunknak ezt a folyamatát hívjuk „szentségnek”. A hit aktusa elképzelhetetlen szentségek nélkül.

Ebből kiindulva érthetjük meg a katekizmus konkrét felépítését. A hit, mint láttuk, abban áll, hogy átadattunk a tanítás egy formájának. Másutt Pál ezt a tanítási formát hitvallásnak nevezi (vö. Róm 10,9).

Itt bontakozik ki a hit eseményének egy másik oldala: a hitnek,

amely szó formájában ér el bennünket, bennünk is szóvá kell válnia, mivel ugyanakkor életünknek a kifejezése is. Hinni mindig egyet jelent a megvallással is. A hit sohasem magánügy, mindig nyilvános és közösségi. Szóból elsősorban felfogássá lesz, de e felfogásból is minduntalan szóvá és cselekedetté kell válnia.

A katekizmus és a hitvallások

A katekizmus Istenhez vezető út

A katekizmus bemutatja a hitvallás különböző formáit, amelyek jelen vannak az egyházban: keresztségi fogadalmakat, a zsinatok és pápák által megfogalmazott hitvallásokat (192). Mindezeknek a hitvallásoknak megvan a maguk sajátos jelentése. De a hitvallások őstípusa, amelyen az összes többi alapszik, a keresztségi fogadalom. Ahol a katekézistről van szó, vagyis az egyház hitközösségébe és életébe való bevezetésről, a keresztségi fogadalomból kell kiindulni. Ez az apostoli idők óta így van, és ezért a katekizmusnak is ezt az utat kellett választania. Ezért a keresztségi fogadalomból kiindulva fejt ki a hit tartalmait. „Így nyilvánvalóvá válik, milyen módon kívánja a hitet tanítani: a katekézis katekumenátus. Nem egyszerű hit-tanóra tehát, hanem folyamat, amelyben az ember megtanulja magát átadni és hagyni magát átadni a hit igéinek, a Jézus Krisztussal való közösségben.

A katekézis sajátossága az Istenhez vezető belső út. Szent Iréneusz mondja valahol erre vonatkozólag, hogy hozzá kell szoknunk Istenhez, amint Isten is hozzánk szokott, emberekhez, a megtestesülésben. Meg kell barátkoznunk Isten megnyilvánulási módjával, olyannyira, hogy Istent magunkban tudjuk hordozni. Teológiai kifejezéssel élve: fel kell szabadítanunk a bennünk rejlő istenképmást, amely képessé tesz bennünket a Vele való életközösségre. A hagyomány ezt a műveletet a szobrászéhoz hasonlítja, amely darabokat farag le egymás után a sziklatömbörről, s mindinkább láthatóvá válik az általa elképzelt forma. A katekézisnek mindig az Istenhez való hasonulás folyamatának kellene lennie, mert valójában csak azt vagyunk képesek felismerni, aminek a megfelelője megtalálható bennünk. „Ha a szem nem volna olyan, mint a Nap, nem volna képes felismerni a Napot” — írta Goethe egy Plotinus-mondás kommentárjaként. A megismerés folyamata asszimiláció, életfolyamat. A hit alanya (a „mi”), tárgya és mikéntje szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Ily módon válik láthatóvá a hit aktusának erkölcsi dimenziója: együttjár vele az emberi létezés egyfajta stílusa, amelyre nem vagyunk képesek magunktól, hanem lassanként tanuljuk meg azáltal, hogy létünk folyamatosan a keresztségbe merül, amelyben Isten folyamatosan tevékenykedik bennünk, és mindig újra magához vonz bennünket. Az erkölcs része a keresztségnek, de ez az erkölcs mindig a keresztté válás szentségi folyamatának a része, amelyben nemcsak

cselekvők vagyunk, hanem elsősorban befogadók, s ez a befogadás átalakulást jelent.

Nem régészkedő hajlamból fejt ki tehát a katekizmus a hit tartalmát a római egyház keresztségi fogadalmából, az úgynevezett apostoli szimbólumból. Ebben inkább a hitvallás valódi természete, így a katekézis igazi természete mutatkozik meg: az Istennel együtt való létezés gyakorlása.

Így kiviláglik, hogy a katekizmust teljesen meghatározza az igazságok hierarchiájának elve úgy, amint azt a II. Vatikáni zsinat értelmezte. A szimbólum ugyanis, mint láttuk, elsőként, a háromságos Isten megvallása, amely a keresztségi fogadalomból fejlődik ki és azzal függ össze.

Minden „hitigazság” az egyetlen igazság fejleménye, amelyet úgy fedezünk fel, mint értékes gyöngyöt, amiért érdemes odaadni egész életünket. Istenről van szó. Csak Ő lehet az a gyöngy, amiért mindenünket eladjuk. Egyedül Isten elégséges. Aki megtalálta Istent, mindent megtalált. De mi csak azért találhatjuk meg Őt, mert már előbb kerestt és megtalált minket. Ő cselekszik elsőként, és ezért az Istenbe vetett hit elválaszthatatlan a megtestesülés titkától, az egyháztól, a szentségtől.

Vö. Dante: *Isteni színjáték, Paradicsom,*
33,145

Mindaz, ami a katekizmusban található, az egyetlen igazság fejleménye: Isten maga a Szeretet, amely a Napot s a csillagokat mozgatja az égen.

Domokos György fordítása

Főbb témák és alapelvek

CHRISTOPH
SCHÖNBORN

1945-ben született a mai litomericei egyházmegye területén. 1970-ben szentelték pappá. Hosszú ideig a Fribourgi Katolikus Egyetem professzora, számos teológiai mű szerzője, a KEK szerkesztőbizottságának tagja. 1991-től a bécsi érsekség segédpüspöke. Ez az előadása elhangzott az Egyesült Államok Püspöki Karának konferenciáján, 1993. jún. 20-án. Megjelent a Seminarium 1993. 2. számában.

Szent Ciprián: *De unitate ecclesiae*. *Idézi: Lumen Gentium 4., KEK 810.*

„Ez a katekizmus a keresztény tanítás alapjainak és lényegi tartalmának hit és erkölcs szempontjából való bemutatását célozza.” (KEK 11.)

Lehet, hogy most nem volna új katekizmusunk, ha Bernard Law bíboros nem veti föl a II. Vatikáni zsinat elveire alapozott katekizmus ötletét. Az 1985-ös rendkívüli püspöki szinódus első napján ő beszélt erről először az összegyűlt püspökökhöz. Teológusként én is jelen voltam, és emlékszem ennek az egyszerű, tiszta érvnek a hatására: „A hitet olyan világban kell tanítanunk — mondta —, amely egyre inkább egyetlen globális faluvá válik. Olyan világban, ahol a fiatalok mindenfelé ugyanazt a farmert hordják, nem kellene annak is lehetségesnek lennie, hogy a hitet is közös nyelven fejezzük ki? Ez nemcsak lehetséges, hanem szükséges is: először is azért, mert a világ határozottan *eggyé* vált, ugyanazokat a problémákat, aggodalmakat és reményeket osztja; másodszer pedig azért, mert a hit önmagában is *egy*.”

Az egység a keresztény hit alapvető vonása. Ez a látomás az egy hitről a világban nemcsak Law bíboros gondolkodását mozgatta meg, hanem a szinóduson a katekizmusról szóló vitáknak is alapulvává lett.

A szinódus végén a Szentatya is magáévá tette a javaslatot. Amikor egy évvel később, 1986 novemberében először szólt ahhoz a bizottsághoz, amelyet megbízott a katekizmus elkészítésével, hangsúlyozta az egységnek ezt az elvét, amely az egész munka legfontosabb alapulvává vált:

„A katekizmus, amelynek elkészítésére megbízást kaptok, az egyház hagyományába illeszkedik bele. Nem az a célja, hogy helyettesítse az egyházmegyei és nemzeti katekizmusokat, hanem hogy vonatkozási pontot adjon hozzájuk. Nem az unalmas egyformaság eszköze tehát, hanem fontos segítség ahhoz, hogy a hit egységét biztosítsa, ami lényeges eleme az egyház egységének, ez pedig az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből adódik.”

A hit egysége, aminek a megerősítését ez a katekizmus célozza, nem „unalmas egyformaság”, hanem az az egység, amelyet a tökéletes és végtelen, élő és szerető Isten, az Atya, a Fiú és a Szentlélek áraszt. A katekizmus alapelveit vizsgálva az egység *alapelve látszik* mind közül a legfontosabbnak.

Ernek a katekizmusnak az a célja, hogy szerves és rendezett módon tárja elénk a katolikus tanítás lényegi és alapvető tartalmát, a hit és az erkölcs igazságait, a II. Vatikáni zsinat és az egyházi szent hagyomány egészének fényében. Elsődleges forrásként a Szentírásra, az egyházatyákra, a liturgiára és az egyházi tanítóhivatalra épít. Célja az, hogy hivatkozási alapja legyen a különféle országokban készülő

katekizmusoknak, vagy ilyen jellegű összefoglaló munkáknak. Az itt leírt megállapításoknak minden katekizmusra érvényesnek kell(ene) lenniük. A katekizmus a hit alapjainak szintézise.

A katekizmus ötlete azon a feltételezésen alapul, hogy ilyen szintézis lehetséges. Az én benyomásom az, hogy ennek a katekizmusnak sokféle kritikája így vagy úgy ezt a feltételezést bírálja. Ratzinger bíboros 1983-ban Lyonban és a párizsi Notre Dame-ban tartott híres konferenciáin hívta föl a figyelmet arra, hogy a hatvanas évek végétől terjed a katekizmusok elutasítása és a klaszszikus katekézis hanyatlása. Ennek legfőbb okát a következőben foglalta össze: „Az embernek nincs többé bátorsága, hogy a hitet mint szerves egészet mutassa be, hanem csak mint részleges antropológiai kijelentések válogatását, ami az egészszel szembeni bizalmatlanságra épül. Ez a hit krízisére világít rá, pedig ez a hit minden idők egyházának közös hite.”

Zavart keltő az a látvány, amelyet sok hittankönyv kelt hazám-ban: darabkák, villanások itt-ott, mint egy tévéklipben, de hiányzik a szintézis, a hit egységes szemlélete. Hogyan ad választ a KEK egy ilyen kihívásra? Hadd hangsúlyozzam ennek az egységnek három elemét:

1. Az igazság hierarchikus tagoltságának alapelve.
2. Az egyház hagyományának egységét időben és térben.
3. A hit tartalmának megközelítésében mutatott realizmust.

1. Az igazság hierarchikus tagoltságának alapelve

A katekizmus felülvizsgált tervezetét érő legsúlyosabb kritika, amelyet 1989 decemberében küldtek szét a püspököknek, a „hierarchia veritatum” elhanyagolását kifogásolta. Nem mindig volt egészen világos, hogy a különböző kritikusok mit értettek ezen az elven, amely a II. Vatikáni zsinattól származik. Ratzinger bíboros ebben az összefüggésben számos alkalommal elmondta, hogy az „igazság hierarchikus tagoltsága” nem jelenti az igazság „oszthatóságának elvét”, mintha a hitet néhány alapvető elemre lehetne egyszerűsíteni, a többi pedig „szabadon választható” vagy elhagyható lenne mint „kevésbé jelentős” részlet. „Az igazság hierarchiája” egyszerűen azt jelenti, hogy a különböző hitigazságok egy központ körül szerveződnek.

Ezért várhatjuk el, hogy a katekizmus igazodjék ehhez az alapelvhez, és ebben az értelemben a püspökök kritikája segítette a bizottságot, hogy ennek az alapelvnek megfelelő érvényt szerezzen.

A KEK az igazság hierarchiájának alapelveit három szempont érvényesítésében tükrözi: a Szentháromság misztériumában, a krisztocentrikus szemléletben és a négy részre való tagoltságban.

**A keresztény élet
középpontja a
Szentháromság**

„Az egész isteni
üdvrend végső célja az,
hogy minden
teremtény tökéletes
egységre jusson a
boldogító
Szentháromsággal. Már
mostantól fogva arra
vagyunk meghívottak,
hogy a
Szentháromságnál
lakozzunk.” (KEK 260.)

**Krisztocentrikus
szemlélet**

a) „A Szentháromság misztériuma hitünk és keresztény életünk központi misztériuma. Magának az Istennek a misztériuma. Hitünk minden más misztériumának forrása... Az egész üdvtörténet nem más, mint annak az útnak és azon eszközöknek a történelme, melyeken keresztül az egy és igaz Isten, Atya, Fiú és Szentlélek magát kinyilatkoztatja, kibékül és egyesül azon emberekkel, akik bűneiktől megválnak.” (KEK 234.)

A katekizmus egész szemlélete a Szentháromságra épül. Már a legelső mondatoktól a Szentháromság áll a középpontjában. Ezzel kapcsolatban néhány feltűnő pontra mutatnék rá:

— A misszió dimenziója jelen van elejétől a végéig: a Fiú és a Szentlélek isteni missziója folytatódik az egyház missziójában; ebből az isteni forrásból fakad a hitet hirdető és tanító minden tevékenység.

— A teremtés műve a Szentháromság közös alkotása; ugyanez igaz a megváltás és megszentelés egész művére. Ezt különösen hangsúlyozza a Krisztus feltámadásáról szóló rész (KEK 648-650.). Világosan így beszél az egyházzal: a *Lumen Gentium* szerint az egyház „azon emberek közössége, akiket eggyé tesz az Atya, a Fiú és a Szentlélek egysége”.

— A liturgiát, különösen az Eucharisziát úgy szemléli, mint a Szentháromság tevékenységét. Ugyancsak igaz ez az Atyához, a Fiúhoz vagy a Szentlélekhez intézett imákra is.

Karl Rahner az ötvenes évektől fogva újra és újra panaszolta, hogy a katolikus teológia megfélemedezett a Szentháromságról. A KEK segíthet abban, hogy újrendezzük a katolikus tanítást és igehirdetést az igazság hierarchiájának alapelve körül.

b) A második gyűjtőpont az igazság hierarchiájának alapelveiben a valóságos ember és valóságos Isten, Jézus Krisztus misztériuma: „Nincs üdvösség senki másban, mert nincs más senki az emberek között az ég alatt, akiben üdvözlünk lehetne.” (Ap-Csel 4,12) — amint ezt a KEK előszava is mondja.

A katekizmus Krisztus-központú szemlélete nincs ellentétben a Szentháromság-központú megközelítéssel, hiszen az örök Fiú megtestesülésével, életével, halálával és feltámadásával nyilatkozta ki az Atyát és adta a Szentlelket. Ezért, hogy a katekizmusban a szentháromságtan kellőképpen jelen legyen, szükséges, hogy az Krisztus-központú legyen. A krisztológiai részt bevezető szakaszok (426-429.) ezért hangsúlyozzák, hogy „Krisztus legyen a katekézis szívében”.

Krisztus az a mindent bevilágító fény, amely beragyogja az egész hitet, ez az egyetlen útja a „Krisztusban való élet”-nek, „Krisztus követésének”. A keresztény erkölcsről szóló tanítás, a Szentlélek kegyelmének segítségével nem más, mint „beiskolázás” a Krisztusban való életre.

c) A katekizmus középpontjában tehát a Szentháromság és Krisztus áll, s így juttatja érvényre az igazság hierarchikus tagolódásának alapelvét. Itt jelentkezik egy harmadik szempont is: a

„A katekézisnek a legelső és legvégső hivatkozása mindig maga Jézus Krisztus lesz, aki »az út, az igazság és az élet« (Ján 14,6). A krisztushívők a hitben reá tekintve remélhetik, hogy ő maga valósítja meg bennük az ígéreteket, és őt azzal a szeretettel szeretve, amivel ő szerette övét, véghez tudják vinni azokat a

A katekizmus felépítése

KEK felépítése maga is üzenet, egyértelmű kateketikai állásfoglalás. Ratzinger bíboros ezt a szemléletet nagyon szépen és világosan fejtette ki 1983-as beszédében Lyonban és Párizsban. Arról beszélt, hogy a katekézisnek az egyház alapvető eseményeire kell épülnie. „Ez az egyház kezdetétől fogva megadta a katekézis szerkezetét. Luther éppen olyan természetesen követte ezt a szerkezetet a maga katekizmusában, mint a trienti katekizmus szerzői... Az Apostoli Hitvallás, a szentségek, a Tízparancsolat és az Úr imádsága. A katekézis e négy klasszikus összetevő eleme szolgált századokon át a katolikus tanítás foglalataként. Amint mondtuk, ez megfelel a keresztény lét felépítésének.”

1988-ban a Vatikáni Nyomda kiadta a *Cathecismus Romanus* (RK) kritikai kiadását Pedro Rodriguez és munkatársainak szerkesztésében. Ezek a tudósok gondosan megvizsgálták a katekizmus felépítését és szemléletét. Néhány figyelemreméltó eredményre jutottak.

Érdemes egy rövid pillantást vetnünk a RK részeinek egymáshoz viszonyított százalékos arányára: 22% a hitvallás, 37% (majdnem kétszerese) a szentségek, 21% a parancsolatok és 20% a Miatyánk. Nagyon szembetűnő az egyenlőtlenség a szentségek javára. Talán azért van ez így, mert a szentségekről folytatott vita a reformációval nagyon jelentőssé tette ezeket a kérdéseket. Nézzük meg a KEK arányait is: 39% a hitvallás, 23% a szentségek, 27% a parancsolatok és 11% a Miatyánk. A történelemből és a körülményekből eredő okok játszottak szerepet ezekben az arányváltozásokban. Ugyanakkor megvan ezeknek a teológiai és a katekizmust érintő üzenete is. Amint Rodriguez mondta: „A törekvés nyilvánvaló. A RK mielőtt elmondaná, mit kell tennie a kereszténynek, arra világít rá, hogy kicsoda és hogyan lett az. Nagy Szent Leót idézhetjük: Keresztény, légy az, aki vagy... A szentségek nélkül pedig — amelyek magukba foglalják az egyházat és a megigazulást — a Tízparancsolat előírásai meghaladják az ember képességét.”

A kegyelem elsődlegességét mindkét katekizmus erősen hangsúlyozza, amit a fenti arányok is alátámasztanak. Az első két rész mindkét könyvnek közel 2/3 részét teszi ki. Ahogy a RK kiadói írják: „A könyvnek valójában nem is négy része van, hanem kettő: egyrészt a Szentháromság Egyisten misztériumai, amint hitünkkel megvalljuk és a szentségekben ünnepeľjük, másrészt a hit szerinti keresztény élet és a fiúi imádság.”

A két rész üzenete világos. Bármilyen módszert is alkalmazunk a katekézisben — a RK és a KEK nem ír elő semmilyen meghatározott módszert —, először Istenre és az Ő tevékenységére kell rámutatnunk. Amit az embernek tennie kell, az mindig válasz lesz Istenre és az Ő művére. Mindkét katekizmusban a *magnalia Dei* áll a középpontban. Ez a sorrend határozott elvárás minden katekizistól, de nem tetszőlegesen választható, hanem magától értetődő. Egyszerűen csak a valósághoz alkalmazkodik: Isten és a kegyelem az első. Ez az igazság igazi hierarchiája.

2. Az egyház hagyományainak egysége időben és térben

Az igazság hierachiájának elemzése után az egység alapelveinek második aspektusa a hagyomány egysége, beleértve a Szentírást is. A katekizmus vázlatát, sőt a most kiadott szövegét is kritika érte, hogy nem alkalmazza kellőképpen, elég tudományosan a Szentírást és a szenthagyományt. Ez a kérdés igen fontos. A Szentírás nemcsak a teológia központjában áll, amint azt a *Dei Verbum* (21) állítja, hanem a katekézis központjában is. De hogyan használjuk a Szentírást?

A Szentírás használata a katekizmusban

A Szentatya nemrégiben egyik beszédében megerősítette a tudományos bibliakutatások jogosságát és szükségességét. Az egzegízisnek figyelembe kell vennie a bibliai szövegek emberi aspektusait is; nyitottnak kell lennie minden tudományra, amely világosabbá tudja tenni azokat a történelmi elemeket, amelyek a szöveg keletkezését befolyásolták. XIII. Leóval és XII. Piusz pápával egyetemben II. János Pál pápa is erőteljesen helyesli ezeket a megközelítési módokat, ugyanakkor ragaszkodik az isteni elemekhez a Szentírásban. A megtestesülés misztériumához hasonlóan a Szentírás is Isten szavát fejezi ki emberi szavakban. Az egzegítának tehát magának is érzékelnie kell a szövegben az isteni szót. A Szentatya idézi Szent Ágostont: „Orent ut intellegant”. A lelki élet feltétele a katolikus egzegízisnek. Másik feltétele a hűség az egyházhoz. II. János Pál sürgeti, hogy a Szentírást a hívek közösségében is kell olvasni. „A hűség az egyházhoz — mondja — annyit jelent, hogy elszántan csatlakozni kell egy nagy hagyomány folyamatához.” A Szentírás nem létezik az egyház nélkül. A Szentírást a hagyományon belül kell olvasni, anélkül, hogy elhanyagolnánk a kritikai egzegízisnek az egészséges és nagyon is megfogható eredményeit. Ezeket az elveket követte a KEK a Szentírás használatában. Ez megfelel a *Dei Verbum* által adott alapelveknek is.

A modern bibliatudomány sok eredménye ott rejlik a KEK-ben, még akkor is, ha ez csak kevéssé látható módon jelentkezik a szövegben. Természetesen a katekizmus nem egzegetikai monográfia. Nem feladata, hogy elméleteket vitasson meg az Újszövetség korai és késői keletkezéséről. Ugyanakkor könnyen felismerhetők például a Jézusról és Izraelról szóló részek szövege mögött a modern zsidó és keresztény tudományos eredmények.

Egészében azonban igaz, hogy többnyire dogmatikusan, tétel-szerűen használja a KEK a Szentírást. Szükségszerűen szemben áll-e ez a Szentírás helyes és történelmi elveken alapuló használatával? Az Apostoli Hitvallás tételelessége, ahogyan azt az I. részben használják, valóban akadály-e az egzegetikai megközelítésnek? A szöveg dogmatikus és történelmi megközelítése közötti feszültség túl kell lépünk magának a történelmi valóságnak a kedvéért. Albert Schweitzer híres könyvében (Albert Schweitzer: Von Reimarus bis Wrede. Eine Geschichte der Leben — Jesu — Forschung 1900) arra a következtetésre jut, hogy a történelmi igazság keresése,

az igazi, történeti Jézus kutatása mindig irányt téveszt, amikor elszakad az „egyház kösziklájától”.

„Isten fia ... emberi kezekkel dogozott, emberi intellektussal gondolkozott, emberi akaráttal cselekedett és emberi szívvel szeretett.”
(KEK 470.)

A történeti egzegézés dogmatikai alapok nélkül, a történelem tanúsága szerint, általában más, akkor éppen divatos ideológiákba gabalyodik bele. Ahogyan Schweitzer kimutatta a 19. századról — és ugyanez igaz a mára is —, maga a történeti igazság tűnik el a láthatárról, amikor az egyház hitének dogmatikai alapjait elhagyják. Ennek talán legmélyebben fekvő oka az, hogy a keresztény hit történeti valósága önmagában is dogmatikai elem: a történeti Jézus az örök Isten Fia, Betlehemben született ember, aki zsidó életet élt Galileában. Jézus történeti kutatása minden történeti szinten keresztül végül is eljut a dogmatikai alapokhoz: Jézusnak, a valóságos Istennek és valóságos embernek misztériumához. Az isteni és emberi természetnek ez az egysége Jézusban — mindenféle összekeverés és elválasztás nélkül — a kulcsa a Szentírás helyes használatának.

Azért foglalkozom a bibliai egzegézisnek e kérdéseivel, mert a KEK szentíráshasználata ezeket az alapelveket követi.

Ezt a használatot példázza a Jézus életéről szóló fejezet. Az elmúlt évtizedekben a protestáns teológia egy erős áramlata elmentmondást vélt felfedezni a történeti Jézus és a hit Krisztusa között. Ez a tendencia befolyásolta a kateketikai irodalom nagy részét (legalábbis az európai országokban). Már a kezdetek kezdetétől a Katekizmus Pápai Bizottsága egy másik megközelítést tartott helyesnek: a katekézisnek megvannak a szilárd alapjai az egyház életében, különösen pedig a liturgiában. Az egyház minden évben megünnepli Jézus életének minden jelentős eseményét: születését, keresztelését, tanítását és gyógyításait, színeváltozását, szenvedését, feltámadását és mennybemenetelét. Amikor ezeket az eseményeket ünnepeľjük, valós történeti eseményeket ünnepeľünk, amelyek ugyanakkor igazi misztériumok is: az Istenembernek, a mi Urunknak, az igaz Istennek és igaz embernek a cselekedetei.

Ezen a megközelítésen alapszik a KEK. Arra törekszik, hogy megszüntesse a „bibliai” és „dogmatikus” szentírásolvasás közti különbséget. Az egyház életében Jézus minden cselekedete és szava jelenvaló marad: a hit és a liturgia által Krisztus életében is részesedünk.

A Szentírást tehát az egyház életén belül kell olvasnunk, amely Krisztus istenemberi életében osztozik. A nagyszámú idézet az egyházatyáktól, a keleti és nyugati liturgiából, a zsinatokból és a megszámlálhatatlan szenttől mind azt célozza, hogy az Isten Szavának megértését elősegítse. A szentek tanúsága, Szent Ferenc, Aquinói Szent Tamás, Sienai Szent Katalin vagy a „Kis Virág” szinte élő kommentárjai az Újszövetségnek. Ki olvassa és érti jobban a Szentírást mint a szentek? Az ő bizonyosságuk nagyon fontos a hit megértésében, mert ők egészen megélték azokat a valóságokat, amelyekben ők is és mi is hiszünk.

Ez elvezet bennünket az utolsó ponthoz, amelyet a hit tartalmának megközelítésében tanúsított realizmusnak nevezek.

3. Realizmus

„A katekizmus hangsúlyozottan tanbeli kifejtés. A hitismeretek elmélyítéséhez akar hozzásegíteni. Ezzel egyszersmind az érett hit kibontakozását, életbe való beleyökerezését és tanúságtévő sugárzását szolgálja.” (KEK 23.)

Eric d'Arcy: *The New Catechism and Cardinal Newman*

Newman:

„A kereszténység hit, a hit tanrendszert feltételez, az pedig tételeket.”

„Mi nem nyelvi megfogalmazásokban hiszünk, hanem az általuk kifejezett valóságokban, melyek a hit révén

„megérinthatóvé” válnak számunkra. A hívő hit-cselekedete nem áll meg a kimondott szónál, sokkal inkább irányul a megfogalmazás mögött lévő valóságra.” De ezeket a valóságokat a hit megformált

kijelentéseinek segítségével közelítjük meg. Az utóbbiak lehetővé teszik, hogy kimondjuk és továbbadjuk a hitet, megünnepeljük a közösségben, elsajátítsuk és egyre inkább életre váltsuk.”

(KEK 170.)

Ennek a könyvnek az a fő célja, hogy tisztán tételszerű legyen, ugyanakkor segítsen bennünket abban, hogy teljesebben éljük a hitünket, s erről a hitről tegyünk tanúságot. Vajon összeegyeztethető-e ez a két célkitűzés? Hogyan lehet az egyház tanításának objektív igazságát és ennek a hívőkben megjelenő egészen személyes jellegét összeegyeztetni? „Hosszú időn keresztül az angol anyanyelvű katekéták és hittanítók arra kényszerültek, hogy olyan elméleten vergődjenek keresztül, amely csak a személyes, szubjektív szempontot tartotta szem előtt. Ennek katasztrófális következményei lettek egy egész generáció számára — nem ismerték fel biztosan az igazságot az egyház tanításában.” Ezért nagy szükségünk van arra, hogy tisztázzuk a hitigazságok helyét a hitre nevelés egészében. Ehhez azonban túl kellene jutnunk egy még mindig erősen megnyilvánuló ellenszenvre a tételszerű katekézissel szemben.

A hitre nevelés több, mint csupán „megérzés”, „érzelmi megérintettség”, „a létezés utáni érdeklődés”. A hit elsősorban realitásokkal foglalkozik, tényekkel, nem pedig nézetekkel vagy elképzelésekkel: „A hit nem szavakban hanem tettekben mutatkozik meg”, mondta Aquinói Szent Tamás. Mi hiszünk Isten örök Szava megtestesülésben, a Szeplőtelen Fogantatásban, Urunk halottaiból való feltámadásának valóságában. A tényeket csak szavakban lehet elmondani. A hit szavak nélkül annyi, mint a hit tények nélkül.

A hittételek egyetlen tanrendszert alkotnak, amelyet a keresztény szaknyelven depositum fidei-nek („a hit kincseinek”) neveznek. „Őrizd meg a rád bízott kincseket”(1Tim 6,20), „Őrizd meg a rád bízott javakat”(2Tim 1,14), mondja Szent Pál a tanítványainak. „A hit kincseinek megőrzése az egyház Istentől kapott küldetése” — ezek II. János Pál szavai, amelyeket a KEK megjelenésekor mondott.

„Mik ezek a kincsek?” kérdezi Newman. „Azok, amelyeknek megőrzését rád bízták, nem pedig azok, amelyeket felfedeztél.”

A KEK szolgálni akarja ezt az örökösödést és a hit kincseinek átadását. Az egyház feladata és joga, hogy kifejezze az egészét, a gazdagságát és a szépségét „a hitnek, amelyet egyszer s mindenkorra a szentekre bíztak”(Júd 3, KEK 171.). Ennek a feladatnak a betöltésére adja az egyetemes egyház a katekizmust, „tanításának ezt az egyedülállóan hiteles adatbankját”.

Hitünk tanrendszere nem ellentétes az étellel. Hogyan szerethetnénk megértés nélkül? A hitre nevelés során a hitbeli megértésnek is nevelődnie kell. Ha jobban megértjük hitünket, akkor növekszik a bizalmunk benne, s erősödik a bizalmunk abban az útban, amelyre a hit tanít minket. Főleg a fiatal nemzedéknek van rá szüksége, hogy megerősödjék ebben a bizalomban. Amint D'Arcy írja: „A katekizmusban az egyház arra szólít fel bennünket, hogy bízzuk rá a fiatal keresztényekre azt a hitletéteményt, amely jogos örökségük.”

Draskovits Imre fordítása

A hitvallástól a katekizmusig

PÁPAI LAJOS

1940-ben született, a budapesti Hittudományi Akadémián doktorátust szerzett, majd 1973–75 között patrisztikai továbbképzésen vett részt Strasbourgban. 1975–77 között a Szegedi Hittudományi Főiskolán morálist tanít, majd 1977-től 1985-ig a Központi Szeminárium spirituálisa. 1991-től a győri egyházmegye püspöke.

1. *Catéchisme de l'Église catholique* 1992

2. *La foi chrétienne, essais sur la structure du Symbole des Apôtres.*
3. i. m. 23. o.

Az egyház identitásának, önazonosságának tudata minden korban meghatározta a hit átadásához és a misszióhoz való viszonyát. Különösen igaz ez a mai pluralista társadalmakban, mikor „új evangelizációra” szólít fel bennünket II. János Pál pápa.

Gyakran tapasztaljuk, hogy hitükben kevésbé jártas emberek — a hit magasabb szinten való megismerésére, sajnos keveseknek volt lehetősége az elmúlt időszakban — könnyen összetévesztik az egyházat más, evilági szervezetekkel, a keresztény hitet a különféle ideológiákkal. A hit, a kinyilatkoztatás, az egyház igazi természetének fel nem ismerése pedig könnyen vezethet eklektizmushoz, akár a hit tartalmát illetően, akár a hit átadásában, például a hitoktatásban.

Pedig nem mindegy, hogy az összefüggéstelennek tűnő vagy csak lazán összefüggeni látszó hittények sokaságából mit tartunk fontosnak. Valós annak a veszélye, hogy a kinyilatkoztatás és az arra válaszoló hit szerves egysége, egész volta (kat-holon), minden embert felszólító abszolút igénye sokak számára érthetetlen marad.

A *Katolikus Egyház Katekizmus*a (továbbiakban KEK) ezekre a kihívásokra szeretne válaszolni. 1985-ben, a zsinat befejezésének 20. évfordulóján összehívott püspöki szinóduson fogalmazódott meg a kérés, hogy „készítsék el a teljes katolikus tanítás katekizmusát vagy kompendiumát, mind a hit, mind az erkölcs területén, ami majd hivatkozási szöveg lehet a különféle országokban kiadandó katekizmusok számára”.

A szinódus után kezdődött el ez a hatalmas munka, s ennek gyümölcseként írta alá II. János Pál pápa 1992. október 11-én, a II. Vatikáni zsinat megnyitásának harmincadik évfordulóján a KEK-et elrendelő *Fidei depositum* kezdetű apostoli konstitúcióját.

A KEK első fő része a katolikus hitet tárgyalja az úgynevezett Apostoli Hitvallás alapján. Ennek az első fő résznek az alapján szeretném megmutatni az ősegyházi hitvallásra épülő katekizmus jelentőségét az egyház önazonossága és hitének katolicitása szempontjából.

Henri de Lubac, a neves zsinati teológus, később bíboros, 1970-ben adta ki *A keresztény hit, tanulmány az Apostoli Hitvallás szerkezetéről* című könyvét,² amely *Egy legenda története*³ című fejezettel kezdődik.

A legenda szerint az Apostoli Hitvallást a Szentlélek sugalmazására szétoszlásuk előestéjén fogalmazta meg Jeruzsálemben a tizenkét apostol. Így akarták biztosítani a maguk számára, hogy ugyanazt a hitet hirdessék az egész világon mindenütt. Az Apostoli Hitvallás elnevezés már szerepel a Szent Ambrus vezette Mi-

4. *Patrologia latina*
16, 1125 B.

5. J.A.Jungmann:
La liturgia des premiers
siecles
Ed. du Cerf. 1962, 138.o.

6. Botta, S.C. 25 és 56

7. *Sermo* 240. 1 és 2.
(P.L. 39, 2189) Idézte
de Lubac: i.m., 39.o.

J.A.Jungmann: i.m.
149.o. Idézte: de
Lubac: i.m. 61.o.

9. Erasmus: *Opera*
omnia. Leyden
t. 10, col. 1539 c.
Idézte: de Lubac: i.m.
67.o.

10. *Apologia*. 1.1.
c.4.P.L. 21. 543

lánói zsinat atyáinak levelében, amelyet Siricius pápának írtak 390-ben. Sőt a szövegből az is kitűnik, hogy az elnevezés nem is új keletű: „Hinni kell az Apostoli Hitvallásnak, amit a római egyház mindig sértetlenül őriz és szolgál.”⁴

Az elnevezést magyarázó legenda sem középkori eredetű, hanem az ősegyházig nyúlik vissza.⁵ Ez a magyarázat a *Credot* 12 artikulusra osztja, melynek minden egyes artikulusát más-más apostol fogalmazta meg.

Szent Ambrus például ezt írja: „Tehát ahogy tizenkét apostol van, ugyanúgy tizenkét artikulus...”⁶

Egy 6. századi, valószínűleg galliai prédikátor, akinek két — a hitvallásról szóló — beszédét Szent Ágostonnak tulajdonították, a jelenetet pünkösdi ünnepére rögzítve így adta elő:

„A mennybemenetel utáni tizedik napon, a tanítványok összegyűltek a zsidóktól való félelemben. Akkor az Úr elküldte nekik a megígért Vigasztalót. Mind fellelkesültek (...) és betelve minden nyelv tudásával, megalkották a hitvallást. Péter mondja: Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában (...) András: és Jézus Krisztusban, az ő Fiában (...) stb. Tádé mondja: a test feltámadását... Mátyás mondja: az örök életet...”

Kipróbálva, mint arany a Szentlélek tüzeiben, az apostolok, akik idáig méltatlannak tartották magukat, bátran távoztak, hogy hirdessék az Evangéliumot minden teremtménynek, amint az Úr parancsolta nekik.”⁷

E legendának tudható be, hogy a figyelem elterelődött a lényegről, az Apostoli Hitvallás szentháromsági struktúrájáról.

Ez a tizenkettes felosztás ugyanis „nem felel meg a formula eredeti felosztásának; ez egy későbbi és mesterkéltnél dolog, ami inkább elhomályosítja, mintsem megvilágítja az egyes mondatok közti kapcsolatot.”⁸

A *Credo* ezzel a felosztással egyszerű katalógussá alakul át. Valójában azonban a *Credo* nem valamiféle lista, gyűjtemény vagy katalógus, hanem organikus egész, ami tanításának a lényegéhez tartozik.

A *Credo* a római egyház régi hitvallása, amit a keresztesítésre várók számára készítettek. Struktúrája hármassá, pontosabban szentháromsággá. Ahogy a 16. században Erazmus írta Luthernek válaszul: „A hitvallás három részre oszlik, a három isteni Személy szerint.”⁹

Rómában a 4. században a *Credo* rendszeres magyarázata a katekumenek számára nagybőjt ötödik vasárnapján kezdődött a „traditio symboli”-val, vagyis a *Credo* ünnepélyes átadásával a jelölteknek. Nagyszombat reggel utoljára még egyszer összegyűjtötték őket, és e szertartás végén ott volt a „redditio symboli”. Közben minden nap oktatta őket egy diakónus. Rufinus szerint „a hitvallás és a hit doktora.”¹⁰

11. Credo és nem credimus
- A hitvallás „visszaadása”, a *redditio symboli* nem volt egyéb, mint a szentháromsági *Credo* felmondása. Ebből érthető, hogy „hiszek”-et és nem „hiszünk”-öt használtak és használnak ma is.¹¹
- A három isteni Személy említése az apostoli hitvallásban többet jelent, mint a keresztény tanítás három fő pontját, ugyanis ez a három pont egy egészen más rendbe tartozik, mint a többi, vagy talán még pontosabban, ez a három pont összefogja magában az összes többit, az egészet.
12. Görögben: πιστευο εις
- A latin *Hiszkegyben* háromszor ismétlődik az „in” praepositio: hiszek egy Istenben, Jézus Krisztusban, Szentlélekben.¹² Ugyanakkor a három isteni Személybe vetett hit miatt hiszük (tárgy esetben!) például az egyházat, az örök életet, stb. Mivel hiszek a Szentlélekben, azért hiszem el, hogy az egyház egy, szent, katolikus és apostoli.
- A 15. században Chartreux-i Dénes elődei tanítását így foglalja össze: „még a hitetlenek is hihetik, hogy van Isten (*Deum esse*) és hihetnek is Istennek (*credere Deo*), miközben nincs valódi hitük, legalábbis nem teljes, mert nem hisznek Istenben (*in Deum*). Ha a hitünk nem egyszerűen „igaznak tartás”, sőt ha lényegét tekintve más is, mégis magában foglal szükségszerűen egy »igaznak tartást« is.”¹³
13. De Lubac: i.m. 168.o.
- Hinni a szó bibliai értelmében csak személyben lehet. De nem is akármilyen személyben. Ha a hit feltétel nélküli ráhagyatkozás, bizalom, odaadás is, akkor világos, hogy csak az isteni személyekben: az Atyában, a Fiúban, a Szentlélekben hihetünk. Ez a század megtanított minket arra, hogy micsoda embertelenségekhez vezethet az, ha valaki feltétel nélkül ráhagyatkozik egy másik emberre.
- A II. Vatikáni zsinat a hitet a következőképpen határozza meg: „A kinyilatkoztató Istennek »a hit engedelmségével« tartozunk. Ezzel az ember szabadon Istenre bízva egész önmagát, értelmével és akaratával teljesen meghódol a kinyilatkoztató Isten előtt, és önként elfogadja a tőle adott kinyilatkoztatást.”¹⁴
14. *Dei Verbum* 5.p.
- Így hiszünk az Atyában, a Fiúban és a Szentlélekben, a Szentháromság egy Istenben, és „elfogadjuk a tőle adott kinyilatkoztatást”.¹⁵
15. *Dei Verbum* 5.p.
16. Jean Lacroix: *Histoire et mystère*. 124.o.
- Ezáltal elkerüljük azt „a keresztényeket fenyegető veszélyt, hogy megfélemezünk a hit egységéről a hit-tárgyak sokfélesége miatt”.¹⁶
- Ugyanakkor a hit nemcsak bizalom, odaadás, ráhagyatkozás, hanem a kinyilatkoztatás szabad elfogadása is. Ezért mondja de Lubac: „Hit és hit-tárgy, hit és vallás: e két fogalompár szorosan kapcsolódik egymáshoz. Aki szétválasztja az egyiket, szétválasztja ezáltal a másikat is. Mint ahogy a vallás nem élhet hit-tárgyak nélkül, s hit-tárgyak sem állhatnak fönn vallás nélkül, úgy a hit-tárgyak és a vallás hasonlóképpen nélkülözhetetlenek a hit élete számára.”¹⁷
17. De Lubac: i.m. 172.o.
- Az Apostoli Hitvallás szentháromsági struktúrája, amit a KEK is követ, nem egyszerűen „ad libitum” formája a hit átadásának,

hanem feltétele és garanciája annak a meggyőződésnek, hogy a hit mint a kinyilatkoztatásra adott válasz, teljes egész, amelybe szentségileg a keresztséggel lépünk be.

Ratzinger bíboros szerint: „Jóllehet a katekizmus mint könyv a reformáció korában lett általánosan használatos, de a hit átadása mint alapvető struktúra, amely a hit logikájából született, olyan régi, mint a katekumenátus, vagyis maga az egyház. Küldetése természetéből fakad, amiről nem mondhat le. A hit átadásával mint alapvető struktúrával való szakítás azt eredményezte, hogy a hit hirdetése töredékes lett. Tetszés szerint, önkényesen kérdéssé tették nemcsak a kifejtés módját, de egyes tartalmi részeit is. Pedig ezek egy egészhez tartoznak, és attól elválasztva összefüggéstelenek lesznek.”¹⁸

18. Ratzinger: *Eglise et théologie*. 1992. 141-142.o.

Ugyancsak ő mutatott rá, hogy a katekizmus előbb említett hitátadási módjának elutasítása mögött sokszor az áll, hogy „hiányzik a bátorságunk úgy bemutatni a hitet, mint önmagában organikus egészet, hanem csak egyes részeit, amelyek mintegy részletes antropológiai tapasztalatokról szóló kiválasztott reflexiókká válnak, ami valójában bizalmatlanság a teljesség iránt”.¹⁹

19. Ratzinger: i.m. 143.o.

A hitvallás, mely Istennek szól, kifelé is manifesztálódik. Így lesz confesszió, mártírium, vagyis Isten melletti tanúságtétel, és szimbólum, vagyis a keresztyén egység összekötő kapcsa.

20. *Cathéchisme de l'Eglise catholique* 1992.6.o.

Az 1985-ös szinóduson azt kérték, hogy a leendő katekizmus legyen „biblikus és liturgikus, fejezze ki a biztos tanítást, a keresztyének mindennapi életére alkalmazva”.²⁰

21. *Cathéchisme de l'Eglise catholique* 1992.6.o.

A Szentatya is úgy látta, hogy egy ilyen katekizmus „teljesen megfelel az egyetemes egyház és a részegyházak valódi szükségleteinek”.²¹

A KEK elkészült és megjelent. Reméljük, hamarosan magyarul is. Azt várjuk tőle, hogy új támpontot nyújt majd hitbeli önazonosságunk elmélyítéséhez, és bátorságot ad a misszióhoz.

A katekizmus története

TÖRÖK JÓZSEF

Született 1946-ban.

A székesfehérvári egyházmegye papja, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának közel másfél évtizede az egyháztörténelem tanszék nyilvános, rendes tanára.

Egy éve igencsak megszorodtak azok a tanulmányok, amelyek *A Katolikus Egyház Katekizmusát* tárgyalják, s szinte kivétel nélkül mind-egyikben fölvetődik a kérdés: mikor készült az első katekizmus, ki volt a szerzője s fennmaradt-e napjainkig? A katekizmust azonban, mint a katolikus hitet egybefoglaló írásművet, kézikönyvet, nem lehet önmagában szemlélni. Létezik ugyanis egy tágasabb horizont, pontosabban egy kétezere éve megszakítatlan folyamat, a hit élő, szóbeli továbbadása, aminek pontosságát, teljességét segíti a katekizist magában foglaló katekizmus.

A 2. és a 3. század fordulója táján az észak-afrikai Tertullianus kijelentette: „Az ember nem kereszténynek születik, hanem azzá lesz.” Vagyis a hitet legtöbbször felnőttként fogadták el, noha ekkorra már a keresztény szülők több, egymást követő nemzedéke a család apraját, értelme nyiladozásától kezdve fokozatosan vezette el az üdvösség ismeretére. Az első századokra azonban mégis inkább jellemző a felnőttkori megtérés, ami az üdvtörténet egészének átgondolását, a szentségekben való tudatos megélését és a parancsok alapján álló erkölcsiséget jelentette.

Ósegyház

Az első katekizmus gyanánt megemlíthető a 100 körül készült *Didaché* című rövid írásmű, amely egyszerre próbálta írásba foglalni a keresztény élet elméletét és gyakorlatát. A 4. században Jeruzsálemi Szent Cirill keleten és Szent Ambrus nyugaton jeleskedtek a misztagogikus katekizisben. A következő évszázad elején Szent Ágoston az ő tanításukból táplálkozva, ám új megközelítésben tárgyalta a keresztény tanítás egészét. A népvándorlás következtében ugyanis egyre többen — népcsoportok, sőt egész népek — akartak kereszténynek válni; anélkül azonban, hogy az antik kultúrának birtokában lettek volna. Egyik művében (*De catechisandis rudibus*), ami egyfajta katekétikai módszertan, a hittanulók oktatásáról érkezett. Másik műve pedig (*De doctrina christiana*) ezt kiegészítve a keresztény tanítás különböző módozatait taglalta a keresztény hívek műveltségbeli eltérései alapján. Az akkori észak-afrikai híveket Hippó városának püspöke három csoportba osztotta, s ennek alapján határozta meg a tanítandó anyag mennyiségét, mélységét. A tanulatlan falusiak számára a legalapvetőbb igazságokat kell továbbadni: Isten létezik, Ő a világ Teremtője, Ő az üdvtörténet irányítója. A városi, ám tanulatlan hívők előtt az Üdvözítő által adott példák hangsúlyozandók, valamint a Krisztus Evangéliumából fakadó erkölcsi tanítás. Legvégül, a hét szabad művészeteket végigtanult legműveltebbeknek

Szent Ágoston

Avarok kézikönyve

hangsúlyozni kell, hogy a megtérés lényege a személy egészének megváltozása; s ennek előmozdítója a Szentírás „lélek szerinti” ismerete. Szent Ágoston e két műve a továbbiak folyamán állandó hivatkozási alap, például a Nagy Károly udvarában működő Alcuin számára vagy annak az ismeretlen salzburgi papnak, aki a 9. század első éveiben a keresztény hit és erkölcs lényegét kicsiny kézikönyvben foglalta össze az avarok térítésén dolgozó paptestvérei nagy örömeire. Erről egyébként joggal feltételezhetjük, hogy a Passauból, Salzburgból érkezett misszionáriusok a magyarok térítésénél is használták. Ez az egyszerű szerkezetű összefoglalás először az üdv-történetet magyarázta el a világ teremtésétől kezdve egészen Krisztus mennybemeneteléig, illetve a Szentlélek eljöveteleig. A keresztység szentségének részletes magyarázata után következett a „hittanulók” megkeresztelése, majd a többi szentség ismertetése. Ezután a *Tízparancsolat*, a *Miatyánk* és a *Hiszkegy* tanításának kifejtése, az életre váltás elmagyarázására került sor. Ez a rövid, ám kiváló módon egybehangolt katekézis szilárd alapul szolgált a keresztény hithez, erkölshöz, élethez.

Alcuin

Az írni-olvasni nem tudó hívektől is megkövetelték a középkor folyamán, hogy fejből tudják a hitvallást (gyakrabban az *Apostoli Hitvallást*, ritkábban a *nicea-konstantinápolyit!*), a *Miatyánkot* és néhány alapfogalmat a szentségekkel kapcsolatban. Alcuin és társai Nagy Károly uralkodása alatt ezt annyira komolyan vették, hogy a kereszteléskor a keresztzülőket tételesen kikérdezték hitbeli tudásuk felől. Ez az ismeretanyag-átadás és -visszakérdezés csakis a nép nyelvén történhetett, és ettől fogva egyre több helyen foglalták kérdés-felelet formájába a tudnivalókat.

Abélard

A 12. század kimagasló párizsi teológusa, Abélard merész gondolatairól és szertelen érzelmeiről ismert; jóllehet ő is a kitaposott úton haladt, amikor az *Apostoli Hitvalláshoz* és a *Miatyánkhoz* rövid magyarázatot írt, hangsúlyozva, hogy mindkettőt *communiter* és *memoriter* kell ismernie valamennyi hívőnek. Abélard kortársa, Autun püspöke, Honorius a hit alapvető igazságait egy mester és tanítványa közötti párbeszéd formájába öntötte, természetesen a latin nyelv olyan egyszerűbb szókincsével, hogy egyes részletek könnyen áttehetőek legyenek népnyelvi használatra. Így a későbbi katekizmusok valamennyi eleme a teológusok rendelkezésére állt, hogy azokat egyetlen műben foglalják össze.

A 13. század a középkori teológia kiteljesedésének kora; összegzések, *Summák* egész sora született ekkor. A dominikánus szerzetesek ebben igencsak élen jártak, ugyanis III. Fülöp francia király gyóntatója, Lőrinc testvér a „*Király-Summa*” egybeszerkesztésével olyan művet adott kortársai kezébe, amiből a későbbiekben számos fordítás készülhetett.

Aquinói Szent Tamás

Aquinói Szent Tamás is a *Summa theologica* mellett több, kisebb műben is magyarázta a hitvallást és a *Miatyánkot*. Isten üzenetét hirdették a kolduló rendek szerzetesei szerte Európában, sőt Észak-Afrikában és Ázsiában is, a szükséges „irodalmi megalapozottság” birtokában, amit a fokozatosan kifejedő katekizmus-műfaj képviselt.

Johannes Gerson, a párizsi egyetem kancellárja az egyháztörténetírásban „zsinatelvűségéről” ismert, noha ő a 15. század első évtizedeinek legkiválóbb teológusa. A nagy nyugati egyházszakadás felszámolásán dolgozva, a belső egyházi reformokat fontolgatva arra a megállapításra jutott, hogy „ha valóban meg akarjuk újítani az egyházat, akkor a gyermekeken kell kezdeni”. Ezért szerkesztett olyan kézikönyvet, amely egyszerre tanította az olvasás mesterségét és a hit alapelemeit. *Opus tripartitum* című műve pedig a plébánosok számára készült. Az első rész a Tízparancsot magyarázta el, a második a főbűnök (vagyis a bűnök kútfőforrásai) részletezésével a jó gyónást oktatta, az utolsó rész pedig az emberi élet végső szakaszára, a jó halálhoz adott tanácsokat.

A hitújítás korában a felülvizsgált, „megrostált” keresztény tanítást a reformátorok, gyakorlati érzéktől vezetettve katekizmusokba öntötték, s az akkorra már fejlett technikával dolgozó nyomdák hatalmas példányszámban terjesztették. A katolikusok erre némi késéssel, ám annál nagyobb buzgósággal reagáltak, főként a szerzetesek.

Canisius Péter

A jezsuiták közül Canisius Szent Péter (1521-1597) katekizmusai nem várt visszhangra találtak a hitűkhöz ragaszkodó német katolikusok körében. Az ingolstadti majd bécsi teológiai tanár I. Ferdinánd kérésére látott neki a munkának. Az úgynevezett *Nagy Katekizmus*, amely 1554-ben jelent meg, szerzője élete során 32 latin és 30 népnyelvű kiadásban látott napvilágot. A következő évben (1555) a *Kis Katekizmus* a gyermekek számára készült el; majd tíz év múlva a kettő között átmenetet jelentő *Catechismus minor* indult el hódító útjára. A kérdés-felelet módszer mellett a szentéletű jezsuita nagyszerű pedagógiai érzékkel tudta, miként lehet a Szentírásból vett példákkal, idézetekkel színessé, érdekessé, élet-szerűvé tenni a katolikus egyház tanítását.

A három szakaszban, majdnem két évtizeden át munkálkodó trienti zsinat (1545-1563) atyái a kezdetektől fogva gondoltak a zsinati tanítás mindennapi-plébániai lebontására, és 1562-ben néhányan Canisius katekizmusának átvételét, hivatalossá tételét javasolták.

Trienti zsinat

A többség azonban önálló mű létrehozása mellett döntött, és ennek értelmében szövegszerkesztő bizottság született. A spanyol teológusok a hitvallást, a franciák a *Miatyánkot* magyarázták. Mivel a megkezdett munkát nem tudták a zsinat lezárásáig befejezni, IV. Piusz pápa unokaöccsére, Borromeo Szent Károlyra bízta a megújított bizottság irányítását. Három évvel később, Szent V. Piusz pápa már közzé is tehetette a zsinat tekintélyével felruházott és plébánosoknak szánt *Római Katekizmust*, amely négy évszázadra meghatározóvá vált valamennyi katolikus katekizmus számára. A II. Vatikáni zsinat után számos országban készítettek nemzeti katekizmusokat. Ezek sorát most a *Katolikus Egyház Katekizmusa* váltja föl, amely biztos tanítást nyújt, hogy a hívőknek „életük legyen, és pedig minél bőségesebb életük”.

V. Piusz

Római Katekizmus

Hitünk az igazság rendszere

LADOCSE GÁSPÁR

Ami a zsinaton kezdődött

1952-ben született,
1977-ben szentelték
pappá Esztergomban.
1979—81-ben a római
patrisztikus intézetben
szakdiplomát szerzett.

Az esztergomi
Hittudományi Fősiskola
dogmatika-tanára.

Dogmatikatörténeti
témákban publikál; az
egyházatyák műveiből
fordított.

Vö. *Fidei Depositum* 1
De catechismo et
catechetica institutione;
De catechetica populi
christiana institutione

Már a II. Vatikáni zsinat (1962-65) első szakaszában megmutatkozott, hogy ha az egyház a maga küldetését és benne tagjainak szolgálatát meg akarja fogalmazni a modern kor és a jövő számára, akkor nem térhet ki három feladat elől: a liturgia szövegének és szabályzatainak megújítása, az egyházi törvénykönyv és a vele összefüggésben lévő szabályzatok megújítása, a katekézis, azaz a hitoktatás megújítása elől. E feladatsorozat végéhez érkezett a katolikus egyház az új egyetemes katekizmus megjelentetésével.

Az új katekizmus elkészítésének feltételeit megteremtő igény már a zsinatra benyújtott témavázlatok között szerepelt. A hetvenből ket-
tő kívánt konkrétan ezzel a témával foglalkozni. A témavázlatok be-
mutatása során egyre inkább arra az elhatározásra jutottak a zsinati
atyák, hogy az egész világon elterjedt katolikus egyházban a kultú-
rák gazdagsága és éles különbözősége miatt egyelőre inkább csak
alapvető normákat és kritériumokat tartalmazó útmutatást kellene
közreadni, mely segíti a részegyházakat a felnőtteknek szóló kate-
kizmusok összeállításában, amelyek aztán tekintettel lesznek a rész-
egyházak adottságaira és örökségére. Ennek szellemében látott nap-
világot a Papi Kongregáció által kiadott Egyetemes Kateketikai Di-
rektórium 1971-ben.

Az új holland katekizmus tanulsága

A részegyházak közül a holland egyházmegegyék voltak az elsők, akik új, felnőtteknek szóló katekizmust adtak ki 1966-ban, egy évvel a zsinat után. Újszerűsége meglepő volt. A keresztény tanítást nem a hagyományban megszokott tételek és témák rendezettség szerint akarta bemutatni, hanem az üdvösség elnyerésének emberi-történelmi és üdvtörténeti útjai szerint. A holland katekizmus igen nagy figyelmet fordított a keresztény tanítás Szentírás szerinti bemutatására és a modern kor emberének gondolkodásmódjára. A katolikus hit egészéről azonban nem adott összegző vagy átfogó képet, leg-
alábbis olyan formában nem, hogy ennek bizonyosságát is megadja olvasójának.

Kifogások

Emellett elég gyakran kifogásolható, sőt kiigazítandó módon fogalmazott. 1967-ben VI. Pál pápa ezekből néhányat példaként meg is jelölt: „A katolikus hit Jézus Krisztusnak szűzi fogantatására vonatkozó dogmája; az evangéliumi tanításra és az egyház hagyományaira épülő tétel az angyalok létezéséről; a megváltás elégtételt nyújtó és áldozati jellege; az az áldozat, melyet Krisztus bűneink eltörléséért ajánlott fel Atyjának, hogy általa kiengesztelje őt az emberiség iránt.” A teológiai párbeszéd eredménytelensége után a pápa hattagú bíborosi bizottságra bízta a kifogásolható megfogalmazások összegyűjtését.

Az új holland katekizmus a püspöki kar akarata ellenére és a szükséges javítások nélkül látott napvilágot. A kifogásokat megfogalmazó bizottság munkáját 1968. október 15-én fejezte be, illetve hozta nyilatkozatát nyilvánosságra (AAS 60/1968/ 685-691. old.). A kifogásolt részeket a katekizmus teológus szerzői átdolgozták.

A holland katekizmus nagyon lényeges dolgokkal szembesítette a modern időkben katekizist végző egyházat. Először is nyilvánvalóvá lett, hogy olyan, felnőtteknek szóló katekizmusra van szükség, mely világos összegzést ad az egyház tanításáról, arról a hitről, amelyet őrizni és átadni kell az egyházban. Ez lett a KEK tartalmi felépítésének és megfogalmazási módjának legalapvetőbb motívuma, ahogy ezt a publikálást bevezető apostoli konstitúció is megfogalmazza, kezdősorában XIII. János pápa a II. Vatikáni zsinatot megnyitó beszédére hivatkozva: „A hitletétemény megőrzése — ez az a küldetés, amit az Úr az ő egyházára bízott, és ezt az egyház meg is teszi minden időben”.

Továbbá szükségesnek mutatkozott, hogy a mai biblia- és hagyománytörténeti kutatások eredményeivel szembesülve és nemegyszer állításaik ellenére világosan rá kell mutatni a hit elidegeníthetetlen tartalmára, nehogy a hitletétemény a magyarázati nehézségek miatt a relativizmus áldozata legyen. Végül egyértelművé lett, hogy a keresztény évszázadok hagyományai, főként a tanítóhivatal megnyilatkozásai nem hagyhatók figyelmen kívül. Hiszen ezek hiánya szegényíti magát a hit befogadását, illetőleg pedig a befogadott hit a történelmivel és az eredetivel (a *kériügmával*) való azonosságát ezek nélkül lehetetlen bemutatni és igazolni.

Ezen szempontokkal szembesülve jelentek meg az elmúlt tíz évben az európai „világnyelvi” részegyházak felnőtteknek szóló katekizmusai, melyek végül is újabb tapasztalatokkal szolgáltak a KEK megformálásához.

A dogmatikus rész váza: az Apostoli Hitvallás

A hitvallás történeti formái

Az új egyetemes katekizmus dogmatikai része az Apostoli Hitvallásra épül. Ebben nem csupán a hagyomány játszik szerepet. Kétségtelen, hogy maga a KEK a trentói zsinat után — Szent V. Piusz pápa által — közreadott Római Katekizmus (1566) négy részre tagolt szerkezetét követi (az Apostoli Hitvallás; a szent liturgia, különös-

Ennek és a hozzá kapcsolódó bibliográfia összefoglalását vö. W.Kasper: *Einführung in den Glauben*, Grünewald 1972.94.o.7. *La foi chrétienne, Essai sur la structure du Symbole des Apôtres*, Aubier, 1970.

J. Ratzinger: *A keresztény hit*. OMC Kiadó, 1976. 49. o. (Tamás Pál fordítása)

Was wir glauben. Eine Auslegung des Apostolischen Glaubensbekenntnisses, Patmos 1985.

képpen a szentségek; a *Tízparancsolat*, illetve az erkölcsi élet szabályai; a *Miatyánk* és a keresztény imaélet), ahogy ezt még az 1912-ben Szent X. Piusz pápa által kiadott katekizmus is tette. A KEK-hez kapcsolt apostoli konstitúció ezt a szerkezetre vonatkozó hagyományt nyíltan vállalja. Ugyanakkor tapasztaljuk azt is, hogy míg az elmúlt negyedszázadban a hit bemutatásában a legkülönbözőbb sémákkal kísérleteztek, az Apostoli Hitvallás jelentőségét mindig kiemelték, úgy tekintve a hitvallást, mint a megvallott hit történelmi foglatát, s mint ami minden kor számára aktualizálható. A teljesség igénye nélkül, csupán közismert teológusok munkáira hivatkozva vázoljuk ezt a folyamatot: Karl Rahner tanulmányorozata „*a rövid hitvallásformula*” (Kurzformel des Glaubens) múltjáról és jövőjéről; H. de Lubac analitikus tanulmánya a hitvallásról; W. Kasper tanulmánykötete a hit mai befogadásáról, J. Ratzinger pedig még mint tübingeni tanár a keresztény hit mai bemutatására alkalmas vázlatot az Apostoli Hitvallásban látta. Egyedülálló jelentőségéről így nyilatkozik: „*Az Apostoli Hitvallás történetén elmélkedve ahhoz a felismeréshez jutottunk el, hogy ebben, a keresztység alkalmával tett ígértben a keresztény tanítás eredeti formájával állunk szemben, egyben annak ősi alakjával, amit ma 'dogmának' nevezünk. Eredetileg nincs adva a tantételek (dogmák) sorozata, amelyeket egymás után felsorolnak, és mint a dogmák egy meghatározott mennyiségét tartanak számon.*”

A lényegre rámutatva az Apostoli Hitvallás az apostoli igehirdetés (kérügma) és a tudatos dogmatikus megfogalmazások között áll időben és kifejezésmódját illetően, ezért — egyedülálló helyzeténél fogva — alkalmas arra, hogy minden időben a hit foglatának vázát adja. Ennek szellemében írta meg dogmatikai kézikönyvét például Theodor Schneider.

Amikor tehát az új egyetemes katekizmus dogmatikus témáinak vázlatául az Apostoli Hitvallást választotta, akkor nemcsak a római katolikus egyház hagyománytisztelő útját járta, hanem a mai teológiai fejlődés egyik törekvését is figyelembe vette. A katekizmus előkészítői 1989 februárjában döntöttek úgy — kikérve a különböző fórumok véleményét —, hogy az Apostoli Hitvallás ágazataira építik fel a dogmatikus rész bemutatását, de úgy, hogy a Nicea-Konstantinápolyi-i Hitvallás ágazatait is hozzáfűzik.

A KEK szövegének megformálásában tudatosan törekedtek arra, hogy egymás mellé állítsák a Szentírás kijelentéseit, az apostolokra építő hagyomány megnyilatkozásait és az egyház tanítóhivatalának határozatait: hogy megőrizték és újból megfogalmazzák a *scpritura-traditio-magisterium* hármas egységét.

A *Fidei Depositum* is így mutatja be: „*A KEK az egyház hitét és a katolikus tanítást tárja elénk, igazolja azt és megvilágítja a Szentírás, az apostoli hagyomány és az egyházi tanítóhivatal szavaival*” (4). A hitlételemény, a megőrzendő és átadandó katolikus tanítás bemutatására való törekvésével a KEK az egyház egységét és katolicitását törekszik erősíteni. „*Hiteles és törvényes eszköz az egyházi közösség szolgálatára, biztos norma a hit tanításában.*” (4).

Szentháromságtan

Az egyes részek szövegeinek kialakítását — felépítését és megfogalmazását — bizonyos alapvető törekvések határozták meg, melyek a részegyházakban végzett katekézisek számára is normául szolgálnak. A katekizmus a legfőbb misztériumot, a Szentháromság misztériumát külön hangsúllyal tanítja. Tehát nem egyetlen témakör tárgyát képezi az úgynevezett Szentháromságtan, hanem a KEK egész szövegén végigvonul a „tevékenykedő Isten” bemutatása. A Szentháromság misztériuma áll a katekizmus középpontjában.

Krisztológia

Krisztológiai fogalmazásaiban a KEK törekszik egyforma hangsúlyt adni a történelmi századokban nemegyszer szembeállított két irányzatnak: kiemeli a „leszálló krisztológia”, azaz a megtestesülésre építő irányzat értékeit, és ugyanezt teszi a felszálló krisztológiai irányzattal is, mely a feltámadásban és a megdicsőülésben megismerhető Megváltóra épít. A hitvallás „leginkább háttérbe szorított” ágazata a teológiai megnyilatkozásokban Jézus Krisztus alászállása az alvilágba. Az ágazatban kifejezett hittartalom magyarázatát — mind a hagyományból ismert megfogalmazásokat, mind a mai teológiai reflexiókat — szervesen építi be az egész krisztológiai és szótériológiai kifejtésbe. (KEK 631-637.)

A KEK egészének belső felépítésében egyfajta belső dinamizmus is megmutatkozik: Isten találkozik az emberrel, megismerteti magát az emberrel (*Hitvallás*, I.rész), megszenteli az embert, ezáltal felkészíti a vele való élet teljességére (*Szentségek*, II.rész); az ember választ ad Istennek parancsai megtartásával és imádásaiban (III. és IV. rész).

Világos válaszok megkérdőjelezett témákban

A KEK dogmatikus részében alaposan megismerhetjük azokat a hittitkokat, amelyeknek elfogadása és megértése a modern időkben számos nehézségbe ütközött. A KEK nem szándékozik egyiket sem megkerülni, de konfrontálódni sem kíván. Fogalmazása minden problémát mellőz. Törekvése az, hogy a sana doctrinát (a tiszta tanítást) és a depositum fideit (a hitletétemény) világosan megfogalmazza. A tanítóhivatal történelmi megfogalmazásaihoz is ragaszkodik, ezeknek határozott kifejezéseit nyíltan alkalmazza. Ezek közül kettőt szeretnénk említeni:

Angyalok és démonok

Osservatore Romano,
június 26.

1. Az angyalok, illetőleg a démonok létezésének a hitletéteményhez való tartozását az utóbbi negyedszázadban egyes teológusok megkérdőjelezték (elsősorban H. Haag, M. Limbeck). VI. Pál pápa beszéde, illetve a Hittani Kongregáció 1975-ben közzétett nyilatkozata összefoglalást adott az egyház hagyományában kifejtett tanításról, mely a szellemi, láthatatlan, személyes teremtmények létére és állapotára vonatkozik. A KEK ezeket tárgyaló részeiben a Szentírás-szenthagyomány-tanítóhivatal megfogal-

mazásainak legkonkrétabb és legkifejezőbb elemeit foglalja össze (KEK 328—336; 391—395).

Az áteredő bűn

2. Az ősbűn, illetve az áteredő bűn értelmezésének lehetőségei és határai az utóbbi évtizedekben ugyancsak sok vitatémát szolgáltatottak. Bár a trentói zsinat megfogalmazásait sokan bírálták, a KEK az erről szóló hittartalmat a reformációt követő zsinat megfogalmazásai szerint foglalja össze. (KEK 402-409).

Ezek a megfogalmazások minden bizonnyal többek kritikáját fogják kivívni, és tradicionalizmussal, a hagyományhoz való túlzott ragaszkodással vádolják az új egyetemes katekizmust.

A KEK és a II. Vatikáni zsinat

Vö. A. Amato: *Una lunga tradizione di catechismi*, Seminarium 1993,2 176. o.

A KEK szövegének megformálásában a Szentírás-szenthagyomány-tanítóhivatal egymás mellé állításán túl megkülönböztetett hangsúlyt kapott a II. Vatikáni zsinat tanítása, amelyet 767 alkalommal idéz.

Noha a II. Vatikáni zsinat nem a dogmatikai megfogalmazásokat kívánta előtérbe állítani, mégis sok értékes megfogalmazást ad a hitletétemény különböző témáiban. Felesleges lenne most hivatkozni az isteni kinyilatkoztatásról, a hit befogadásáról, vagy az egyház lényegéről szóló részekre, mivel e témakörökben a zsinati szövegeket sokszor idézi a KEK. Inkább azokra a részletekre tartom szükségesnek felhívni a figyelmet, amelyek megítélésünk szerint távol álltak a II. Vatikáni zsinat gondolatkörétől. Nagyon sok, a mai embernek közvetlenül szóló zsinati szöveget tudott idézni a KEK. Ha odafigyelünk ezekre, akkor igazat adunk annak az állításnak, hogy ez a katekizmus közelebb visz bennünket a II. Vatikáni zsinat tanításának mélyebb megértéséhez; például az ember test és lélek egységében Isten teremtménye (GS 14; KEK 364), hogy Ádám bűnével az emberiség mit vont magára (GS 13; KEK 401; GS 34; EK 409), az eljövendő örök élet reménye (LG 48; KEK 1042).

Nova et vetera

• *Fidei Depositum*

„A katekizmus régit és újat tartalmaz (vö. Mt 13,52), bár a hit a mindig ugyanaz és a mindenkor új fény forrása.” II. János Pál pápának a publikáláshoz kiadott apostoli konstitúciójából ez a gondolat jellemzi leginkább a katekizmus tanításának indítékát, módszerét és megfogalmazásait. *A Katolikus Egyház Katekizmus* olyan könyv, mely a hit mélyebb és árnyaltabb, emberileg átgondoltabb megismerésére sarkallja a hívő olvasót. Közzétételével új formában újítja meg azt a gesztust, ahogy az apostolok átadták (traditio) a hitletéteményt. „Elsősorban azt hagyom rátok, amit én is kaptam”.

(vö. 1Kor 15,3)

BÉKÉS GELLÉRT

A krisztusi misztérium liturgikus ünneplése

Két katekizmus — két módszertani elv

Született 1915-ben.
A római Szent Anzelm
Egyetem filozófia és
teológia tanára.
A Katolikus Szemle
főszerkesztője, az
Újszövetségi Szentírás
társfordítója.

Kezemben van a Szent István Társulat 1953-ban kiadott hit-tankönyve az általános iskolák 7—8. osztályának tanulói számára. Katekizmus formájában feldolgozva beosztása hűségesen követi a trentói zsinat 1566-ban megjelent katekizmusát. Ennek legutolsó kritikái kiadása Mariettinél jelent meg 1930-ban Rómában. Tartalomjegyzékét összehasonlítva az új római katekizmuséval, könnyen megállapítható, hogy a beosztása ugyanaz, mint a trentóié. A hitvallás első részként tárgyalt ágazatai után a második részben a „kegyelemeszközökről”, vagyis főként a szentségekről szóló tanítás következik. A parancsolatokról és az imádságról szóló harmadik és negyedik résszel itt nem feladatom foglalkozni.

Hitigazság — hitvallás

Mégis azonnal szembetűnik a két katekizmus közti különbség. A trentói katekizmus fő részeinek ugyan nincs címük, de tartalmuknak megfelelően az 1953. évi magyar katekizmus az első résznek a „hitigazságok” címet adta, az új katekizmus viszont „hitvallásról” beszél. Már a címek eltéréséből is nyilvánvaló, ha nem is a tanításbeli, de a módszertani különbség. A hitigazságok ugyanis elsősorban az értelemhez szólnak és tanítást közvetítenek, a hitvallás viszont az egész ember elkötelezettségére tart számot, hogy vállalja is azt, amit igaznak vall.

Ám szóljunk a második részről, mert feladatom ennek teológiai értékelése. A címek közti különbség itt még figyelemre méltóbb, mint az első részben. A magyar katekizmus a trentói eredetihez híven a szentségekről mint „kegyelemeszközökről” beszél, az új római katekizmus viszont „a keresztény misztérium ünneplésének” liturgiai keretében tárgyalja a szentségeket. Nos, ha a „kegyelemeszközök” kifejezést hallom, akkor azokra az eszközökre gondolok, amelyek Krisztusnak azt az üdvözítő kegyelmét közvetítik, amiről az első részben tanított hitigazságok szólnak. Ha viszont „a keresztény misztérium ünnepléséről” hallok, akkor figyelmem ugyanarra az üdvözítő kegyelemre irányul ugyan, de nem mint elméleti *tanításra*, hanem mint történeti *eseményre*, amit a hitvallásban magamévá teszek, és nyíltan meg is vallok. Ennek az eseménynek a liturgikus ünneplés által leszek részese, mert általa az üdvözítő krisztusi esemény szakramentális eseménnyé válik számomra. Az új katekizmus tehát a szentségeknek nem

elméleti tanításáról beszél, hanem liturgikus ünnepléséről, s ennek személyes életformáló erejét emeli ki.

A két módszer közti különbség a szentségek teológiai megértésének kétféle módjáról tanúskodik. Az első esetben ugyanis a szakramentumot úgy értelmezem, mint az üdvözítő kegyelemnek valami személytelen, titokzatos „dologként” (*res*) felfogott „materiális” közvetítését, vagyis úgy, hogy a szentség által bizonyos „mennységű” kegyelmet kapok. A második esetben viszont a szentséget liturgikus ünneplés formájában élem meg, ami személyi kapcsolatot teremt magával az üdvözítő eseménnyel, és ezáltal részesít is benne. Az első esetben a kiszolgáltató szentség merő „vétéléről” van szó, a másodikban viszont az üdvözítő esemény liturgikus ünnepléséről és átéléséről.

A keresztény misztérium ünneplése a liturgiában

Vö. A II. Vatikáni zsinat
tanítása
(SZIT: 1975, 91—131. o.)

E módszerbeli különbség mögött a liturgiáról vallott két különböző felfogás húzódik meg. A II. Vatikáni zsinat *Sacrosanctum concilium* kezdetű, liturgiáról szóló konstitúciójának megjelenése előtt a liturgiát és az ezzel foglalkozó teológiai diszciplínát általában úgy tekintették, mint az istentisztelet külső rendjének szabályozóját. Az erről szóló tanítás címe „szertartástan” volt. A liturgia gondja volt a szent időknek, a karácsonyi és húsvéti ünnepekörnek, a szentek ünnepeinek stb. naptári beosztása, a szentmisének és a szentségek kiszolgáltatásának a rendje s általában a szertartások szabályozása. Mindennek belső, kegyelmi tartalmával és azzal, hogy a szentség hogyan közvetíti az üdvözítő kegyelmet, a dogmatika szakramentális része foglalkozott.

Nos, a liturgiának és a dogmatikának, a külső ünneplésnek és belső tartalmának ez a szétválasztása helytelen és káros. A zsinati konstitúció és az azt követő liturgiai reform után most az új római katekizmus is azt vallja, hogy a liturgia nemcsak külső kerete, hanem valóságos szakramentális jele az üdvösség misztériumának. Ez nem jelent kevesebbet, mint hogy a liturgikus ünneplésben jelenvalóvá válik ez a misztérium, és miáltala lehetünk részei a misztérium üdvözítő kegyelmének.

Mit jelent pontosan ez a jelenvalóság és részesedés? Elsősorban magát a történelmi eseményt, az üdvözítő kegyelem forrását: azt, hogy Jézus, a Messiás, meghirdette Isten üdvözítő Örömhírét, az Evangéliumot, s ennek igazáról élete feláldozásával tanúságot is tett. Feltámasztásával Isten maga hagyta jóvá a jézusi tanúságtételt: ő az emberiség Üdvözítője. Hozzá kell tartoznunk, őt kell követnünk, hogy üdvözljünk. Halálának és feltámasztásának húsvéti misztériumából ered a mi üdvösségünk. Hogyan? A felmagasztalt Üdvözítő Szentleke által. A tanítványaira kiárasztott Lélek teremti meg az első pünkösdkor híveinek közösségét, az egyházat, s az egyház által ez a Lélek valósítja meg az emberiség

történeti életében, amit Jézus üdvösségünkért tett. Ismét a kérdés: hogyan? Úgy, hogy a hívek közösségében, a liturgiában a hirdetett ige és az ünnepelt szentségek által a Lélek szüntelenül jelenvalóvá teszi üdvösségünk krisztusi misztériumát. Ezzel a hívek személyesen is részt vehetnek az üdvözítő eseményben és részesületnek annak üdvözítő kegyelmében. Így érthető, hogy — a zsinati konstitúció szavaival — a liturgia által, legfőképpen pedig az eucharisztikus áldozat ünneplésével, amely magában foglalja mind a ige hirdetést, mind pedig magát a szakramentális cselekményt, megvalósul az üdvösség Krisztus által végbevitt műve.

Az új katekizmus tehát nem elvont dogmatikai értelemben beszél a szentségekről mint „kegyelemközvetítőkről”, és az egyház feladatát sem abban látja, hogy „kiszolgáltassa” ezeket a szentségeket. Szemlélete konkrét: a szentségeket liturgikus összefüggésükben tekinti, és az tanítja, hogy „a keresztény misztérium ünneplése” által részesülünk az üdvösség kegyelmében. A zsinati konstitúció megállapítását is ebben az értelemben idézi: „A liturgia igen nagy mértékben hozzásegít ahhoz, hogy a hívek életükkel kifejezzék és másoknak is nyilvánvalóvá tegyék Krisztus misztériumát és az igaz egyház valódi mivoltát.”

Sacrosanctum concilium 2. p.

Mi az egyház sajátos struktúrája?

Ezzel a kérdéssel az új katekizmus szentségtanának gyökeréig nyúlunk. Maga a liturgikus konstitúció az egyház valódi mivoltát abban a sajátóságában látja, „hogyan egyszerre emberi és isteni”. Ez azt jelenti, hogy „látható ugyan, de láthatatlan javakban gazdag, tevékenységben buzgó és szemlélődésben elmerülő, a világban időző és az ég felé zarándokló, úgy azonban, hogy benne az emberi az istenire, a látható a láthatatlanra, a tevékenység a szemlélődésre, a jelenvaló a vágyva-vágyott örök hazára irányul és annak van alárendelve”.

Sacrosanctum concilium 2. p.

Ez a szöveg az egyházzal szóló zsinati konstitúció egyházképet tükrözi. A *Lumen gentium* ugyanis, szemben az egyház két ellentétes és egyoldalú újkori szemléletével, helyes érzékkel egy bibliai alaprajzú egyházképet állít elénk. Egyfelől ugyanis a felvilágosodás korának bizonyos mértékben még ma is ható ek-léziológiája az egyházat az állam mintájára úgy tekintette, mint *societas perfectát*, olyan társaságot, amely tanítása, parancsai, szentségei és hierarchiája által rendelkezik mindazzal az eszközzel, ami az üdvösség megvalósításához szükséges. Másfelől a romantikus világszemlélet hatására, a tübingeni iskola ellenhatásként a felvilágosodás egyházképe, az egyház lényegét a Szentlélek által alkotott közösségében látta. A konstitúció mind a két szemléletből kiemeli azt, ami helyes: az intézményes és a karizmatikus jelleget, és az egyház valódi lényegét alkati kettősségének szerves egységében jelöli meg. A zsinati szemléletében az isteni és az emberi elemet: azt, ami látható és ami láthatatlan, azt, ami intézményes

*J. A. Möhler:
(1796—1838)*

A tübingeni iskola
megalapítója
*Symbolik oder
Darstellung der
Dogmatik* című

főművével védelmezte
Bauer támadásai ellen
a katolikus álláspontot.

Lumen gentium 8. p.

és ami kegyelmi, nem lehet egymástól elszakítani. „Nem két valóságnak kell tekintenünk a hierarchikus szervekkel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget, a földi egyházat és a mennyei javakban bővelkedő egyházat” — írja a konstitúció. S miért nem? — Mert „ezek emberi és isteni elemekből álló egyetlen, összetett valóságot alkotnak”.

Ami itt döntő, az az egyházi struktúra kettős egysége: a szervesen eggyé alkotott egész. A konstitúció ezt a megtestesült Ige, Jézus Krisztus analógiájára értelmezi, aki valóságos Isten és valóságos ember, s akiben az isteni és az emberi természet kettőssége egy személyt alkot. Az egyházban a két elem nyilvánvalóan nem egy személyben egyesül, mint az Istenemberben, de mivel az ő Lelke alkotja meg és éltezi az egyházat, még ha társas és intézményes formában, az egyház is egységes egész: Krisztus titokzatos teste.

Kérdésünkre, hogy mi az egyház valódi mivoltát kifejező sajátos struktúrája, aligha lehetne pontosabb választ adni, mint hogy az nem más, mint a titokzatos Krisztus-test egységének szerves egésze. Ami ebből a sajátos struktúrából következik, az döntő hatással van a szentségtannak az új katekizmusban is megfogalmazott helyes megértésére. Az egyház ugyanis éppen e sajátos struktúrája alapján a krisztusi üdvösség szentsége a világban és a szentségeknek nevezett szent cselekményeknek gyökér-szakramentuma.

A gyökér-szakramentum és a hét szentség

Sacrosanctum concilium 8. p.

Mit jelent az egyház szakramentalitása? A választ maga az egyházzól szóló konstitúció adja meg. „Amint (az isteni Ige által) felvett emberi természet (magának) az isteni Igének szolgál, mint az üdvösségnek vele elválaszthatatlanul egyesült élő szerve — írja a konstitúció —, ugyanilyen módon szolgál az egyház társadalmi szerkezete az őt életető Léleknek, Krisztus Lelkének, a (misztikus) test növekedésére.” Amint tehát Krisztus emberi mivolta látható jele a benne emberré lett Istennek és személyes közvetítő eszköze Isten üdvözítő szeretetének, hasonlóképpen az egyház látható szervezete, intézményes mivolta jele az ebben a társadalmi valóságban jelenlévő krisztusi Léleknek és közvetítő eszköze a krisztusi üdvösségnek. Jézus Krisztus tehát mint Isten üdvözítő szeretetének személyes jele és közvetítője, az üdvösség forrásszerű, eredeti szakramentuma, az egyház viszont, az ő Szentlelke által, üdvözítő műve történelmi megvalósulásának gyökér-szakramentuma. Maga a szakramentális jellegű igehirdetés, a homília és a szentségnek nevezett hét szent cselekmény az egyháznak ebben a krisztusi eredetű szakramentalitásában gyökerezik, és alapvető emberi léthelyzetekben ezt a szakramentalitást fejezi ki és valósítja meg.

Vegyük sorra ebből a szemszögből tekintve a szentségeket. A

kereszttség és a bérálás együttesen szakramentális beavatás az üdvösség misztériumába, amit az egyház fejez ki és közvetít ebben a világban. Vízből és Szentlélekből újjászületve a megkeresztelt az egyház új tagjaként életközösségre lép Krisztussal, és a Lélek bérálásban kapott sajátos ajándéka által az egyházban teljesen részese lesz a krisztusi üdvösségnek. Ezt a krisztusi életközösséget éli meg újra meg újra az egyház eucharisztikus áldozatában és a szentáldozásban. Egyházi közösségben az új és örök szövetség folyamatos megújítása ez a Lélek által, aki jelenvalóvá teszi Krisztusnak szentháromsági életközösséget teremtő húsvéti áldozatát. Ily módon a születés, a növekedés és az életadó táplálkozás alapvető léthelyzeteiben fejeződik ki és valósul meg az egyház szakramentalitása.

A kiengesztelődés szentsége, az egyház által történő bűnbocsánat által lehetőséget nyújt a bűnös kereszténynek a krisztusi életközösség megújítására. A léthelyzet itt a beteg ember meggyógyítása, sőt a halott föltámasztása, nyilván az üdvözítő kegyelemben való megújulás lelki síkján. A szentkenet pedig teljessé teszi a lelki gyógyulásnak ezt az egyházi közvetítését a keresztény ember végső léthelyzetében.

Mindezeknek a szent cselekményeknek egyházi szolgálatát általában a felszentelt pap végzi az egyházban, de közülük nem egyre már a hívek általános papsága is felhatalmaz. Ez a testvéri szolgálat léthelyzetében a krisztusi üdvösség közvetítése. A házasság szentsége pedig azt a társas léthelyzetet teremti meg, amely arra hivatott, hogy „családi egyházként” sejszerűen megvalósítsa a krisztusi üdvösség egyházi életközösségét.

Nos, mindennek ünneplése az egyház liturgiájában folyik. Ebben a liturgiában a szent cselekmény és a cselekményt értelmező ige, akárcsak a kinyilatkoztatásban, a történeti esemény és az eseményt értelmező próféta szó egy ünnepi aktust alkot. Az új katekizmus az egyház ősi hagyományának és a zsinat egyháztanának szellemében helyesen tanítja, hogy a krisztusi üdvösség „keresztény misztériuma” a szentségek egyházi ünneplésében válik jelenvalóvá, s ami jelenvalóvá válik, az kegyelmi valósággá is lesz azokban, akik hittel részesülnek ünneplésében.

Hogyan lesz jelenvaló és hatásos az üdvösség kegyelme?

Anamnézisz Az új katekizmus két alapvető fogalmat használ, hogy megértesse, hogyan lesz jelenvaló és hatásos a krisztusi üdvösség kegyelme a szentségek liturgikus ünneplése által. Ez a két bibliai gyökerű, felújított hagyományos fogalom az *anamnézisz* és az *epiklézisz*. Sajátos jelentőségük az, hogy világosan és határozottan kiemelik: az üdvözítő kegyelem jelenléte és hatékonysága a Szentlélek műve.

A Szentlélek már akkor is működik, amikor a szentségek liturgikus ünneplése alkalmával az egyház megemlékezik az üdvözítő

„eiszanamnézin”
(Lk 22,19)

krisztusi eseményről — tanítja a katekizmus. Ez elsősorban azzal nyilvánul meg, hogy a liturgiát ünneplő egyházi közösség eszébe juttatja, és — hitre indítva — megérteti velük, hogy mi tett üdvösségünkért Krisztus által az Isten. Ez általában a szentségek ünnepléséhez tartozó szentírási olvasmányokban, imádságokban és ige hirdetésben történik. A szentmisében pedig legfőképpen az eucharisztikus imában jut kifejezésre, amikor a pap az egyházi közösség nevében megemlékezik arról, hogy mit tett értünk Jézus, és elmondja, hogy az utolsó vacsorán hogyan fejezte ki az Eucharisztia szimbolikus-szakramentális formájában üdvözítő tettét. Szavaival: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”, a kenyér és bor átlényegült eucharisztikus elemeivel kezünkbe tette üdvösségünk áldozatát. Itt nyilvánvalóan objektív szakramentális megemlékezésről van szó, ami valóságos megjelenítése és nem csak merő eszünkbe juttatása az üdvözítő eseménynek. A Szentlélek szimbolikus-szakramentális formában jelenvalóvá teszi a megemlékezésben említett üdvözítő eseményt, hogy az eucharisztikus elemek vételével részesüljünk is benne.

Epiklézisz

Az *anamnézisz* e jelenvalóvá tévő hatása szorosan összefügg az *epiklézisz* szóval jelölt Lélek-hívással. Az egyház az eucharisztikus imában két alkalommal is hívó szavával fordul a Szentlélekhez. Először azért hívja, hogy életadó isteni erejével hatásossá tegye az egyház ananetikus szavait, és az eucharisztikus elemekben jelenvalóvá tegye azt, amiről Jézus rendelkezését követve az egyház megemlékezik. Másodszor azt kéri, hogy magukat a híveket is szentelje meg a Lélek, hogy hittel és megtisztult lélekkel fogadják az eucharisztia üdvözítő ajándékát.

Az *anamnézisz* és az *epiklézisz* az Eucharisziához hasonlóan valamennyi szentség liturgikus ünneplésénél meghatározó jelentőségű. Krisztus üdvözítő kegyelme ugyanis a fent említett alapvető léthelyzetekben úgy lesz jelenvaló és hatásos, hogy az egyház Krisztus kifejezett vagy legalábbis benne foglalt rendelkezését követve, a vonatkozó szentség liturgikus ünnepén megemlékezik az üdvözítő eseményről. E megemlékezéshez szorosan kapcsolódik a Lélek-hívás, hogy az adott léthelyzetben a Szentlélek tegye jelenvalóvá és hatékonyvá Krisztus üdvözítő kegyelmét.

Az új római katekizmus szentségekről szóló tanítását tehát így foglalhatjuk össze: A szentségek mint szent cselekmények és a cselekményeket értelmező isteni ige egységes aktusai, az egyház szakramentalitásának konkrét formái és megvalósítói. Amikor az egyház ananetikus-epikletikus rítusával a szentségeket mint a krisztusi üdvösség „keresztény misztériumát” ünnepli, a krisztusi üdvösség a Szentlélek ereje által jelenvalóvá lesz, hogy a hívek részesedjenek benne, amíg üdvösségük be nem teljesül Isten országában.

Régi és új elemek az erkölcsi tanításban

VERES ANDRÁS

Született 1959-ben.
Az egri egyházmegye
papja, az egri
szeminárium
erkölcs teológiai
tanára

(Lk 22,32)

Előzmények, indítékok

A II. Vatikáni zsinat kezdetének harmincadik évfordulója alkalmából 1992. október 11-én kiadott új katekizmust a zsinat utolsó dokumentumaként, II.János Pál pápasága legfontosabb munkájaként szokás emlegetni. A pápa a katekizmus bemutatásakor tartott sajtótájékoztatón úgy nyilatkozott, hogy péteri feladatának egyik legörvendetesebb eseménye ez, ugyanazt a belső örömet érzi, amit Péter érezhetett, amikor Jézus bátorította: „Én (azonban) imádkoztam érted, hogy meg ne fogyatkozzék a hited, hogy te egykor megtérvén megerősítsd testvéreidet”.

Amikor XXIII. János pápa megnyitotta a II. Vatikáni zsinatot, azt mondta, új lendület szükséges a vallásos élet megújulásához, s ez csak úgy valósítható meg, ha az örök és változatlan tanítást sikerül úgy átadni, hogy korunk embere választ kapjon kérdéseire. A zsinat lezárása után VI. Pál pápa ugyanezt fogalmazta meg, amikor úgy nyilatkozott, hogy ennek a munkának (ti. a zsinatnak) folytatódnia kell, hatást kell gyakorolnia a keresztény élet mindennapjaira. II. János Pál pápa megválasztása után első rádió-interjújában szintén megerősítette ezt.

Mivel a kezdeti lelkesedés után kisebb zavarok és megtorpanások jelentkeztek a zsinati szellem gyakorlati megvalósításában, s ezt tovább nehezítette, hogy a mai kor emberéhez szóló katekizsirról nem adott ki a zsinat külön nyilatkozatot, a II. Vatikáni zsinat huszadik évfordulója alkalmából összeült második rendkívüli szinódus atyái egységesen fogalmazták meg a kérést: adjon ki az egyház egyetemes katekizmust.

A katekizmus erkölcssteológiai része

E katekizmus erkölcssteológiai részét (III.rész) szeretnénk a következőkben bemutatni, s egyfajta összehasonlítást tenni a trentói zsinat katekizmusának (*Római Katekizmus*, a továbbiakban RK) erkölcssteológiai részével.

Már a katekizmus megjelenése előtt is ez az erkölcssteológiai rész keltette fel a legnagyobb érdeklődést a hívők és nem hívők igen széles körében. Nemcsak teológusok, hanem civil újságírók tollából is sok kritikus írás jelent meg a készülő katekizmus ezen részével kapcsolatban, s ezek legtöbbször tradicionalizmussal, konzervativizmussal vádolták azt. Ha arra gondolunk, hogy korunk szellemi világában mennyi filozófiai-etikai nézet, a katolikus egyházon belül is milyen sokféle erkölcssteológiai irányzat létezik,

talán megértjük, miért ez a sok szenvedélyes hangvételű megnyilatkozás, miért nem tudtak, s talán nem tudnak még ma sem tárgyilagos, objektív véleményt mondani erről a nagyon várt és összességében egészen kiváló, szerkezeti felépítésében, tartalmában, hangvételében és nyelvezetében sok újszerűséget hordozó erkölcsi tanításról. Az egyes fejezetek olvasása közben igazolódni láttuk azt a megállapítást, amelyet a megjelenés óta már oly sokan megfogalmaztak, vagyis azt, hogy ez a katekizmus egyszerre régi s ugyanakkor új is. Többféle szempontból lehet ezt az új katekizmust egyszerre réginek és újnak nevezni. Nézzük, mi miben látjuk ezt igazolódni.

Formai párhuzamok a katekizmus egészében

Hit, szentségek,
erkölcs, ima

Erkölcsteológiai szempontból is fontos megállapításokra juthatunk az egész katekizmus formai és tartalmi elrendezésének alapján. Mindkét katekizmus ugyanazt az anyagelrendezést követi — hiszekegy, szentségek, parancsok, imádság —, s mindkettőben az első két rész az egész katekizmus közel kétharmadát teszi ki, melyből arra a következtetésre juthatunk, ami hagyományosan jellemzi, de a II. Vatikáni zsinat óta különös módon is meghatározza az erkölcsteológiai gondolkodást: vagyis az ember hitből fakadó erkölcsi cselekedetét mindig megelőzi Isten hívása, ugyanis Isten a kezdeményező. (KEK 1716—1729.)

Az új katekizmus vezérgondolatává a hitet mint a keresztyén élet sarkkövét tették. Ezért a hit tartalmának bemutatása, mely alapja a keresztyén erkölcsi életnek, bővebb kifejtést kapott. A katekizmusban az elsőbbség Istent és az ő tetteit illeti, ugyanis tanítása szerint, amit az ember tesz, az már csak válasz Isten tetteire.

Az erkölcsteológiai rész az új katekizmusban is a harmadik helyre került. Így megerősítést nyert az az erkölcsteológiai felfogás, amely már az RK-ban is érvényesült, hogy ti. a szentségekről szóló tanítás nélkül (II.rész) a Tízparancs törvényei az ember erkölcsi erejét meghaladó elvárásoknak tűnnek. Viszont a hitre (I.rész) és a szentségekre (II.rész) támaszkodva az erkölcsi kötelességek kifejtése elfogadhatóbbá válik, ugyanis az előző részekben elmondottak bizalommal töltik el az erkölcsi életre meghívást kapott embert. Ezek alapján mondjuk, hogy egyáltalán nem tűnik olyan problematikusnak a hit és az erkölcsi élet témaköreinek ilyen szétválasztása, mint azt sokan a KEK gyengeségeként említik, hiszen könnyen belátható, hogy a keresztyén erkölcsi élet, mint az ember szabad válasza, Isten ajándékaira adott a hitből és a hit szentségeiből születik meg.

Régi és új elemek az erkölcsteológiai fejezetben belül

Az erkölcsteológiai rész Isten és az ember tevékenységének perspektívájára épül. Eltérően az RK erkölcsteológiai részétől, mely rögtön a Tízparancs tanításának kifejtésével kezdődik, a KEK megfelelő ré-

sze (1691—2557) két részre oszlik (*Az ember hivatása: élet a Lélekben és A Tízparancs*) Az erkölcs-teológiai rész ilyen formában való kidolgozása a KEK egyik legfőbb erényének számít. Az első rész alapvető erkölcssteológiai tanítást ad. Kiindulási pontja az, hogy az Isten képmására teremtett ember meghívást kapott a boldogságra.

Szabadság és felelősség

Majd ezután az ember szabad erkölcsi cselekvésének mechanizmusáról ad tanítást: szól a szabadságról, mely nélkül nincs erkölcsi felelősség, vagyis nincsenek a cselekvő részéről erkölcsileg jó vagy rossz cselekedetek; az emberi cselekedetek erkölcsiségéről; a lelkiismeretről; az erkölcsi cselekedeteket támogató erényekről; végül az elhibázott cselekedetéről, vagyis a bűnökről.

Amikor az emberi cselekedetek erkölcsiségéről szól, a hagyományos felfogástól eltérően az új katekizmus az erkölcsiség forrásait nem helyezi egyenlő szintre. Egyértelműen kimondja, hogy a szándék elsődlegesen minősíti az ember cselekedetét („lényeges elem” KEK 1752.), míg a körülmények és a következmények csak másodlagosan (KEK 1754.).

A bűn

A bűnnel kapcsolatban az RK-tól eltérően először nem a bűn fogalmáról és annak fajtáiról, hanem Isten irgalmasságáról beszél. Ezzel a bűnről szóló tanítást is közvetlenül a hit dimenziójába, a megváltás rendjébe emeli. A bűn lényegét, sokkal inkább mint az RK, a maga teljes valóságában mutatja be, amikor azt az értelem, az igazság és a helyes lelkiismeret hiányában, az Isten és az embertárs iránti szeretetrend megsértésében látja, mely bizonyos javakhoz való rendetlen kötődés miatt következik be. A bűn az ember természetét sérti, s merénylet az emberi szolidaritás ellen. A bűnnek ez a meghatározása nem annyira tartalmában, mint inkább kifejtésében újszerű. Az új katekizmus meghatározása eredetében Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás tanítására vezethető vissza, akik a bűnt Isten örök törvényének megsértésben, illetve az Istentől való elfordulásban látták.

A fundamentális részben a mai kor kereszténye számára igen fontos tanítás, hogy az embert és erkölcsi cselekedeteit a közösséghez való viszonyában értelmezi. A korábbi individuális felfogás helyébe a korunkra inkább jellemző teológiai szemlélet lépett, vagyis az, hogy az ember életének teljes kibontakoztatására és az életszentségre csak a közösségben juthat el.

Kegyelem és megigazulás

Ennek a fundamentális résznek az is egyik szembetűnő sajátossága, hogy a kegyelemről és a megigazulásról szóló rész a dogmatikából átkerült ide, az erkölcssteológiai részbe. Ez a változtatás segít abban, hogy még nagyobb hangsúlyt helyezzen az erkölcsi élet bemutatásának azon szempontjára, mely szerint az erkölcsi élet — élet Krisztusban (ez a KEK erkölcssteológiai részének a címe is), ami a Krisztus megváltása által elnyert kegyelmi életben való részesedést, vagyis a Lélek szerinti életet jelenti. Ebből következik, hogy az erkölcsi élet tanításának teológiai alapját a Krisztus-követés, a Léleknek való engedelmesség és a tökéletességre való törekvés adja, mely végső soron válasz Isten meghívására és kegyelmi

ajándékaira. Az erkölcsi élet itt bemutatott formája alapozza meg a következőkben bemutatásra kerülő erkölcsi normák perspektíváját és értelmét.

Szerencsésnek tartjuk az erkölcsi élet ilyenfajta bemutatását, hiszen szakít a kazuisztikus szemléletmód gyakran kísértő felfogásával, mely az erkölcsi életet csak az erkölcsi normák megtanulása függvényének tekintette, s megmutatja az erkölcsi élet dinamizmusát, végső célját és motivációját is, vagyis a Krisztus-követést (*sequela Christi*). Ez nem pusztán egy külső példa követését jelenti, hanem teljes azonosulást Krisztussal, aki viszont mindent az Atyával való viszonyában és a neki való alárendeltségben, engedelmisségben vitt végbe.

A Tízparancs

A fundamentális rész után következik a Tízparancsról szóló hagyományosnak mondható tanítás kifejtése. Ez elvezeti az olvasót egyik parancstól a másikig, megmagyarázza az erkölcsi kötelezettségeket, s azok alkalmazásának módját — mindegyiket a maga helyén —, s rávilágít ezek dinamikus erejére, melyet a keresztény erkölcsi élet alakításában töltenek be. Hagyományosnak mondjuk ezt a részt, bár módszerében és hangvételében egyáltalán nem mondható hagyományosnak. Már a morális rész első pontja is egészen új hangnemet üt meg a Nagy Szent Leótól vett idézettel: „Ismerd fel, ó keresztény, nagy méltóságodat! Az isteni természet részesévé lettél, vissza ne térj ismét a hozzád méltatlan régi romlottságba. Fontold meg, milyen Főnek és Testnek lettél tagja! Ne feledd el soha, hogy Isten a sötétség hatalmából ragadott ki, és áthelyezett téged az ő világosságába és országába.” A keresztény erkölcsi élet értelmezésének ez a módja érvényesül az egyes parancsok leírása és értelmezése közben is.

Sermones 21,2–3

Erények, nem tilalmak

Az egyes parancsokról szóló tanítás bemutatása nem a parancsok és tilalmak megfogalmazásával kezdődik, hanem az azoknak megfelelő erények felsorolásával. Ez szintén sajátos értéke az új katekizmusnak, mely valószínűleg annak a feszültségnek a feloldásából született, hogy a KEK készítése folyamán is nézetkülönbségek támadhattak annak megítélésében, hogy az egyház erkölcsi tanításának kifejtésénél a Tízparancsot, a Boldogságokat, vagy az erényeket kell-e alapul venni. Az elkészítéssel megbízott teológusok döntése, akik ezek szerint a Tízparancsot részesítették előnyben az erkölcsi katekézis kifejtésének kereteként, nem vált hátrányára az erények bemutatásának. Sőt, ennél még több is sikerült a szerkesztőknek: ugyanis olvasás közben folyton az a felismerése támad az embernek — nem tudva, tudatos-e ez a szerzők részéről —, hogy a parancsok tartalmának kifejtése mindig a Boldogságok igazságainak felismerésébe torkollik. Ezzel sikerült a fent említett feszültséget feloldani.

Sok szempont vezethette a szerzőket abban, amiért a Tízparancs mellett kötelezték el magukat, viszont sok elmarasztaló kritika is érte őket. Az előbb említettekén túl még azért is szerencsésnek tartjuk ezt a választást, mert így nagyszerűen sikerült a szö-

Ez utalás Szent
Ireneusz: *Adversus 4*,
51, 1. című művére.

vegben kifejtteni azokat a sajátos teológiai igazságokat, melyek az erkölcsi életről szóló tanítás lényegét jelentik. Ilyen fontos tanítás például, hogy a Tízparancs akár parancsoló, akár tiltó formában közöl erkölcsi felszólításokat, a bűn rabságából felszabadított élet minőségét mutatja meg. Kifejezésre jut ebben az is, hogy az evangéliumi tanácsok a Tízparancsra épülnek. Továbbá, hogy a Tízparancs természeténél fogva feltárja hiteles emberségünket, és képes megvilágítani az ember általános és lényeges erkölcsi kötelezettségeit. Vagyis a Tízparancs az egész emberiség erkölcsi rendjének megkülönböztetett része, amely ott él minden ember szívében, s amelyre Isten emlékeztetett a kinyilatkoztatásban. A Tízparancs erkölcsi tanítása tehát túllép az üdvösségtörténet és a keresztény hagyomány határain.

Megerősítést nyer az is, hogy a Tízparancs nem ószövetségi merev struktúra, melyre az újszövetségi erkölcsi tanítás kényszerűen épül, hanem olyan keret, amely éppen az előbb említett egyetemes volta miatt alkalmas a nem hívőkkel való párbeszédre, illetve mert át van itatva az üdvösségtörténet szellemiségével, és tökéletesítést nyert Jézus tanítása által („Hallottátok a régieknek szóló parancsot..., Én pedig azt mondom nektek” Mt 5,21), képes közvetíteni az Újszövetség hiteles erkölcsi tanítását. Ezek a szempontok mintegy szükségessé tették ezt a választást.

Az erkölcssteológiai rész nyelvezete

Bár a katekizmus szövege könnyen érthető, nyelvezete gördülékeny, mégis szükség lehet megfelelő értelmezésre, mely képes feltárni a szöveg teljes gazdagságát, hiszen van benne egyfajta szintetizmusra, tömörségre való törekvés. Ne feledjük, hogy püspököknek és papoknak készült, vagyis feltételezi a teológiai ismereteket. Ez a szintetikus nyelvezet viszont egyáltalán nem nehezítette, hanem sokkal inkább segítette az erkölcsi kérdések világos, tömör, rövid terjedelemben való tárgyalását.

Másik sajátos értéke az új katekizmusnak, hogy a hit perspektívájába helyezi az erkölcsi életet, ezért feltűnően sokat merít az egyház tanításából, főként az egyházatyákból, és sokat idéz a Bibliából is. Ezzel a biblikus nyelvezettel eleget tesz a II. Vatikáni zsinat elvárásának, amikor az sürgeti, hogy az erkölcssteológia „táplálkozzék jobban a Szentírás tanításából, világítsa meg a hívők magasztos hivatását Krisztusban, és mutassa be azt a kötelezettségüket, hogy szeretetből sokat tegyenek a világ életéért.”

Opotam totius 16.

Egyébként a katekizmus nyelvezetére jellemző, hogy nem száraz, teologizáló, hanem érthető formában fogalmazza meg mondanivalóját, amely nem mondható el mindig az RK-ról. Ez a nyelvezet biztosítja az új katekizmus sajátos közvetlenségét, mely alkalmassá teszi a szöveget a közvetlen, személyes megszólítás köz-

vetítésére, mely minden embert Krisztus követésére, az Istennek szentelt elkötelezett keresztény életre hív.

Ezzel a sajátosan egyéni nyelvezettel sikerült a KEK-ben érzékeltetni a keresztény ember erkölcsi életének dinamikáját is. Az egész szövegben érezhető egyfajta állandó vibrálás, feszültség, mely különben az evangéliumokra jellemző, s amely a hívő ember lelkiismeretében az állandó megtérést, a tökéletességre való vágyakozást ébreszti fel. Ezt a hatást főként a bibliai és az apostoli atyák írásaiból vett idézetekkel, s nem utolsósorban a szentek élet-példájára való gyakori utalással sikerült elérni.

Krisztus követése

Az új katekizmus erkölcsi részének harmadik pontja lehetne akár a keresztény erkölcsi élet Magna Chartája is. Jézus Krisztus példáját említi, aki mindig az tette, ami tetszett az Atyának, és állandóan közösségben élt vele. Ezért hozzá hasonlóan minden Krisztus-követőnek is az Atya jelenlétében kell élnie, és állandóan törekednie kell a tökéletességre, mert a Mennyei Atya is tökéletes.

Az egész katekizmus egyetlen felhívás a Krisztus-követésre, melynek a mindennapokban kell megvalósulnia, vagyis az ember egész életére hatást kell gyakorolnia. A keresztények erkölcsi élete csak az Isten kegyelmi ajándékaiban való újjászületés és a Szentlélek vezetése alatt valósulhat meg.

Az erkölcsi élet a hit élete, mely a szív jóságában mutatkozik meg. Az erkölcsi élet az a kapocs, mely a hitet, cselekedetei által, láthatóvá teszi már a földi életben, megvalósítva az eszkatológiai igazságosságot, békét és szeretetet.

A keresztény ember erkölcsi elkötelezettsége, akár személyes, akár társadalmi-szociális elkötelezettségről legyen is szó, az egyház közösségében születik és abból táplálkozik, hiszen a szentségek éltetik és erősítik azt.

Összegzés

Végül megállapíthatjuk, hogy a keresztény ember erkölcsi életének bemutatása az új katekizmusban hármas dimenzió szerint történik. Eszerint a keresztény erkölcsi élet

— engedelmisség az Atyának, a Fiú követése által, a Szentlélek vezetése alatt (szentháromságos dimenzió);

— hitből fakadó engedelmisség, amit a remény táplál és a szeretet cselekedeteiben nyilvánul meg (teológiai dimenzió);

— abban az Isten szavát hallgató közösségben valósul meg, melynek tagjai a szentségekkel táplálkoznak, és a Magisterium vezetésével keresik a közösség és az egyén javát (egyházi dimenzió).

Szent Cecília avagy: a zene hatalma

HEINRICH
VON KLEIST

(1777—1811) német dráma- és prózairó. A protestáns szellemben nevelkedett írónak tudomásunk szerint ez az egyetlen katolikus témájú elbeszélése, melyet élete vége felé, 1811 táján írt. A fordítás alapjául a Kleist *Gesammelte Werke I—IV.* (Anfbau—Verlag, Berlin, 1955) szövege szolgált.

A XVI. század végén, mikor Németalföldön javában dúlt a képrombolás, három wittenbergi diák Aachenbe utazott, hogy ott találkozzanak negyedik fivérükkel, aki Antwerpenben prédikátorkodott. A fiatal emberek örökségüket akarták felvenni, mely egy idős, távoli nagybátyjuktól szállt rájuk, s mivel a városban senkit sem ismertek, akihez bethérhetek volna, egy fogadóban szálltak meg.

Úgy adódott, hogy pár nap múlva — mialatt az újonnan jöttek ettek, s itták fivérük szavait a Németalföldön lejátszódó izgalmas eseményekről — a Szent Cecília-kolostor apácai, kiknek székhelye az idő tájt a városkapu közelében volt, Úrnapiját szerették volna megünnepelni. A négy fivér, akikben buzgott az ifjúi vér, s feltűzelt a németalföldi példa, eltökélte, hogy Aachent is hadszínterré teszi, s lerombolják az apácák templomát. A prédikátor, aki már többször játszott vezérszerepet az ilyen cselekményekben, estére összegyűjtött jó néhány kereskedőfit, diákot, akik az új tanok hívei voltak, s akik, miközben ettek, ittak, nagy hangon szidták a papságot; az éjt átmulatták a fogadóban; hajnalban pedig fejszét, falbontószereket ragadtak, hogy galád tervüket megvalósítsák. Jó mulatságot sejtve már előre dörzsölték markukat, és megbeszélték, mi legyen a jel, melyre elkezdik betörni a bibliai jeleneteket ábrázoló színes ablaktáblákat; s mikor aztán megszólaltak a harangok, az óriási rokonszenvre számítva, mely az összegyűlt tömeg részéről kíséri őket, azzal az eltökélt szándékkal indultak útnak, hogy a templomból kő kövön nem marad.

Az apátnő, akivel az apácák egyik híve már napkeltekor tudatta, milyen veszedelem fenyegeti őket, hasztalan folyamodott többször is segítségért a városi helyőrség parancsnokához, egy császári tiszthez, s hiába kért tőle őrséget a templom védelmére. A tiszt, aki maga is a pápaság ellensége s — legalábbis titokban — az új tanok híve volt, azzal a fortélyos ürüggyel, hogy az apátnő rémeket lát, s a kolostort semmiféle vész nem fenyegeti, megtagadta a segítséget. Közben elérkezett az istentisztelet órája, s a nővérek félelemtől reszketve, fohászkodva, felkészülve a legrosszabbra is, elindultak a templomba. Senki sem oltalmazta őket, kivéve az öreg, hetvenesztendős kolostorispánt, aki néhány zsoldosával a dóm bejáratához állt. — Köztudott tény, hogy a női szerzetekben maguk a nővérek adják elő a zeneműveket, mert jól tudnak bánni a hangszerekkel, s oly pontosan, hozzáértéssel, finom érzéssel muzsikálnak, ami ritkán tapasztalható férfi-zenekarok esetében. Ez tán abból ered, hogy a zene, e titkokkal teljes művészet, női

találmány. Az apácák fojtogató aggodalmát fokozta, hogy Antónia nővér, a karmesterük, aki zenekarukat vezényelni szokta, pár nappal ezelőtt hidegleléssel ágynak esett, s a kolostor lakóinak riadalmát — mivel látták, hogy elszánt ellenségeik köpenyükbe burkolózva már ott lapulnak a templom oszlopai mögött — megsokszorozta a félelem, hogy vajon Antónia nővér nélkül képesek lesznek-e az alkalomhoz illő művet a szokott tökélyvel előadni?

Az apátnő a nővéreknek előző este azt az utasítást adta, hogy egy régi, ismeretlen olasz mestertől származó darabot kell eljátszaniuk, mellyel a zenekar, minthogy egy különösen szép, ihletett mesterműről volt szó, már korábban sikereket ért el; most még egyszer elküldött valakit Antónia nővérhez, s minden előbbinél nyomatékosabban hogyléte iránt érdeklődött. Az apáca azonban, aki a karmesternőhöz ment, azzal a hírrrel jött vissza, hogy a beteg eszméletlenül fekszik ágyán, és semmi remény sincs arra, hogy a zeneművet elvezényelje.

A dómban közben aggasztó események játszódtak le. A kapunál s a templom hajóiban több mint száz, szekercével, faltörőkoszal felszerelkezett, mindenre elszánt gazfickó gyülekezett össze; a bejáratnál álló zsoldosokat durván gúnyolni kezdték, s orcátlannál orcátlanabb megjegyzéseket tettek az apácákra, akik közül egy-egy átsuhant a szentélyen, hogy valamely feladatának eleget tegyen. A kolostorispán rosszat sejtve bement a sekrestyébe, s térdén állva kérte az apátnőt, hogy ne erőltesse az istentiszteletet, küldjön valakit a városba, és helyeztesse a kolostort a városparancsnok védelme alá. Az apátnő azonban váltig erősítette, hogy az Úr tiszteletére rendelt misét meg kell tartani, s emlékeztette az ispánt kötelességére, hogy a szentmise alatt vére s élete árán is fenn kell tartania az eseményhez illő áhítatot s rendet. Mivel pedig épp ekkor kondult meg a harang, az apácáknak, akik félve és reszketve álltak körötte, parancsot adott, hogy vegyenek elő egy másik oratóriumot, s nem tekintve művészi értékére, adják elő azt.

A karzaton a nővérek egy olyan darab kottáit vették elő, amit már gyakran játszottak, szétosztották egymás közt a hangszereket: a hegedűket, oboákat és bőgőket, s már épp hangolni kezdtek, mikor Antónia nővér hirtelen — bár kissé sápadtan, de egészségesen — megjelent a feljárati lépcsőn. Hóna alatt annak a régi olasz misének partitúráit szorongatta, melynek előadására az apátnő oly nagy súlyt helyezett. Mikor a nővérek döbbenetben azt kérdezték karnagyuktól, hogy honnan jön, s miként gyógyult meg ilyen gyorsan, ő azt válaszolta: „Mindegy, drágáim, mindegy.” Ezután kiosztotta a darab partitúráit, s a lelkesedéstől kipirult arccal odaült az orgona mellé, hogy elvezényelje a nagyszerű művet. A dolgoknak ez a fordulata úgy érte a zenészeket, mint valami csoda, s azonnal helyükre mentek. A szorongás, amit fenyegetettségükben éreztek, inkább ösztönzően hatott rájuk, s mintha csak angyal szárnyaik nőttek volna, mennyei hangzatokat csaltak elő hangszereikből, s a darabot felülmúlhatatlan tökélyvel adták elő.

Míg a karzatról e csodálatos zene áradt, a templom hajóiban, a padokon az emberek lélegzetüket visszafojtva ültek, álltak, a „Salve regina” s kiváltképp a „Gloria in excelsis” közben halotti csend borult a hallgatókra. A négy elvetemült fivér terve meghiúsult, senki még csak egy porszemet sem fújta le a templom ékítményeiről; a kolostor pedig még a harmincéves háború idején is állt, mikor a westfáliai béke egyik cikkelye alapján világi tulajdonba került.

Hat év múltán, mikor már mindenki réges-rég elfeledte a történeteket, a négy testvér anyja Hágából Aachenbe utazott, s a városi tanácsnál összetörten elmondta, hogy fiainak nyoma veszett, s afelől faggatózott, hová vehették innét az útjukat. Az asszony azt is elbeszélte, hogy fiai mind németalföldi honpolgárok, az utolsó hírt pedig Aachenből kapta róluk. A halvány életjel, melynek alapján az anya fiai keresésére indult, egy levél volt, amit a prédikátor az Úrnapja előtti este írt egyik barátjának, s a négy sűrűn telerótt oldalon vidám élcelődés és féktelen harag megnyilvánulásai közben a Szent Cecília-kolostor ellen tervezett támadásról számolt be, amihez a szegény asszony egyetlen megjegyzést se fűzött.

Miután a szerencsétlen nő pár sikertelen kísérletet tett gyermekeinek felkutatására, valakinek végre eszébe jutott, hogy néhány esztendeje, körülbelül azóta, hogy a fivérek eltűntek, a városi elmegyógyintézetben, amit a császár parancsára építettek, négy ismeretlen fiatalember lakik. Ám róluk az a szóbeszéd járta, hogy ezek valamiféle vallási hóbort megszállottjai, kedélyük borús, bánatos, épp ellentéte annak, amilyennek az anya fiait ismerte, sőt, a mendemondák arról szóltak, hogy mind a négyen buzgó katolikusok, ezért eleinte a gyermekeit kereső anya nem sokat adott a kósza hírekre.

Egy napon azonban, mivel a pletykák olyan mozzanatokot tartalmaztak, melyek meglepően illettek fiaira, az asszony egy poroszló kíséretében elment a tébolydába, s arra kérte az ápolókat, hadd vessen egy pillantást a megháborodott fiatalemberekre, akiket itt tartanak fogva. Ki írhatná le a szerencsétlen anya rémületét, aki mihelyt belépett az intézet egyik kórtermébe, azonnal gyermekeire ismert! Mind a négyen egy asztal körül ültek, hosszú, fekete talárt viseltek, előttük egy feszület állt, s látni lehetett, hogy a fiatalemberek kezüket összekulcsolva a Megfeszítetthez imádkoznak. A jelenet láttán szegény asszonymak minden tagjából elszállt az erő, egy székre roskadt, s azt kérdezte: „Mit művelnek ezek itt?” Az ápolók azt felelték, hogy a négy ifjú egész nap az Üdvözítőhöz fohászkodik, akiről — úgy mondják — ők bárkinél jobban tudják, hogy az Isten egyszülött fia. A ápolók még azt is elbeszélétk, hogy a négy fiatalember már hat év óta szerzetesi módon él, keveset alszik, keveset eszik, álló napon át egyetlen szót sem szólnak, csak éjfélkor, mikor felkelnek fekhelyükről, és olyan hangerővel, hogy az épület ablakai beleremegnek, rázendítenek a „Gloria in excelsis”-re. Az ápolók mondókájukat azzal fejezték be, hogy a négy ifjú testileg ép, egészséges, sőt, valami

komoly, ünnepélyes derű jellemzi viselkedésüket. Ha valaki azt mondja nekik, hogy nincsenek ép eszüknél, vállat vonnak, részvétellel néznek az illetőre, s már többször hangoztatták, ha a jó aacheniek mindazt tudnák, amit ők, tüstént felhagynának kicsinyes bajaikkal s a Gloriát zengve borulnának a feszület elé.

Az asszony nem bírta elviselni szerencsétlen gyermekeinek látványát, s rövidesen hazakísértette magát; a térdei reszkettek. Másnap reggel pedig elment Veit Gotthelfhez, a város egyik híres-neves posztókereskedőjéhez, hogy megtudja tőle, miért sújtott le ilyen kegyetlenül fiaira az ég. Abban a levélben ugyanis, amit a prédikátor írt, Veit Gotthelf neve többször előfordult, és soraiból kiderült az is, hogy ez az úr buzgón támogatta a Szent Cecília-kolostor lerombolásának tervét.

A posztókereskedő, aki időközben megnősült, nagy családot alapított, s átvette atyjától a jól menő boltot, szívélyesen fogadta az ismeretlen hölgyet. De mikor megtudta, mi járatban van, bereteszelt az ajtót, s miután helytel kínálta, a következőket mondta:

„Kedves asszonyom! Ha nem szolgált ki a városi bíróságnak, elárulom, hogy mi, én s az ön négy fia, akikkel akkoriban baráti viszonyban álltam, igenis azt forgattuk fejünkben, amiről e levélben olvashatott. Hogy vállalkozásunk miért mondott csődöt, magam sem tudom, lehet, hogy a kolostor lakóinak maga a Mindenható kelt védelmére. Tán önnek is tudomása van arról, hogy fiai, mielőtt az akcióra sor került volna, előkészítésként jó pár komisz tréfát megengedtek maguknak az apácakkal szemben, s mindenképp lehetetlenné akarták tenni az istentiszteletet. Több mint háromszáz, szekercével és kátránykoszorúval felszerelt izmos fickót toboroztak össze városunkban, mely akkor még eretnokségben tévelygett, s a gyülevész had csupán a jelre várt, amit a prédikátornak kellett volna megadnia, hogy a dómot földig rombolja. Azonban egyezésük ellenére, alighogy a zene első akkordjai a karzatról elhangzottak, az ön fiai elérzékenyültek, döbbenetükre levették kalapjukat, leírhatatlan meghatottsággal kezükbe tették arcukat, s mikor a hangszerek egy pillanatra elnémultak, az áhítatos csendben az ön legidősebb fia hátrafordult, s rettenetes hangon ránk parancsolt, hogy tegyük ugyanazt, amit ők: vegyük le kalapunkat! Társaink hiába szólongatták, hiába súgták fülébe és bökdösték oldalát, hogy adja meg a rombolásra a jelet, a prédikátor, ahelyett, hogy teljesítette volna, amit kértek tőle, keresztet vetett, letérdelt, s fejét mélyen, ájtatosan lehajtva együtt mormolta a hívőkkel azokat az imákat, amelyekben imént oly vígan élcelődött. Csapatunk a történetek láttán a legnagyobb zavarba esett, hisz vezérünket veszítettük el. Szánalmasan, teljes bizonytalanságban, tétlenül állodogáltunk a főhajóban, végighallgattuk az oratóriumot, melynek csodálatos hangjai betöltötték az egész teret, s minthogy közben a városparancsnok utasítására néhány személyt letartóztattak, másokat pedig, akik zavart próbáltak kelteni, örök fogtak körül, s elvezették őket, a maradék, nyomorúságosan kis csapat

számára nem maradt más, mint hogy a kitóduló tömegbe vegyülve, gyorsan elhagyja a dómot. Este, mivel a fogadóban hasztalanul érdeklődtem fiai után, mert nem tértek vissza, néhány barátunkkal együtt, iszonyú rémlátástól gyötörve a kolostorhoz mentünk, s ott kezdtem el tudakozódni gyermekei után a zsoldosoktól, akik a császári őrség erősítésére siettek oda. De hogy mondhatnám el, asszonyom, önnek, milyen rémület fogott el, mikor azt láttam, hogy négy barátunk, akárcsak a mise alatt, összekulcsolt kézzel, olykor homlokával a templom padlóját megérintve, csókolgatva, a legnagyobb buzgalommal most is az oltár előtt térdel, mintha megbabonázták volna őket! Hiába szólítja fel őket az ispán, aki épp abban a pillanatban lép be az ajtón, hogy távozzanak, mert már egészen besötétedett, s rajtuk kívül egy teremfött lélek sincs már itt, hiába rázza meg karjukat, rángatja ruhájuk csücskét, a négy boldogtalan pusztán réveteg tekintetet vet rá, s csak akkor fogadnak szót, mikor az ispán testőröket rendel oda, akik a szerencsétleneket karon fogják, s kivezetik a templomból. Ekkor végre velünk együtt visszajöttek a városba, de folytonosan hátranéztek a katedrális irányába, szívtéptő sóhajokkal nézve az épületet, melyet bearanyozott a lenyugvó nap fénye.

Barátaink s én magam is többször aggódó szeretettel megkérdeztük, mi lelte őket, mi háborgatta fel úgy kedélyüket, ők válaszként rejtélyes arccal megszorították kezünket, mély gondolatokba merülve földre sütötték tekintetüket, s — ó jai! — olyan ábrázattal, melytől még most is majd a szívem szakad meg, könnyeket morzsoltak szét szemük sarkában. Mikor a fogadóba értünk, barátaink nyírfaágakból egy ügyes, kecses kis keresztet eszkábáltak, végét belenyomták egy csipetnyi viaszba, az asztal közepére állították két gyertya közé, amit egy szolgáló hozott be; s mialatt híveik csapata, melynek száma percről percre nőtt, csoportokba oszlott, s kezüket tördelve nézték, mit művel ez a négy szerencsétlen, ők letérdeltek az asztal mellé, s mintha csak érzékeik elzárultak volna minden evilági dolog számára, összekulcsolták kezüket, s imádkozni kezdtek. Nem nyúltak az ételhez, melyet a szolgálók az ő, valamint társaik megvendéglésére az asztalra tettek, később, mikor leszállt az éj, nem feküdtek le ágyukba, melyet — mivel ropant fáradtaknak látszottak — az egyik mellékszobában vetettek meg nekik. Barátaink, hogy ne bősítsék tovább a fogadóst, akit a látottak a végsőkig ingereltek, az ön fiai nélkül ültek asztalhoz, s keserű könnyeikkel fűszerezték a falatokat, melyeket a vendéglős nagy sokaságra számítva készített el. Mikor az óra elütötte az éjfél, fiai, akik felfigyeltek a harang tompa kondulására, egyszerre hirtelen felálltak, s miközben mi ölünkbe ejtettük az asztalkendőt, s dermedten vártuk, miféle szörnyűségre kerülhet még sor, rettenetes hangon zengeni kezdtek a „Gloria in excelsis“-t. Ilyen hangerővel csak a leopárdok meg a farkasok üvöltenek telente a csillagos égre, s esküszöm, ettől a hangorkántól még a ház pillérei is megrendültek; attól tartottunk, hogy míg fiai lélegzetü-

ket kifújják, az ablakok, mintha csak kavicszárpor érte volna őket, csörömpölve betörnek. Az iszonyatos jelenet láttán, fejünket vesztve, hátrahagyva kalapunkat, köpenyünket, égnek álló hajjal rohantunk ki az épületből, s szétszóródtunk az utcákon, melyeket percek alatt sok száz álmából felvert ember árasztott el. Az egybegyűlt tömeg végül betörte a fogadó ajtaját, s felfelé tódult a lépcsőn, hogy felfedje a hátborzongató, félelmetes lárma okozóit: ezeknek torkából pedig, mint az örök kárhozatra ítélt bűnösök ajkáról, a pokol legmélyéről törtek volna fel az Isten irgalmáért esengő hangok. Mikor a harang elkondította az éjjeli egyet, ügyet sem vetve a dühtől fuldokló fogadásra, s azokra a felháborodott kiáltásokra, melyeket a csődületből intéztek hozzájuk, e megszállottak letörölték homlokukról a verítéket, mely nagy cseppekben hullott állukra, mellükre, a földre terítették köpenyüket, s hogy a gigászi teljesítmény fáradalmait kipihenjék, lefeküdtek a szoba padlójára. A fogadós, mikor látta, hogy bajkeverő vendégei elszunnyadtak, keresztet vetett magára, örülve, hogy a lejárásodottakat súlyosabb következmények nélkül megúszták, s egyre erősítette, hogy a reggel bizonyára kedvezőre fordítja az eszeveszettek állapotát, az egybegyűlteket pedig, akik lopva egymás közt sügtak-búgtak, kitessekelte házából.

De hasztalan! Hajnalban, alighogy a kakas kukorékolni kezdett, a négy fivér azonnal talpra szökkent, hogy folytassa imáját az asztalra állított feszület előtt, oly áhítatos, szerzetesi módon, mint előző nap, mintha csak fáradtságuk miatt szakították volna meg pár órára az ájtatoskodást. Nem hallgattak a fogadásra, aki segíteni, tanácsot adni akart nekik, mert annak is összeszorult a szíve e nyomorúság láttán, s csak arra kérték a gazdát, küldje haza békében mindennapi látogatóikat, nekik pedig csak egy kis vizet, kenyeret adjon, meg szalmát, amire lefekhetnek. A vendéglős, aki eddig jelentős hasznot húzott a fivérek mulatságaiból, végül jelentette az ügyet a városi hatóságoknak, s arra kérte az illetékeseket, hogy távolítsák el fogadójából ezt a négy embert, akiket nyilván a Gonosz Lélek szállt meg. Ekkor — folytatta Gotthelf — a városi tanács utasítására a fiúkat orvosi vizsgálatnak vetették alá, s mivel a felülvizsgáló doktor úgy találta, hogy elméjük elborult, ahogy már ön is tudja, az elhunyt császár parancsára épített elmegyógyintézetben helyezték el őket, ahogy az ilyen boldogtalanok esetében szokták.”

Ezt mondta el Gotthelf, a posztókereskedő a fivérek anyjának, s még sok egyebet is, amit nem érdemes egészében közölni, hisz — úgy véljük — arról, ami az ügy velejét illeti, elég annyi, amit a fiúk hajdani barátjától idéztünk. A kereskedő óva intette az asszonyt, hogy ügyét peres útra terelje, mert ezáltal egy bonyolult jogi csűrés-csavarásba gabalyodnék.

Három nappal ezután — mivel szép idő volt — az asszony, akit Gotthelf beszámolója lelke mélyéig megrendített, egy barátnöje karján elindult, hogy megnézze azt az irtózatot, ahol Isten

büntető keze fiaira villámként lesújtott. A templomot azonban épp ekkor bővítették, bejáratát palánk zárta el, s a két asszony, mikor lábujjhegyen bekukkantott, bent nem látott semmit, csupán a háttérben csillogó ékes rozettát. Sok száz vidám, daloló munkás fáradozott azon, hogy a dóm tornyát egy harmadával feljebb emelje, s tetejét, oromzatát, amit eddig pala fedett, kemény, világos, napfénytől ragyogó rézzel borítsa. Közben az épület mögött nagy, sötét viharfellegek tornyosultak, szélüket aranszegély pántlikázta. A zivatar azonban már Aachen előtt kitombolta magát, s miután néhány erőtlen villámot bocsátott a templom felé, párává foszlott, s gyenge morajjal elenyészett a város keleti oldalán.

Azonban úgy esett, hogy míg a két asszony a jókora épület lépcsőjéről gondolatokba merülve a szivárványt bámulta, egy nővér, aki előttük haladt el, véletlenül ráismert a szerencsétlen fivérek anyjára, s az apátnő, aki már egy levél nyomán, mely az úrnapi eseményeket beszélte el, tudott a boldogtalan anyáról, azonnal érte küldött, s magához hívta. Az asszony, bár előbb egy pillanatra megriadt az invitálástól, végül alázatosan elfogadta azt, s miközben barátnőjét egy nővér a bejárat mellett egy kis szobába kalauzolta, az asszony előtt egy ajtónálló kinyitotta a már elkészült toronyrész bejáráját. A toronyszobában a meghívott az apátnővel találta szemben magát, egy nemes, királyi tartású hölgygel. Karosszéken ült, lábait zsámolyon nyugtatta, melynek talpát faragott sárkányfejek alkották, tőle oldalvást egy kottatartó állt, valamiféle partitúrával. Az apátnő, miután utasítást adott, hogy adjanak széket az érkezettnek, elmondta neki, hogy a polgármestertől hallott idejövételéről, aztán nyájasan szerencsétlen gyermekei hogyléte iránt érdeklődött. Próbálta meggyőzni az anyát, hogy törődjön bele fiainak változtathatatlan sorsába, majd kijelentette, hogy szeretné látni a levelet, amit annak idején a prédikátor írt barátjának, az antwerpeni tanítónak. Az asszony, akinek már volt némi tapasztalata arról, milyen következményekkel járhat egy ilyen lépés, először megrémült, de mivel az előtte ülő hölgy arckifejezése bizalmat keltő volt, nyoma sem látszott rajta semmiféle ellenséges érzületnek vagy annak, hogy az iratot ellene szeretné a nyilvánosság előtt felhasználni, némi habozás után keblébe nyúlt, elővette a levelet, s miután forró csókot nyomott a fejedelemnő kezére, átadta neki azt.

Mialatt az apátnő a levelet olvasta, az asszony a kottatartóra hanyagul odavetett partitúrára pillantott, s minthogy annak alapján, amit a posztókereskedőtől hallott, nem tudott másra gondolni, csak arra, hogy fiai elméjét azon a számára szörnyű napon a zene zavarhatta meg, megkérdezte a háta mögött álló nővért, nem ez-e annak a műnek kottája, amit azon az emlékezetes Úrnapiján a székesegyházban előadtak? Mikor kísérelte, az ifjú apáca azt válaszolta: „Ez az”, s hogy már ő is hallott erről a zenedarabról, melynek partitúráját, ha nincs használatban, azóta itt, a fejedelemnő szobájában tartják, a szegény anya felkelt székéről, s miközben agyában gyászos gondolatok kavargtak, odalépett a kottatartó-

hoz. Nézte a számára ismeretlen, titokzatos jeleket, melyekkel egy láthatatlan szellem fiai sorsát rózta papírra, s úgy érezte, menten összerogy, mikor látta, hogy a partitúra épp a „Gloria in excelsis”-nél van nyitva. Az volt a benyomása, hogy ennek a zenének félelmetes ereje, mely gyermekeinek elméjét megzavarta, most mindenestől az ő fejére zúdul, rabjává teszi, s megháborodik a kotta-fejek látványától. Egész valóját átjárta az Úristen mindenhatóságába vetett hit, végtelen alázattal s hódolattal ajkát a kottalapra nyomta, majd ismét leült. Ezalatt az apátnő befejezte az olvasást, s miközben a levelet összehajtogatta, ezt mondta: „Azon a csodálatos napon maga a Mindenható óvta meg a kolostort az ön fiainak elvakult szándékától. Hogy miképpen, az az ön számára, minthogy protestáns, nem mondana semmit, s ha elbeszelném, nem menne vele sokra. Mert elárulhatom, igazából ma sem tudja senki, hogy azt a művet, melynek lapjait imént megtekintette, ki vezényelte el oly fenséges nyugalommal, ama napnak izgalmi közepette, miközben mindannyiunkat a képrombolók fenyegettek. Egy jegyzőkönyv, melyet másnap reggel az ispán és mások jelenlétében vettek fel, s letétbe helyeztek a kolostor levéltárába, azt igazolja, hogy Antónia nővér, az egyetlen, aki a művet elvezényelhette volna, az előadás alatt betegen, eszméletlenül s tehetetlenül feküdt cellájában, mellette egész délelőtt egy apáca virrasztott, aki vér szerinti rokona volt, s egyetlen percre sem tágitott oldaláról. Ha megkérdezhetnénk, bizonyára maga Antónia nővér se mondana mást, csak azt, hogy nem ő volt az, aki a művet eldirigálta, méghozzá ily hatásos módon, ugyanis még ugyane napnak estjén elhunyt az idegláz következtében, bár az eleinte nem látszott veszélyesnek. A trieri érsek, akit értesítettünk az eseményekről, kijelentette, hogy csak ő tudja az igazságot, azt, hogy a bámulatra méltó, egyszersmind félelmetes csodát maga Szent Cecília művelte. Épp most kaptam egy leiratot a pápától, melyben őszentsége ezt a feltételezést megerősíti.” Ezek után a fejedelelnő visszaadta a levelet a szegény asszonynak, akitől csak azért kérte el ezt az írást, hogy közelebről tájékozódjék a rombolási szándék előzményeiről, s megígérte, hogy az újabb részleteket nem tárja a nyilvánosság elé. Majd megkérdezte az anyát, lát-e valamely reményt arra, hogy fiai hóbortjukból kigyógyuljanak, és segítheti-e valamivel, esetleg pénzzel vagy más módon őt. Miután a szerencsétlen asszony megcsókolta ruhája szélét, s azt válaszolta „nincs”, a fejedelelnő nyájasan búcsút intett neki, s elbocsátotta.

Itt ér véget a történet. A szerencsétlen asszony, aki hiába látogatott el Aachenbe, miután egy kisebb tőkét helyezett letétbe a hatóságoknál fiai részére, hazautazott Hágába, ahol a megrendítő esemény hatása alatt visszatért a katolikus hitre. Fiai magas kort értek meg, vidám s boldog halált haltak, miután — szokásukhoz híven — még egyszer teli torokkal elharsogták a „Gloria in excelsis”-t.

Németh Tibor György fordítása

Új élet

*Hogyan viselted el, hogy
nem roskadtál bele, tested símaságát,
az élénk arcot, mely most
a puszta emlékezésbe belesápad.
Átalakulsz vékony, elnyújtott vonallá,
csonttalan bőrré. Pilláit néznie kell
szemednek: mint megvert tábornok
utolsó katonái, hullnak és vesznek.
Mától új élet, holnaptól újabb —*

Zajok

*„Tudod, hogy minden lakásban vannak
zajok, de itthon mostanában
egyre több. Apád tűnik föl
különböző helyeken. Ezt csak azért
mondom el nektek, hogy ne sajnáljatok.
A viselkedése teljesen hétköznapi.
Mintha a halála óta is itt lakott
volna. Most valahonnan előlépett.
Ha elmentek sem vagyok egyedül.
Ezt csak azért mondom.”*

Napszakok idegenben

TANDORI DEZSŐ

Született 1938-ban,
író, költő, műfordító.
Bloomsbury jegyzetek
című versét 1993. 4.
számunkban,
Kortársunk című
rovatunkban közöltük
Pomogáts Béla
elemzésével

Ahogy ránk szállnak, körénk virradnak, ahogy telibe ragyognak minket, agyonáztatnak, idegenben kétszeresen is kiszolgáltatottak vagyunk — „nekik”? kik ők, mik ők, a napszakok? —, ahogy egy városrészt váratlanul odakanyarítanak, nem is hittük, mi erre járunk egyszer, alkonyi órán, például, a kisvárosias Bécsben... ahogy mindez, embersokasággal vagy hűvös kietlenséggel megtörténik, ahogy a lámpák a tócsákból villognak vissza, vagy addig sosem látott járművekkel, „vonalakkal”, betűs jelzésűekkel, vagy A-B jelzetűekkel tűnnek el... ahogy erre visszagondolok csak, érzem, megsokszorozzák életemet, új tágasságba billentik a lehetőségek nem mindig forgó színpadát. Igen, a napszakok, e furcsa létezők! Babits *Esti kérdése* minden ily gondolat sormintája, címzete. Napszakokra idegenben nem is lehet másképp emlékezni, csak e szűrőn át. Bolygjuk keresztül az ismeretlent, fonalas nyeres vagy vesztés az utcalámpák sora, e lángoké. Az ablakok, Pilinszkynél a Van Gogh-gyertyasor! Idegenben az alkonyat mindig hozza ezt is: hol egykor én is laktam, s most nem lakom... Valaki emitt kihajol, megnyílik egy barna ajtós szobatér, látszik egy cserép ciklámen, egy fagyottan fodros-bodros, rémes váza, tál... az illetőnek kedvence bizonynal, vagy egy kanárimadár dala száll ki, s mi ezt a kanári madarat, ó, e piros kapu felett, az első emeleten... mi ezt az énekest tavalyról ismerjük még, reméljük, egyre ő az, él, s nem pótlás... miképp nekünk is van lelenc kanárimadárunk, s míg a fordulatok napszakát élvezzük, bűnösök, igen, mert merészeltünk eljönni az egyedül érvényes honi szinterről, szurkolunk szívszorongva, mindenki élve várjon minket, sánta madár, félszárnyú, öreg veréb, vak széncinege... alföldi pásztorkutya, talált ő is... ne okozzon Társnéknak, ki vigyáz épp rájuk, kétségbeesést, s mikor Társnék utazik idegenbéli napszakokon át, minket ne sodorjon lehetetlenig egy ily gyász. Holott egyszer ez is meg fog történni. Alkalmasint.

Kosztolányinak furcsa volt a délután a nagy áhítat-versben, Szép Ernő az éjszakáról tud sok mindent — magam a kölni dóm ilyes élményét őrzöm, bizony, akkoriban még kockáztattam (mostanság este nyolcra mindig szobámban vagyok, olvasok, cigarettázom, katalógusokat lapozgatok, jegyzeteket készíttet velem a hirtelen támadó kegyelem, bizony, ha az otthoni szintér az élők szempontjából az egyedüli érvényes — szerettem ott, azaz itt vannak, itt, ahol ezt is írom —, úgynevezett „szellemi egzisztenciámnak” épebb folyamata a külhon, még ha a Hyde Parkban vagy Kierkegaard sírja közelében kuporodom is le, firkálni, ami

folyamatilag és evidensen „adódik”, nem ötlet, nem impresszió... ki tudja, miféle szervesség, meg nem zavart lehetőség, ismétlem e szót... mert a színpad, agyamé-lelkemé kevesebb rozsdával, nyirkossággal mozog, forog, lendül a messziben, ahová most vágyódnem nem tudok azért, de a hazahordott füzet-matéria súlyát érzem, fel kéne dolgozni végre annyi mindent, itthon a helyem napszakról napszakra soká most, „van dolgom” —, igen, a délutánok elkopnak a hazatéréssel, zajtalanul zökkennek át az estbe, és az éjszakáim hagyományosak. Amíg bírom, éjfélig szívom a Gauloise-t (itthon egy szálát se! hát nem furcsa? nem tudok rászokni a cigarettára, holott vadul gyakorlom pusztítását külhoni napszakaim során), aztán egy-két altatós éj, majd minden további nélkül rendes alvás, korai ébredésekkel, „a madarakkal” kelt az emlék, a beidegzés... kéne olyan szoba egyszer, ahol magam érezhetem magam, nincs közeli szomszéd, hogy mechanikus írógépet püfölhessem (az 1993-as évben nemcsak az italt hagytam el, de visszaszoktam a ceruzás jegyzetelésre, az elektromosról a mechanikus írógépre, s — törekvő royalista! alapjában, félek, egzisztencialista mégis — van egy vénséges új szerzemény „Royal 200”-am, s de jó lenne rajta éjnek idején megébredve dolgozni, például fél háromtól, Szpéróm halála ideje, négyig, aztán aludni fél kilencig, utána reggelizni, rég felejtett lengyel nyelvleckék mondatait eleveníteni a polyák pincér-jóbarátnak, aki mindig lop valamit a konyháról, bizony, a Cucudamaccia Hotel iszonyat neve alatt rejtőző braziloktól, kikkel is lelkesen tárgyalom meg, hogy kedvenc zenészem, Linda Perry mamája, én csak tudom, világlátott és olvasott ember vagyok, le a Bravo könnyűzenei magazin szintjéig, félig brazil, fogalmuk sincs, ki Linda Perry és a 4 Non Blondes, sebaj, hirtelen meghallottam egyszer most délben, az Oxford Streeten „öt”, ahogy beordította Európát, a fura kis ürge lány, és a Carnaby Streeten vettem egy olyan bolond kalapot, melyre majd én is motoros szemüveget teszek... és közben Chris Rea szól, abban a boltban, egy másik zene, és áhítattal hallgattuk a Mestert, eladók és vevők, bólogattunk, ez igen, aztán továbbálltam, és egy Nottingham Forest trikót vettem, meg egy Norwich City sálát, hadd reklámozzam itthon az angol focit, ha már gombfocikönyvemről írtam, s új kiadása leend... profi volnék a magam módján, és a művészársakat s tárgyaimat feltétlen odaadással és nagy távolságtartással szeretem, bízom a hivatásszerűek egységében, aligha naivul, titkosan üzengetnek emígy-úgy... vagy csak könnyet csálnak szemembe, ahogy nyakam behúzva, szinte csonttá-bórré fogyva, igen, most ezt a állagomat élem, a 60 kilósat, osonok a sikátoros londoni belvárosban, és az Oxford Streeten elkap az eső, éjszaka van, ragyog nappal is, ami árva, az alig-súlyos olyan önszeretéstől távoli árvaság, szinte csak jelképem alatt nyikordul a Dillon könyvruház lépcsője, e szép fényes fa fokozatsor, ahogy most a pszichológiai könyvek termébe megyek fel, megveszem Alvarez könyvét, a „vad istenről” szólót, Sylvia Plath

jön elő benne, a szegény öngyilkos... így, majdnem semmivé fogva szinte sosem érzett életvágy van bennem, evidensnek érzem magam testi valómban is, ahogy a semmi-órán, Rilkenél „-Zwisterstunde”, barna kötött sapkámra fekete harisnyasapkát húzok, s oldalazom az esőben, de már kisüt a megint alkonyi égen a nap... Könyvekkel érek haza szobámba, boldogan ölelem őket, talán meg is csókolom az egyiknek fedelét, egy írországi könyv, istenem, fordítani fogom ezt a könyvet, ó, beleírom a dátumot, gyorsan, gyorsan, oly messze kezd lenni a kései dél, mikor vettem, s közben mely szép műanyag táskát adtak két szál tollamhoz, messzire viszem haza, mondtam, a Paddington pályaudvar közelébe, ó, az messze tényleg, felelték a Holborn közelében, mennyi közelség, jaj, nem távolság nekem, gyors alaknak, de hát hadd bólogassanak hindu turbánjukkal e kedvesek, veszek még egy jegyzetblokkot is, megvan a Foyles-tól az ír könyv, lesz vele munkám a télen, de most minden csupa bővület, az első esti parázs villan, a Gauloise, székem-asztalom nincs, az ágyon féloldalasan dohányzom, parázs hull a pokrócra, felírom viccemet: „Ennyivel egy nagyobb szállodát is föl lehetne gyűjtani...” Na, vigyázok. Vécém kint a félemeleten, sebaj, erről Nyugat-London ócskább tájaira látni, például a metró „medrét” szegélyező házakra, istenem, még van öt napom, kincs, világnyi érték, öt nap, húsz, harminc napszak, aszerint, hogyan osztom az életet képzeitem szerint, kedvemre itt. Leng a függöny, befúj az éjszaka, a fák kicsit zúgnak a még sötétebb vöröstégla, feketetégla falak előtt.

De jó, ha még félhomály van, sőt, a nap alacsonyról tűz, s elmegyek járni egyet a Rajna partján, átmegek a Ruhr hídján — ha Düsseldorf, ha Mülheim a helyszín, igen —, vagy ha London, hát a Queensway oly elegyes színvonalú világát járom. Csuda áruházegyüttesek, kis bejzlik, ócskások és Benetton, farmerbolt az alagsorban, kosz, de európaias kiszolgálás — majd zárás után söpörnek, sebaj! próbafülkémre kiteszik a kis kék karikát, bár ember sehol, akkor is, ez a rend, ez a kulturált ellátás, figyelmesség, rám ne „törjön” magányomban senki. Fálnak támasztom fejemet, égő arcomat... igaz, Pilinszky csak most jut erről eszembe, az irgalom marék hava Köln városát hozza, a karácsony előttit, akkor láttam éjszaka a dómot is, mintha fehér gombatenyészet színét öltötte volna magára a sok feketés kőzet a reflektorok fényében. Nem felejttem a Hyde Park hideg délutánját, ahogy lementem, elbúcsúzni a várostól, és néztem a kutyásokat, Társnémra gondoltam, aki talán épp most járdal a Szuszival otthon, és néztem a Round Pondot, és Beckett figurája, Murphyje jutott eszembe, és elindultam haza, nem néztem hátra, eltettem ezt a fejmozdulatot ehhez az íráshoz... de most már ennek is vége, rámszáll a se-napszak, a valami-megint-véget-ért se fénye, se árnya. Igen, köszönni valóm van, lehajtom fejem.

Tübingen

(Februárban)

ez a víz kevés, hogy átkiabálni
 illúzió volna, s hogy onnan kísérteties
 visszhang jönné, ha most őrjöngeni kezdek, „adja már valaki
 a csizmámat, tüstént el akarok
 innen menni” — mindez változó holdsütésben
 fagyfaló, sötét padlaton, szép februárban
 s a tájnak fölfelé, pontosan érzi
 lelkem, létiünkben koszoló róka haladt
 s a nekem nyomasztó Isten hagyja, hogy nyoma legyen
 mindennek éjszakára, s vissza-visszapillantva boldog
 minden lény, akiről fázva itt nem tudok
 csak kívánnod, Isten, s valahol ablak világít
 át-útnak kint, eldönthetem, ma ép szemmel elmegek
 mégis, majd könnyü önti el, csípősen, fénnyel nagy pilla-szilánk

(Társaság)

„erős lesz, Hölder, a vacsora-bor
 éjjel majd kiabál s dobja magát
 nem hagy senkit aludni” — kilángoló
 képét nézve elfog a fájdalom
 nevető arca gyötrő torzulásán
 sírhatnám én, szinte megdőlt az oldala
 nevetésben, hányban is, a borús szilvaszüret
 szombatján, honnan jött elő a fiatalember
 láttuk, ismerte, úgy hajolt meg
 kétrét: mágiszter — Hölder, mert üvöltött
 rá, napokig nem merté föllapozni az ajándék
 görög olvasmányt, hercegi könyvtáros, a szilva záporoz rá
 vihog, fecserész, akkor piciket ivott
 békén lehetett rászólnunk: Hölder, szegény

BARÁNSZKY LÁSZLÓ

hatvanas évek

I.

*csak az árnyékba ezt mondtuk neki
 csak az árnyékba a napra sehogy
 az az sehogyse belenézni a napba
 tuszkoltuk a templom védő hűvösébe
 a pap is tuszkolta és a diakonisszák
 az önkéntes hipik john a ferencrendi
 szerzetes akivel olyan jó vitáim vol
 tak a pokolról és én is tuszkoltam bő
 ven ha már így fölszedtem a one o one
 on ahol sávról sávra ödögött hogy meg
 kellett állnom és aztán lenyomtuk a fe
 jet a cortina-ban hogy a napba ne néz
 zen mert ha belenéz kiégeti az íriszét*

II.

*talán az volt az utolsó lehetőség ott a mesa alatt
 de már jól benne a tengerben (nagy vagy csendes) ami
 kor az a foka játszani akart velem vagy ötszáz méter
 re benn a parttól éppen valami meleg áramlatban amit mind
 ketten kifogtunk és csak egy pillanatra hökkentett meg
 ez a párhuzamos úszás s amikor velem fordult már tudtam
 hogy miről is van szó és nagyon megtisztelve éreztem
 magam és csak utána fogott el valamilyen rémület hogy
 ha közelemben kerül csak-csak betöri bordám valamilyen
 játékos fókáraméretezett farkcsapása és akkor majd itt
 a természetes elememben és akkor biztos hogy végleg
 mert hogy a delfineknek nyoma sem volt a láthatáron*

Képeslapok menetközben

POMOGÁTS BÉLA

Baránszky László költészetéről

Született 1934-ben,
irodalomtörténész, a
MTA Irodalomtudományi
Intézet főmunkatársa,
a Vigilia
szerkesztőbizottsági
tagja.
Főbb monográfiáit
Kuncz Aladárról, Déry
Tiborról, Radnóti
Miklósról, Jékely
Zoltánról és Juhász
Ferencről írta.

A nyugati világban vannak magyar költők, akik mintegy „kétszeres” emigrációban élnek, s nemcsak a szülőföldről kerültek távol, hanem minden emberi közösségtől is. Baránszky László nem tartozik közéjük. A New Yorkban élő költőnek igen sok barátja van: Budapesten vagy Tihanyban, méginkább a magyar költészet láthatatlan „köztársaságában”. Versei között is gyakran találunk személyes jellegű, baráti hivatkozásokkal átszótt „üzeneteket”. Költészete mégsem enigmatikus, mindannyiunk érdeklődésére számot tarthat az, amit Baránszky „üzen”.

Nem Amerikában lett költő. Idehaza írott versei mutatják, hogy már érett lírikus volt akkor is, amikor az Újvilágban letelepedett, és megismerkedett a modern líra áramlataival. 1930-ban Budapesten született, édesapja Baránszky Jób László, a kiváló esztéta és irodalomtörténész volt. Óbudán és Tihanyban töltötte ifjúságát, a budapesti egyetemen végezte a művészettörténeti tanulmányait, rövid ideig a Szépművészeti Múzeum munkatársa volt. Akkor kezdett foglalkozni a kereszt ikonográfiájával, ez a bizonyára nagyszabású munkája azóta is készül, úgy tudom, hamarosan elkészül. 1956 viharos őszén távozott Amerikába, a New York Universityn művészettörténettel és kultúrtörténettel foglalkozott. Hosszabb időt töltött Kaliforniában és Firenzében, később egy New-York-i főiskolán tanított. Művészettörténeti tanulmányai angol nyelven láttak napvilágot. 1979-ben a párizsi Magyar Műhely könyvsorozatában jelent meg *Két világ között* című első verseskötete. 1946 óta ír verseket: a vékony kötet több mint három évtized költői terméséből ad szigorúan megszürt válogatást.

Korai verseiben, amelyeket még idehaza írt, pontos és érzékletes képekkel örökítette meg a gyorsan futó pillanatot: mintha az időt akarná megállítani. Mint *Tűzfalon* című verse mutatja, a tárgyi világ belső dinamikáját mozgalmas képsorokkal fejezte ki: „téren Sebestyén áll száját nyíl fúrja át keresztbe / nap tér kút világít szobor tárt karral körbe forog / körben ablakaik nyitogatják csukogatják zárt utcásorok”. Ez a dinamizmus észrevehetően csökkent első amerikai verseiben, New-York-i magányában álmatlan éjszakákról, szorongásos képzelgésekről, fájdalmas idegenségről beszélt. A világváros szédítő forgataga és az emigráció otthontalansága érződött ekkori versein. Költői egyéniségében mindazonáltal van valami latinos, valami mediterrán derű, ez kezdett újra fényleni Itália és Kalifornia nap-

sütésese ege alatt: régi érzékenysége és dinamizmusa is visszatért, a természet és a tenger közelében tekintete új távlatot kapott.

Megújult identitástudata is: önkéntes száműzöttségéből ekkor lett amerikai, pontosabban világot járó magyar. Mintha verseskönyveinek felépítésében — ciklusokra tagolt szerkezeti rendjükben — is ennek az identitástudatnak a kialakulását követné nyomon. *Közérdekű közlemények* című terjedelmesebb költeményében az új identitás költői artikulációját végzi el: mozgalmas költői montázsban fejezi ki az amerikai magyar írástudó általános közérzetét. E montázsselemek között szerepet kap a készen vett szöveg, a kultúrhistoriai kommentár és a személyes vallomás; a szöveget mindvégig ironia színezi. Általában a későbbi versek szemléletét az ironia határozza meg: *orphanica* című költeménye ironikus modorban vet számot a költészet lehetőségével, *jeromos levele ágostonhoz* című pseudo-episztolája viszont az ironikus szöveg mögöttes terében tesz hitet az emberi kommunikáció, távlatosabban a versírás értelme mellett.

Budapestről New Yorkba költözni és Tihanyt felcserélni Kaliforniaival olyan radikális változásokat okoz, hogy nem egyszer a személyisége maga is átalakul. Baránszky költői „énjét” mégsem alakította át az új környezet. Az óbudai, krisztinavárosi, New-York-i és kaliforniai költemények lényegében ugyanazt a „lelki tájat” festik elénk. Alighanem ez is az avantgarde öröksége: az avantgarde költője (és festője) akármilyen tájat ábrázolt műveiben, tulajdonképpen saját belső világáról adott látomásos képet. Baránszky László számára is ez a belső, lelki táj az érdekes. Egymásra montírozódnak nála a budai és a New-York-i képek, egymást szövi át a múlt és a jelen.

Emlékek rajzanak a versek szóképeiben, a szóképek mögött. Van Baránszkyknak egy verse, a *curriculum vitae minus*: amely teljes mértékben ilyen emléktörmelékekből épül fel. Ezeket a törmelékeket szomorúság nosztalgia lengi be. Ez a nosztalgiát talán a párizsi kötet címe magyarázza: „Két világ között”. Holott talán Baránszky nem is két világ között, hanem egyszerre két világban él: Amerikában és Magyarországon. Az előbbihez köti élete, munkája, az utóbbihoz ifjúsága, kultúrája, identitástudata. Állandóan vándorol, ingázik az egyik világból a másikba, igazi életformája a valóságos és a képzelebeli utazás: „menetközben” (ez legutóbbi verseskönyvének címe) él és „képeslapokat” küld szét a világba; New York-i, itáliai, balatonmelléki *anziks*zokat. Ezeknek mindig bölcséleti üzenetük van, az élmény és a látvány mögöttes világát szólítják meg, a szellemi utazások végső értelmét keresik.

Budapest és New York mellett van egy harmadik otthona is. Otthon van az európai kultúrában, költészetben és művészetben. Verseibe beépül a latinitás, az antik Hellász szellemisége; hirtelen nem is tudnék olyan avantgarde ihletésű költőt mondani, aki hozzá hasonló hűséggel hajol a klasszikus kultúra fölé. *Zarándoklat* című, Budapesten megjelent verseskötetének borítója — Maurer Dóra munkája — jelképes értelmet hordoz: a háttérben New York tornyai, aztán az Akropolisz kariatidái, az előtérben a versek költője. Éppen elindul, siet valahova: Budapestre vagy Tihanyba tart.

RÓNAV LÁSZLÓ

A francia példa

Született 1937-ben, irodalomtörténész, egyetemi tanár, a Vigilia szerkesztőbizottsági tagja.

Főbb monográfiáit az Ezüstkor nemzedékéről, Thurzó Gáborról, Kosztolányi Dezsőről, Devecseri Gáborról, Tersánszky Józsi Jenőről és Márai Sándorról írta.

Az évszázad első éveiben még zavartalan öntudattal hirdették a katolikus megújulás vezéralakjai, hogy a művészetekben is győzelmes lesz a vallásos érzés újjászületése. A Magyar Kultúra *Pajzs és kard* rovatában egyre-másra jelentek meg Bangha Bélának a szabadkőműves szellemiséget és annak térhódítását ostromozó írásai. E szellem egyik jelképének, legveszedelmesebb irodalmi orgánumának a Nyugatot mutatkozott. A folyóiratról és köréről nemcsak Herczeg Ferenc írt megsemmisítőnek szánt kulcsregényt, de katolikus részről is egyre-másra bírálták törekvéseit. A nagy nemzedék tagjai közül talán csak Kosztolányit kímélték a támadók, holott ő valóban tagja volt az egyik páholyoknak, viszont kültagként támogatta az Élet tevékenységét, fontos kéziratokat szerzett a lap számára, az volt a föladata, hogy nyerje meg számára az igazi tehetségeket.

Az első világháború gyászos vége, a forradalmak és főként a sokáig végzetesnek látott trianoni békeszerződés után egy ideig még fel-fellobbantak az ellentétek, de egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a modern magyar irodalmat Ady működése fémjelzi, s bár kapcsolata a Nyugattal nem volt épp zavartalan, senki sem vitathatta, hogy a folyóiratnak vezéralakja, kristályosodási pontja volt. Ady befogadása a katolikus lapokban is elég hamar megkezdődött, Székely László méltatta először, az évtized végén pedig Sík Sándor már nagyszabású pályaképet rajzolt róla. Az a fiatal generáció, amely az évtized végén kezdte egyetemi tanulmányait, már a középiskolában megismerte líráját, s annak is tudatában volt, hogy a modern magyar próza legjelentősebb alakja Móricz Zsigmond, kinek a szegények iránt érzett elkötelezettsége kivált a gazdasági világválság esztendeiben lett ösztönző példa.

A konzervatív katolikus irodalmi köznévelkedés szerint azonban a Nyugat továbbra is a veszedelmesnek minősített kozmopolitizmus fészke maradt. Még a különben nyitott Kállay Miklós is szívesen példálódzott az Osvát által felfedezett féltehetségekkel, részben azzal a szándékkal, hogy a magukat katolikusnak mondó írók fogyatkozó öntudatát erősítse. A folyóirat ellen most is az volt az első vádpont, hogy nemzetietlen.

De mit is jelent egy katolikus, azaz egyetemes vallási meggyőződést követő s azt művészetben is megvalósító író számára, a nemzeti érzés? Miképp lehet összeegyeztetni az egyetemességet és a kétségtelenül szűkebb jelentésű nemzettudatot?

A húszas évek végén több kísérlet történt erre. Igazán meg-

nyugtató szintézist egyik sem hozott. Ráadásul a nyitott, egyetemességre törekvő nemzettudatot át kellett itatni ideológia-mentes történelmi látásmóddal — erre törekedett Szekfű Gyula is, aki újra meg újra sürgette a Kölcsey, Vörösmarty, Széchenyi és Deák Ferenc történelemszemléletéhez való visszatérést —, amelynek egyik kísérleteként kivált Hóman Bálint újra meg újra bírálat tárgyává tette Horváth Mihály történelmi műveit, melyeknek az egyén szabadságvágyára orientált szemlélete áthatotta követőinek munkáit, s e szemlélet jegyében készültek hosszú ideig a középiskolai történelem-könyvek is. A történelem átminősítésének szélsőséges példájaként Pitroff Pál azt szorgalmazta, hogy a tantárgyat teljességgel integrálni kellene a magyar irodalomba. Szerencsére elképzelése nem valósult meg.

A katolikus irodalomnak hovatovább önmeghatározása lett legnagyobb problémája. Ki a katolikus író? Miben nyilatkozik meg a műalkotás katolikus szellemisége? Mi a katolikus író feladata? Ezek a kérdések állandó témái voltak a Pázmány Péter Egyesület összejöveteleinek. S a másik állandó vitatéma: hogyan lehet színvonalasabbá tenni a katolikus irodalmat úgy, hogy az a magyar irodalom értékkepzője és útmutatója lehessen? Az előadók rendszerint tekintélyes terjedelmű névsorok révén vélték igazolni, hogy a katolikus irodalom folyvást erősödik, gazdagodik, de az érzékeny ítéző, Alszegehy Zsolt nyíltan megfogalmazta, hogy irodalmunk fájának nem legerősebb ága ez.

A köztudatban az a meggyőződés élt, hogy a katolikus író szükségszerűen papi hivatását is gyakorolja. Papköltő volt Harsányi Lajos, Sík Sándor és Mécs László, papíró a maga korában igen népszerű Kincses István, papok voltak a következő nemzedék feltörekvő lírikusai: Kocsis László, Székely László, Városi István, Mentess Mihály és mások. Ugyanakkor azonban sok fiatalember öntudatos katolikusnak, hívőnek és katolikus írónak vallotta magát, ők azonban már világiak voltak, némelyikük egzisztenciálisan is az irodalomnak kötelezte el magát. Gáspár Jenő egy 1931-es előadásában a katolikus irodalom problémáit fejtegetve úgy próbálta áthidalni a nehézségeket, hogy az akkor virágjában lévő francia katolikus írónemzedék legjelesebbjeire hivatkozott, mint a művészi igazság leghathatósabb szószólóira. Érvelését némiképp gyengítette, hogy az irodalom körébe sorolta ugyan Tolsztojt, Goethét, Ibsent, Anatole France-ot, Baudelaire-t és Ady-t is, de sietve hozzátette, hogy egyikük művészetében sem revelálódik a teljes igazság, azt csak a katolikus irodalommal fejezhető ki. Mivel ő is érzekelte, hogy ennek az irodalomnak hazai képviselői egyikét kivétellel nem tartoztak az élvonalba, kifejtette — a jelen lévők legnagyobb döbbenetére —, hogy nálunk, szemben a francia példával, a katolikus irodalom még nem született meg.

Ekkortájt lett tudatos, mind intenzívebb a hazai katolikus irodalom képviselőinek francia tájékozódása. A korábbi rendszerelen felfedező utak után most kezdődött a szisztematikus feldolgozás nagy munkája, s ebből a konzervatív lapok is kivették ré-

szüket. A Nemzeti Újságban egyre-másra jelentette meg ilyen irányú tanulmányait Kállay Miklós, aki már a húszas évek végén szembetalálta magát azzal a problémával, hogyan lehet a modern költészetet katolikus szempontok alapján megközelíteni és értelmezni.

A válasz egyik lehetőségét Maritain adta meg *Art et scolastique* című munkájában. Aligha véletlen, hogy ennek nagyobb, összefüggő gondolattömbjeit a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tette Pitroff Pál a Nemzeti Újság 1931. augusztus 23-i számában. A Maritain-„szöveggyűjteményt” természetesen az ő fordításában idézzük, hozzátéve, e francia vonzalom, melynek nagy hagyományai vannak, az új évtizedben egyre erősebb, már-már meghatározó jellemzője e kor hazai katolikus irodalmának.

Katolikus felfogás és modern költészet

PITROFF PÁL

Megjelent a Nemzeti Újság 1931. aug. 23-i számában.

A spiritualista, esztétikai irány, amely a *halhatatlan* lélektől a halhatatlan lélekhez vezet az emberi érzelmet és gondolatot, nemes vezetőjét tiszteli ma Jacques Maritainban, a párizsi katolikus egyetem világi tanárában. Az Aquinói Szent Tamás szellemében működő, ismert újszolasztikusnak *Art et scolastique* című munkájából álljon itt néhány összefüggő gondolat.

A jeles mű gyakran hivatkozik a középkorra. És joggal, mert éppen ez a kor az, amely a ma is érvényes alapigazságok nagy részét kifejtette. De az idő kerekét nem lehet visszafordítani. Ezeket az alapigazságokat tehát új módon kell a mai valóságba áthozni. Ugyanannak az elvont elvnek a történelmi megvalósulásában ezerféle lehetősége van, amelyek egymástól különböznek. Valami természetes hajlam él bennünk, hogy mindent anyaggá, tárggyá változtassunk s így megtörténhetnék, hogy ami szellemében hasonló, azt anyagban, tárgyban is utánozzuk, hogy azokat a különös módszereket, amelyek egykor a történelemben érvényesültek, újra alkalmazni akarjuk. A középkor iránt való szeretetnek ez a veszedelme, s ettől óvakodnunk kell. Nagyon csodálom a román és gót építészeti stílust, de mégis szívesen emlékszem arra az örömrre, amelyet a római Szent Péter-templomban éreztem, ahol megállapítottam, hogy a katolicizmus egyáltalán nincs azzal összenöve, ami előttem a legdrágább. Az értelem nagy világosságában, amely a kinyilatkoztatott vallás sajátja, Bernini csak arra való, hogy bizonyítékot nyújtson az én vallásom egyetemességéről.

Minden erős kultúra külső kötelékeket rak a művészetre, mert a gyakorlati élet területét aláveti az emberben lévő jónak, és ha-

talmával mindent ennek a jónak szabályai szerint rendez. Azok a jó oldalak, melyeket a művészet, ha akarja, ezekből a megkötöttségekből nyer, már ismeretesek. És nemcsak a művészet, hanem főképpen a sajnálatra méltó berendezése ennek a modern világnak — amely csupán hullája már a hajdani keresztény világnak —, különös sürgéssel támasztja fel bennünk a vágyat, hogy újra felfedezzük az igazi kultúra alapjait. És ha ez a vágy hiábavaló marad, s az általános bomlás és széjjelmálás tovább folytatódik is, vigasztalódhatunk, mert látjuk, hogy olyan mértékben, amint a világ tönkremegy, a szellemi erők erről a világról, de nem erről a világról is, összetalálkoznak. A művészet és a költészet ugyanis a metafizikával és a bölcsességgel együtt élnek. A szentek szeretete vezeti a kórust. Mindennek nincs meg állandó helye itt lent, a sors szárnycsapásai között lakik és vár, hogy elmúlják az idő. Nem baj, ha a lélek, amely egykor a vizek felett lebegett, most romok fölött bontja ki szárnyait — elég, ha jön. Egy bizonyos: új időbe lépünk, amelyben azonban minden remény megcsalatozik, ha nem tud Krisztushoz emelkedni.

Az isteni kegyelem nem menti fel a művészet, a fáradság alól, sőt nagyobb terhet ró rá, mert kényszeríti, hogy még súlyosabb tartalmat vigyen. A legfőbb ok szerszámul használ bennünket, lelkes és szabad szerszámul, amelyet kétségtelenül más keze mozgat, de mégis maga is cselekszik. Szabad cselekedeteink területén nem tesz semmit nélkülünk.

A misztika divat, az askézis kevésbé. Különös félreértés azt hinni, hogy az egyik elválasztható a másiktól, és szilárd törvényeiktől meg lehet szabadulni. Az isteni szeretetet nem szerethetjük megosztott szívvel. Korunk annyira a pusztulásba taszítottnak érzi magát, hogy nem az égbe kiált segítségért — kiáltása úgy hangzik, mint a betegé morfiumért, nem megváltásért. Korunk gyávasága — két úrnak akar szolgálni — gyenge bizalmát szíve gyökeres megosztására és az egyéniség metafizikai megsemmisítésére teszi fel. Mintha bizony a lélek számtalan fajta szétboncolása, analízise és szétdarabolása végső célunkat, egyéniségünk metafizikai mivoltát érinthetné. Szóhasználatunkban utálatos pénzhamisítás van, a misztika és a bűn ördögi összezavarása, a „fekete mise”; s ez annyira megy, hogy ma már az „ügynevezett vallástól” s az ügynevezett „szellemtől” s nem a materializmustól s a „tudománytól” várható korunk nagy veszedelme.

A világ, amelyet a szentek egykor a pusztában önmagukban legyőztek, nem volt rosszabb a mainál. Hogy korunkat jellemezzük, a *Római levél* első fejezetét kell idéznünk: „Az isteni igazságot hazugsággá fordították és imádták a teremtettet úgy, hogy Isten a legszegényetesebb szenvedélyeknek szolgáltatta ki őket: a természet ellen való kéjelgésnek stb.” A levegő, amelyet beszívunk, szellemi miazmákkal van tele; újra eljutottunk a pogány pusztulás éjszakájába, ahol az embernek nemcsak nyomorult húsával kell küzdenie, hanem olyan hússal, melyet az ördögök piszkálnak; ahol az egész természet kelevényes, lidércnyomásos — s ezt az

irodalmi Freud-hívek használják, hogy az általános megszállottságot növeljék. Hogy nagyon be ne mocskoljuk magunkat, bűn volna az aszkézis legnehezebb fegyvereivel fel nem fegyverkeznünk. Itt kevésbé fárasztó a futás, mint lépésben menni.

A tudományt meg kell szerezni, a tudományt lenézni balgaság. A kiművelésnek elmulasztását mindenki drágán fizeti meg.

Az a gyerekes tisztelet, amellyel a művészek legtöbbször illeti a műveket és háromszor akkora imádattal, ha azok az övéik — bizonyítéka az emberi alkotótehetség gyengeségének. Isten nem imádja a saját műveit, holott tudja, hogy azok jók. Nincs velük elválaszthatatlanul összeforrva, sőt megengedi, hogy az emberek azokat tönkretegyék. Egy *jót* ismer, amivel törődik, és ez a lélek, szeretetének területe. Hihető-e, hogy Isten a legnagyobb emberi remekművet s a Hozzá való legkisebb szeretetet egyenlő értékűnek méri le! Se művészet, se költészet nem jogosítanak fel senkit arra, hogy Istennel szemben hiányozzék a szeretet.

Szent Pál azt mondja: Vannak dolgok közöttetek, amelyeket megnevezni sem lehet. Mégis megnevezi őket. Mit jelent ez? Nincs semmi olyan tárgy, ami a művészetnek úgy el volna tiltva, mint teszem azt a zsidóknál a tisztátalan állatok. Ebből a szemzőből a művészet mindent a nevének nevezhet, mint Szent Pál a kéjelgést. De az a feltétel, hogy a mű szem előtt tartsa azokat, akikhez szól, akiket meg akar hatni, és hogy sem lelküket, sem szívüket ne sértse meg ábrázolásával. Ha azonban ezen a területen olyan dolgok vannak, amelyek megrajzolására nem elég a művésznek sem szellemi ereje, sem belső tisztasága, akkor nincs joga ezeket a dolgokat festenie. Tartóztassa meg magát egy ideig. Ha már szentté lett, tehet, amit akar.

Az erkölcsiség biztosítja a művésznek az ő emberi méltóságát és közvetlen a művészetet. Mert az a mű, egyébként bármilyen szép is, valami csalhatatlan ravaszsággal elárulja mindig alkotójának foltjait. Kétségtelen, hogy a művészet önmagában nincs alávetve az erkölcsnek: az erkölcs mégis — nemcsak külső módon és mert az embernek jól esik — hatalmat és befolyást nyer a művész tevékenységében. Ezt a tevékenységet belülről is befolyásolja: a tárgyak és azok helyzetének *rendjében*. Valójában az erkölcs nem imperatívuszok, parancsok világa, amelyek a szabadság egéből jöttek s ennek a földi létnek idegenek, ahogy Kant akarta; az erkölcs a valóságok teljességében gyökerezik és azokban valami határozott törvényt nyilatkoztat ki. Ennek a ténynek félreismerése annyit jelent, mint a valóságból letörni valamit s ennek következtében a művészet tárgyait megkevesébiteni. A teljes valóságot csak akkor festheti le a művész, ha a jó és rossz egész igazságát nézi, ha a kegyelem és a bűn ismeretébe hatol, meg a pillanat jelentőségébe. A bűntől elhomályosított lélek éppen azt nem veszi észre, aminek a világában a legnagyobb a valóságtartalma.

Csak egy módon lehet a törvénytől megszabadulni: olyan tökéletességet kell elérni, amelyet állandóan Isten szelleme moz-

gat — amely már nem is áll törvény alatt, mert önként teszi, amit a törvény kíván. Amíg az ember nem ért ehhez a célhoz — s mikor ér hozzá? —, amíg a kegyelem segítségével a szabály szellemében nem cselekszik, hogy útján egyenesen járhatson, kényszerítő erkölcsi előírásokra van szüksége. Megkívánja ezt a fegyelmezést. S mivel az ilyen művész munkájában úgy fejezi ki magát, úgy kell kifejeznie magát, amilyen maga, művészete és értelmi ereje — ami talán a legtisztább benne —, annak a veszedelemnek van kitéve, hogy az erkölcs részéről kap jogos csapásokat. Ez az összeütközés kimaradhatatlan.

A modern művészet helyzetét az teszi tragikussá, hogy Isten megkeresése végett vissza kell fordulnia, meg kell térnie. A megtérés első lépcsőfokától az utolsóig, a keresztségtől az erények gyakorlásáig nagy az út. Természetes dolog, hogy azok, akik a lélek gondját szívükön viselik, gyakran fölháborodnak és szigorúak. Ha művészekhez beszélnek, azt mondják nekik, siessenek, míg tart a nap, féljenek Jézustól, aki elmegy előttük és nem tér vissza többé. Ha valaki bölcssekhez beszél, mondja nekik, hogy legyenek türelemmel a művészekhez és tiszteljék, hogy Isten malmai lassan örölnék az emberi szívben. De éberon gyűlöljék azt a tisztátalan állatot, mely a költészet körül ólálkodik, akörül a művészet körül, amely a gyöngék nagy számát az isteni kegyelem mellett is szakadékba viszi.

Az emberek világát, szívük mostani állapotát nézve a szellemi újjászületés, amelyet remélünk, nagyon kétséges. De nyílnék róza — nemcsak a száraz ágon, hanem még a gyaluforgácson is!

Nem merem mondani, hogy mi lesz. Nem akarom tudni, mit fognak tenni holnap a költők és regényírók; csak rá akarok mutatni, hogyan mélyülnek és törnek fel kívánságok korunk művészetének keresztyén újjászületéséért. A művészet érzi, hogy nagyobb az idő, amikor össze kell magát szedni. Érzi, hogy „az embert teljes egészében, kettős természetének törhetetlen és felbonthatatlan egészében” (Paul Claudel), lelki és érzéki, természeti és természetfölötti egészében kell újra megtalálnia; földi életének a mennyei hatásokkal való titkában! Ez a titok az „égő kegyelem idejét” (Apollinaire) hirdeti. „És mindennek légyen új neve!” Nem akar megszabadulni a nyelvtől, sem a műtől, amelyet lére kell hozni, de a léleknek ezeket a közvetítőit átlátszókká akarja tenni; az anyagot éber, lemondó szorgalommal a legfenségesebb igazságok eszközévé akarja tenni, hogy amivel azt megbízták, ne másítsa el, ne csonkítsa meg. Az egyszerűség az, ami pontosságot biztosít számára és neki a mélységeket megnyitja. A tiszta tárgyát szolgálva akarja a kicsiny és szűkös eredetiség hazug keresését elfelejteni. A becsületesség nyitja ki előtte a végtelenség titkát. Akkor a lelkiek, amik a nyelvnek ma kimondhatatlanok, megtalálják kifejezőeszközeiket; a művészet nem tesz többé kísérletet, hogy hiú módon megsértse a szív titkát. A művészet pálmával hinti be az Üdvözítő útját, azért, aki felé egykor válogatott csapat ifjú hangja zengte a hozsannát.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Farkasfalvy Dénessel

Farkasfalvy Dénes nevét az emberek zsoldárfordításaiából, bibliai témájú írásaiából, cikkeiből, himnuszfordításaiából, verseiből ismerik. Jó lenne megtudnunk: ki rejtőzik e név mögött? Szeretném, ha a név mögül előléphetne az ember, s élénk rajzolódhatna életének sorsa: a ciszterci szerzetesé, aki az ötvenes években titokban lépett be a rendbe, majd disszidált, később a dallasi gimnázium igazgatója lett, jelenleg pedig a dallasi kolostor apátja.

Sok esetben valóban teljesen ismeretlennek érzem magam itthon, Magyarországon. Volt egy összeállítás a magyar zsoldárfordítás történetéről, a végén az én nevem is szerepelt, mint „Farkasfalvy Dénes, burgenlandi plébános”. Ez mutatta, hogy egy név mögé oda képzelnek ugyan egy embert, de összekeverik valaki mással.

Hadd kezdjem fiatalágom meghatározó dátumaival. Tizennégy éves voltam 1950-ben, de engem nem vettek föl gimnáziumba. Ahogy a Rákosi rendszerben mondták: osztályidegen, klerikális családi háttere miatt nem beiskolázható. Székesfehérvárott így voltunk nyilvánartva, ezért aztán a család el is költözött onnan. 1950 nyarán hurcolták el a szerzeteseket, majd nyár végén hivatalosan is feloszlatták a szerzetesrendeket. Egészen augusztusig nem tudtam, hogy hol leszek ipari tanuló vagy sikerül-e mégis bejutnom gimnáziumba.

Szeptember végén nyílt meg újra a visszaadott nyolc egyházi iskola. Én akkor már cisztercinek készültem, úgyhogy a zirci úgynevezett obláción keresztül mentem Székesfehérvárról Pannonhalmára, bentlakó diáknak. Az a rosszakarónk, aki nem engedte, hogy felvegyenek Fehérváron gimnáziumba, nyilván nem tudta, hogy mekkora jót tett nekem vele. Pannonhalma 1950-ben teljesen elzárt, békés, nagyon jó szellemiségű, és rendkívül jó gimnázium volt. Sok kiváló főiskolai tanár tanított bennünket, természetesen középiskolai szinten, de messze az átlagszínvonal fölött. Ahogyan ez később kiderült, a Rákosi rendszer évekig nem nyúlt még bele e zárt sziget életébe. A bencések ott lényegében azt csináltak és azt mondtak, amit akartak. Védve voltunk.

Azokban az időkben, amikor az országban a katolikus irodalmat zúzdába küldték, számomra kinyílt minden magyar nyelvű irodalom, a 48-as évekig elérhető egyházi, lelki irodalom óriási kincsesháza is. Lelkileg, szellemileg is egy egész világ tárult föl előttem. Hallatlanul békés négy évet töltöttem ott. Igaz, hogy közben egy fél évet a pesti piaristákhoz jártam, mert a családom közben Budapestre költözött. A piaristák iskolája akkor még a Váci utcában volt, szemben a lakásunkkal. Ez azonban csak intermezzónak bizonyult. Szívesen mentem vissza Pannonhalmára, mert míg Pesten javában dúlt az osztályharc, ott nyugalom volt, béke és tanulás. A körülöttünk forró világot távolságból lehetett nézni. Az a négy év legendásan szép az emlékezetemben. A felnövészel kapcsolatos mély élményeim többsége ott született meg.

Két évet jártam a jogi karra. Nem a magam jószántából kerültem oda, hanem ide irányítottak át. Én a bölcsészkar francia-magyar szakára jelentkeztem, második választásom a matematika-fizika volt, erre fölvettek jogásznak. Harmadéves voltam, amikor a forradalom kitört 56-ban. A jogi kar számomra csak arra volt jó, hogy el ne vigyenek katonának, másrészt az egyetemmel párhuzamosan elkezdtem az illegális ciszterci novíciátust. A jogi karon elég volt egy hónapig keményen tanulni ahhoz, hogy tiszta jeles lehessenek, és megkapjam a maximális ösztöndíjat. Utána öt hónapig zavartalanul foglalkozhattam a novíciátusi tárgyakkal, aztán megint egy hónap tanulás, majd egy hónap katonaság, és megint visszazökkenhettem abba az életbe, ahol a legfontosabb volt a rendi nevelés.

Hogy ment akkor az illegálításban a növendékek fölvétele és nevelése?

‘Sigmond Lórántról nagyon keveset írtak, pedig az emléke nagyon mélyen él azokban, akikkel ő foglalkozott. A zirci apát, Endrédy Vendel börtönben volt, ő „kormányzó perjelként” volt kinevezve, de ezt a címet soha nem használta. Vendel apát urat 1950 októberében, rögtön Zirc feloszlatása után letartóztatták, de ezt megelőzően ő már kinevezte utódjának, helyettesének ‘Sigmond Lórántot, aki novíciusmester volt addig Zircen.

‘Sigmond Lóránt egy éves próbálkozás után belátta, hogy illegálításban a szerzetesnevelést nem lehet a régi módon folytatni. 1951-ben újra átgondolta az egészet, és átlátta, hogyan lehetünk szétszóratásban, ennek a társadalomnak „öntőformáiba lötytyintve” (József Attila) szerzetesek. Erre akart nevelni, és arra, hogy kövessük a Gondviselés irányítását az életünkben. Próbáljuk a ciszterci rend lelki-szellemi kincseit átmenekíteni egy jobb korba, de ne egy jobb kor bővületében éljünk, hanem éljük a mát. Ennek következtében 51-től már nem az volt a célja, hogy egy földalatti szervezetet egyre jobban kiépítsen, hanem hogy mindenki számára legális, a lehetőségek szerint értelmes foglalkozást találjon. Lehetőleg közel álljon a tanításhoz és a neveléshez, de lehetett a mérnöki vonalon, vagy az egészségügyben, de azért minél közelebb legyen a rendi hivatáshoz, amit talán majd a Jóisten újra visszaad nekünk. Éljük az életet ahogy adódik, ne egy bizonytalan jövőre nézve, hanem a mindennapok megszentelésével.

Ebben ő maga egészen kiváló volt. Hallatlanul szerény és egyszerű életet élt. Talán nem tévedek, ha azt mondom, hogy tizenegy éven keresztül azért nem tartóztatták le, mert annyira jelentéktelennek tartották. Nem hiszem, hogy volt más rendi vezető az illegálításban, aki ennyi éven keresztül nem került az ÁVÓ kezére. (A jezsuita provinciálisokat például sorra egymás után letartóztatták.) Pedig tudta, hogy figyelik. Erre én akkor döbbsentem rá, amikor 1956. szeptember 1-jén letettem első fogadalmam, egy kis budai villában. A szentmise után megálltunk egy cukrászdában és megreggeliztünk. Egyszerre a reggeli vége felé egy ismeretlen férfi odalépett és azt mondta: „Milyen kedves ez a családi együttes” — és azonnal lefényképezett minket. Lóránt atya erre felállt, és

azt mondta, hogy jobb, ha most megy mindenki a maga dolgára, és azonnal elhagytuk a cukrászdát.

Azt hiszem, ő is megfigyelés alatt állt és mi is, de működését nem tartották olyan fontosnak, hogy letartóztassák. A zirci növénydekeket ő fogta össze. Sokakat terelt szentelés felé a szemináriumokon keresztül. Egyszerre húsz-harminc fiatallal foglalkozott közvetlenül; kb. tizen vagyunk, akik a noviciátust már a feloszlatás után vele kezdtük és megmaradtunk a rendben. Ezért vannak még 60-65 év alatt is olyanok, akik tőle kapták a zirci nevelést. És talán olyan szellemet vettek át tőle, amely — ki merem mondani — időtállóbb, mint az azt megelőző viláé, mert kiállta azt a fölfordulást, amely akkor a létünk körülményeit meghatározta.

Lóránt atyát 61-ben vitték el, amnesztiával kiengedték pár év múlva, de akkor már súlyos beteg volt. A börtönben megoperálták, de utána a rák elterjedt az egész testében, és rettenetes szenvedések között halt meg Pannonhalmán, a Szociális Otthonban. Igazában az illegális ciszterci tevékenység az ő lefogásával véget ért. Ebből a csoportból 56-ban hatan mentünk ki Nyugatra. A hatból négy maradt meg a Rendben.

56-ban, mint joghallgató, részt vettem a forradalmi tüntetésekben. (Lóránt atya határozottan megtiltotta, hogy bármilyen fegyveres dologban részt vegyünk.) A nagy amerikai tévétársaság, a CBS csinált akkoriban riportfilmet a forradalomról. Ez a 70-es években került a kezembe Amerikában. Amikor bemutattam egy magyar összejöveten, akkor derült ki, hogy én is látható vagyok rajta. A jogi kar csoportjával vonultam föl.

Akkoriban azt hittük mindannyian, hogy ami 89-ben végre megtörtént, az már 56-ban megtörténhet. Mikor kiderült, hogy ez tévedés, november közepén elszántam magamat, hogy elinduljak Nyugatra.

Így kerültem Rómába, a Generalíciánkon lévő kollégiumba, ahol huszonöten lehettünk, különböző nemzetekből, ebből tizenhárman magyarok. Most megint, amikor azt hittem, hogy Magyarországon az életem zsákutcába jut, s nem lehet reményem a teológia elvégzésére, váratlanul megnyílt előttem a teológia világa. A zsinat előtti teológia, tehát az 50-es évek végének, 60-as évek elejének a teológiai klímája hallatlanul gazdagított, megfogott és átjárt. Hat gyönyörű évet töltöttem itt. Magyarország, az otthon hiányzott, mert mint ciszterciek hol az egyik, hol másik apátságba voltunk kölcsönadva, ott töltöttük a nyarat. De azért mi magyarok egyetlen közösség voltunk, összetartottunk egymással. A tanulmányok a lelket is felüdítették, táplálták.

A 70-es évek vége óta nagyon kevés embernek van ilyen teológiai tanulmányokban része, mert a teológia története más fordulatokat vett. Akkor a biblikus, a liturgikus és a patrisztikus mozgalom, az egyház megújításának lendülete mindent átjárt. De Lubac, Yves Congar, Karl Rahner, Hans Urs von Balthasar voltak a fémjelzett nevek, és mellettük még sok nagyon jó tanár.

Mennyire érződött akkor már Rómában a zsinat előszele? Jelezte-e ezt az a teológiai pezsgés, amit ezek az emberek hoztak?

Ottaviani bíboros köre, az Officium ellenőrzés alatt tartotta a Lateráni Egyetemet, és félig-meddig az Angelicumot is. De például a San Anselmo, ahol a tanárok németek, svájciak vagy franciák voltak, néhány olasszal (olyanokkal, akik nem is olasz apátsághoz tartoztak), szellemileg nagyon függetlenek, bátrak és ugyanakkor egyházhű módon, egyházépítők voltak. Sem a történeti kritika, sem a filozófiai szabadosság nem vitte a tanárokat rossz irányba. Föl se vetődött az a probléma, hogy a teológia rontja a lelkiéletet vagy az egyháziasságot; vagy hogy az egyháziasság alapján az embernek nem a szellemi élet legmagasabb követelményei szerint kell a teológiát művelnie. Nem volt szakadás, nem beszélünk „neomodernizmusról”. A régi modernizmusról beszéltek, azt elítélték. Egyedül talán a *Humani generis* megjelenése érezte, hogy az új teológia nyomás alatt áll. Zsinatról viszont nem volt szó.

XXIII. János pápa megválasztása egy akkori szemlélő szerint — Daniel-Rops feleségét idézem — csak annyit jelent majd, hogy a *Sedia gestatoria* hordozóit kell erősebb emberekre kicserélni, nem lesz más változás a Vatikánban. Ennyire lebecsülték a változás kilátásait, azt, ami utána egy évre bekövetkezett. Jött ezután egy furcsa átmeneti időszak, a zsinat szervezése, sok kezdeti ügyetlenséggel, erős belső ellenzékkel. XXIII János úgy tartotta meg a római egyházmegyei zsinatot, hogy azt mondta: ez lesz a modellje az ökumenikus zsinatnak. Erre mindenki megrémült, mert ez a zsinat abból állt, hogy a pápa, püspöksüveggel a fején, hatalmas ornátusban ülve, számtalan határozat szövegét felolvasta.

A zsinat — mint tudjuk — hamar egészen új vágányokra tért. Az előkészítő bizottságok átalakultak, új sémákat kezdtek írni. A zsinat megnyitóján jelen lehettem. A véletlen úgy hozta, hogy késve érkeztem, egy svájci gárdista felküldött az egyik karzatra, s amikor leültem, vettem észre, hogy szomszédom: Henri de Lubac.

Hogyan, milyen céllal és milyen körülmények között szerveződött a dallasi ciszterci közösség?

A Magyarországról elmenekült ciszterciek sok-sok megpróbáltatáson mentek át. Egy ideig a rend generálisa azt akarta, hogy kontemplatív apátságot alapítsanak. Ők viszont a zirci szellemiséget szerették volna meghonosítani: monasztikus életet és tanító-nevelői munkát. Így hát sok tapogatózás előzte meg a végleges letelepedést. A dallasi püspök akkoriban egyetemet akart létesíteni a városban. Ehhez tanári karra volt szüksége. Különböző szerzetesrendekkel tárgyalt. Megörült, amikor rájött, hogy létezik egy Magyarországról menekült közösség, amelynek egyharmada doktorátussal rendelkezik mindenféle profán szakokból. Számára ez ideális társaság volt, bár akkor még nem beszéltek jól angolul. Valami „sikk” is volt abban, hogy európaiak voltak. Mindenesetre a nívót ez garantálta. Ez a folyamat 1953 és 1956 között ment végbe.

Így kaptunk egy kis területet, amin először a monostor egyik szárnyát építettük föl, és tanítani kezdtünk a dallasi egyetemen. Az akkori perjel, Nagy Anzelm azonban hamar rájött, hogy a kö-zé-piskolai oktatás az, amivel az ifjúsághoz igazán közel kerülhe-

tünk. Másrészt nem lehet egy közösségnek jövőt teremteni ott, ahol a munkaadó egy tőlünk független egyetem. Nekünk kell munkát adni saját közösségünknek. Hogy közös élet, közös munka legyen, azt csak úgy tudjuk biztosítani, ha a monostor maga indít el egy iskolát.

1962-ben a szovjet szputnyik fellövése nagy lelkiismeretvizsgálatra készítette az amerikai intelligenciát az amerikai középfokú nevelést illetően. Azt gondolták, hogy az állami gimnáziumok gyatrák, mert a legkisebb közös nevező alapján nevelik a gyerekeket. A tehetség nem jut szóhoz a középiskolában, és nem kap elég korán értékes szellemi táplálékot. Így érlelődött meg az ötlet, hogy tehetséges fiúk számára nyissunk katolikus középiskolát. Amikor 1962-ben Dallasba érkeztem, az iskolánk már hat hete működött. A nyolcosztályos gimnázium modelljével indult, sok nehézség között. Minden lehető és lehetetlen hibát elkövettünk a szervezésben, indulásban, koncepcióban, koncepciónélküliségben.

Érdekes volna egyszer megírni az ötvenes években külföldre szakadt magyar tanítórendek tagjainak, iskolaalapítási kísérleteinek történetét. A bencések Kaliforniában vagy Sao Paolóban, a premontreiek szintén Kaliforniában, a piaristák Buffalóban, majd Devonban egymáshoz hasonló vállalkozásokba fogtak. Mind-egyik válságon ment keresztül, és a válság következtében több kísérlet végleg zátonyra futott. A buffalói gimnázium már nem létezik, a kaliforniai bencések egy amerikai apátság részévé váltak, önállóságukat elveszítették. A magyarok nagy része is elköltözött. A hazáról magunkkal hozott hagyomány éltetett bennünket, de ezt ott nem lehetett ugyanúgy folytatni, mint Magyarországon. Itthon voltak gimnáziumaink, s Zircen egy monasztikus központ iskola nélkül.

Dallasban létrehoztunk egy kolostort szoros egységben a gimnáziummal. A kolostori élet egészét mindenki éli, és amellet tanít. Nem bentlakók a diákok, tehát délután három után csak sportprogramjuk van, a tanárok tehát ezután visszatérnek az apátságba. A közösség egyszerre élhet szervezett monasztikus napirendet, és egész óraszámban taníthat. A monostor jelenleg 31 tagú kis közösség. Saját novíciátusunk van, a jelentkező fiatalokat itt vezetjük be a közösségi életbe. Velünk élnek egyetemre járó növendékeink is, a nevelésüket mi végezzük, de itt élnek az öregek, betegek is, akikről természetesen szintén gondoskodunk. A rendtagok a novíciátustól a temetésig az egész életet ebben a közösségben élik le. Ez nem az a modell, amire itt az öt gimnáziumos Zirc felkészítette a rendtársaimat. Az ottani helyzet alapján kellett valami mást kialakítani. A nyolcvanas évekre fogalmazódott meg végleges életformánk, és kapott szilárd jogi keretet.

Visszatekintve, melyek voltak azok a hagyományok, amelyek beépültek a kinti életbe, amelyek ott is értékállóknak bizonyultak?

Először nem tudtuk, hogy az értékeink közül melyik volt a legjobban, és mi az, ami útban van vagy kerékkötő. Harminc év távlatából visszatekintve azonban könnyebb világosan látni. Öt-száz öregdiákunk van, akik már a gyerekeiket hozzák beiratni, és elmondják, miért jelentett egyedülálló élményt számukra, hogy hozzánk jártak. Azt gondolom, hogy a legnagyobb élmény a gye-

rekek számára az volt, hogy magas színvonalon nevelt, képzett szerzetespapok teljes odafigyeléssel és személyes szeretettel voltak képesek kisgyerekekkel foglalkozni. Ilyen Amerikában alig létezett. Erre apácákat jelölt ki az amerikai egyház, vagy legjobb esetben is iskolatestvéreket, akik azonban csak a felső tagozatban tanítottak.

Mi természetesnek tartottuk, hogy nyolcosztályos gimnáziumban a 10–18 éves gyereket, mint a saját gyerekünket neveljük. Ezt a szellemet hoztuk magunkkal hazulról. Amerikában példátlan volt, hogy minden osztálynak osztályfőnököt adtunk, aki végigkövette az osztályt az elsőtől a nyolcadikig. Hogy ez teljesen új volt, mi nem is tudtuk. De a szülők nagyra értékelték, hogy a fiaiknak van egy pártfogójuk, aki idővel náluk is jobban ismeri, s okosan, szabadon vezeti őket szellemi-lelki fejlődésükben. S mindezt nem pénzért teszi, hanem szerzetesi elkötelezettségéből.

Hogyan alakult a monasztikus szerzetesi életforma itt, Texasban, egy amerikai-gimnázium mellett?

Ez tőlünk is függött. Élhattunk volna másképpen is, de ebben az irányban indítottak egyrészt az alapítás körülményei, másrészt az, hogy mindjárt kezdetben elhatároztuk: monasztikus közösséget akarunk, amelyben a teljes zsolozsmát naponta közösen elmondjuk. Hosszú ideig nem volt templomunk, s talán a közös imaélet kereteit is sokszor szűkre, minimálisra szabtuk. Most, hogy 1992-ben felépült a templomunk is, a liturgikus élet centrálisabban jut kifejezésre. De a közösségi élet kezdetől fontos volt. Nem úgy valósítjuk meg, hogy mindenki „éli a maga világát”, hanem a közösség legalább négyszer összejön imádkozni, közösen étkezik, és keresi az együttlét és a közösségi lelkiélet különböző alkalmait.

Ebben a texasi, nagyon nem katolikus környezetben, ahol szerzetesrendek is alig léteznek, fel kellett fedeznünk a saját lelki hagyományaink gyökereit, azokból kellett táplálkoznunk. A zsinati szellemben felépült teológiai háttér is sokat segített ebben. Persze a 30-as évek Zircén ez még nem létezett. Menekült helyzetünk sokszor javunkra vált: egymásra voltunk utalva. A közös munkában, ahol együtt kellett dolgozni, egymásra kellett támaszkodni, ahol egymást csak a közösségen belül tudtuk megérteni, a körülmények nagyon is abba az irányba hajtottak, hogy a közösség struktúráit megerősítsük.

Létrejött egy magyar közösség egy amerikai környezetben. Kik jöttek, kik léptek be ebbe a kolostorba?

A közösség e téren téves várakozásokkal indult. Azt gondolta, hogy ha mi elindítjuk ezt az életformát, akkor majd tódulni fognak a hivatások. Keservesen kellett megtapasztalnunk, hogy hiába ismertek meg bennünket, bármennyire is csodáltak és elismertek, sokáig alig akadt olyan, aki egy magyar közösségbe be akart volna lépni. Az amerikai szereti az idegent, de azért nem akar vele összeköltözni; ez mindenütt így van.

A novíciusok az elején jöttek és mentek. Az első novíciusunk, aki megmaradt, az egyik rendtársunk öccse, tehát magyar volt, de a középiszkola utolsó éveit már Dallasban végezte. Marton Bernát jelenleg az igazgatója az iskolának. Ő tehát, bár magyar, sokkal meghatározóbb módon lett amerikaivá. A másik oldalon én vagyok

a legfiatalabb azok közül, aki a noviciátust még Magyarországon végezte, és felnőtt korban került Amerikába. Ugyanakkor Zircen sosem éltem, ami talán nem is akkora baj. Mint tanár, igazgató és az utolsó öt évben mint apát nem próbálhattam túl szolgai vagy mechanikus módon másolni azt, amit csak gyerekként láttam a ciszterci, aztán a piarista, majd a bencés gimnáziumokban. Három tanítórendnek voltam a diákja. Az értékeiket is tudtam és ismerem ma is. Ezek a „nagy tanárok” akár a piaristáknál, akár a bencéséknél, akár a cisztercieknél jelentették számomra a szellemi nívót. Az amerikai egyházi iskolák nem arra épültek, hogy csak magas szellemi nívón álló tanár tudja megihletni a tehetséges fiatal fiút, nem pedig olyan ember, aki már másra nem jó. Egyesek avval bírálták az iskolánkat, hogy „elitistának” nevezték. Az amerikai pedagógiában ez annyit jelentett, hogy „nem demokratikus”, mert nem ugyanazt nyújtja minden személynek. A 60-as, 70-es években viszont sokan rájöttek arra, hogy ha az elite nem figyelünk, rengeteg érték elsikkad.

Hogyan történt aztán a váltás, a meghonosodás, hiszen sokáig, bár az iskola amerikai volt, amerikai diákokkal, a szerzetesközösség magyar maradt.

A közösségben az első olyan amerikai novíciusok, akik megmaradtak, a 70-es évek elején léptek be. Nagyon lassan jöttek a hivatások. Jelenleg tízen vannak amerikaiak, de ez még kevés az utánpótláshoz. A jövőnk szempontjából igen fontos, hogy ez az amerikai réteg elkezdjen önállósodni, s a hagyományainkat teremtő módon továbbformálja, aztán egyikük-másikuk alkalmassá váljék a közösség vezetésére. Ezen áll vagy bukik, hogy a közösség meghonosodik-e. Idén voltam Mexikóvárosban, egy bencés kolostorban. Negyven éve létezik mint amerikai alapítás, de az apát még mindig amerikai. Minden „közkatona” mexikói, amerikaiak csak néhányan vannak. De a vezetés teljesen amerikai, az apát iszonyatos amerikai akcentussal beszél a spanyolt. Hosszú távon az ilyesmit, ha csak lehet, el kell kerülni. Az élet szerves átadása mást kíván. Mindez az elkövetkező 5–10 évtől függ.

Mi nyilván a magunk európai kultúráját, a magunk által kialakított szerzeteseszményt tartjuk ideálisnak. A kérdés viszont az, hogy ők ebből mit hajlandóak átvenni, és mit fognak módosítani. Végül: hogy a változtatások értékeket hoznak-e vagy kárt okoznak.

Az iskoláról elmondhatjuk, hogy már majdnem egészen amerikai születésű, vagy neveltetésű atyák kezében van. Jelenleg a nyolc osztályfőnök közül négy már fiatal amerikai. 15 évvel ezelőtt az osztályfőnöki konferencián még lehetett magyarul megjegyzéseket tenni, bár tiltva volt. Ma az egyik helyettes igazgató is amerikai, az angol nyelv és irodalom tanítását szintén amerikai atya vezeti. Az amerikaiak jelenléte az iskolában már talán erősebb, mint a magyaroké. Ennek ellenére, szervezetét és szellemét tekintve az iskola mégis ugyanaz, ami 75-ben volt, de szilárdabb, nagyobb, és úgy tekint rá mindenki, mint nagy tradíciókkal rendelkező iskolára. Az amerikai atyák, akik ebben részt vesznek, megtanulták a módszert, a gyerekekkel való foglalkozásnak azt a stílusát, amit mi odavittünk. A kolostori életben is ugyanolyan stílusban fogja egy új nemzedék átvenni a vezetést és azokat a funkciókat, amelyek nélkül egyetlen közösség sem tud létezni.

E közösség apátja jelenleg Farkasfalvy Dénes. Élettörténetét ott hagytuk abba, hogy 1962-ben megérkezett Dallasba. Hogyan alakult tovább a sorsod?

Dallasban azt mondták, hogy bár teológusnak képezték ki, de teológusként nem fognak alkalmazni. Ennek következtében amilyen gyorsan csak lehetett, diplomát szereztem matematikából. Közben megtanultam angolul is. Két és fél éves amerikai tartózkodás után elkezdtem tanítani, jobbára matematikát és hittant. Négy év után, amikor az iskola válságba jutott, engem harminckét évesen kineveztek igazgatónak. Öt év után engedélyt kaptam arra, hogy visszatérjek Rómába, biblikus tanulmányok folytatására. Egy év elteltével azonban újra vissza kellett mennem Rómából Dallasba. Ismét iskolaigazgató lettem, újabb hat évig. Utána súlyos szívoperáción estem át. Míg többé-kevésbé rendbe jöttem, befejeztem a biblikumot, megszereztem a licenciátust, és azt hittem megint, hogy teológiai tanár leszek.

Szellemileg tehát három irányban érdeklődtem: a teológia általában, a biblikus tudományok különösképpen, végül a matematika, főleg a matematika tanítása és az iskolaszervezés volt a területem. 85-ben, amikor visszamentem Dallasba, az egyetem teológiai programját átszervezték, így inkább a saját iskolánkba mentem vissza megint hittant és matematikát tanítani. De alighogy megint megüledtem, 88-ban apáttá választottak. Egyszerre voltam osztályfőnök, számtantanár, apát, amiből végül is templompítés lett és egy újabb szívoperáció. Később új növendékek léptek be a rendbe; a velük való foglalkozás szintén nagyon sok időmet lekötö. Ők a „szemem fényei”, rájuk kell vigyázni, mert bennük van a jövő. Sok mindent újra kellett átgondolni és szervezni. Mandátumom 88–94-ig szól. Hat évre választjuk most az apátot az új konstitúcióink szerint. Tehát a jövő tavasszal újra választunk.

Annyi minden meg nem valósított dolog van még az életemben; szívesen tanítanék akármilyen színvonalon matematikát, de inkább teológiát. Úgy érzem, sok megíratlan könyvem van még. Nagyon korán, még a 60-as években eldöntöttem, hogy „maradék időmben” magyar nyelven akarok írni, ha erre lehetőség nyílik. Kevés, talán húsz-harminc cikket írtam idegen nyelveken, főleg angolul az utolsó húsz évben. A publikációim legnagyobb része tehát magyar, elsősorban a *Szolgalat*ban jelentek meg, illetve a *Szolgalat* könyvei között. Tudatosan magyar teológiai műveket akartam írni. Van egy angol nyelvű kis könyvem a 80-as évekből. Hittankönyveket is írtam Kereszty Rókussal együtt, egy egész sorozatot elkészítettünk az iskolánk számára, természetesen angolul.

Befejezésül hadd kérdezzem meg a külföldön élő magyar szerzetespaptól: hogyan látja a magyar társadalom, benne az egyház mostani átalakulását.

Nagyon komplikált kérdés ez, mégis örülök neki. Úgy tapasztalom, hogy az itthoni egyházi körök nem tanultak meg eleget kérdezni. Engem még nagyon kevés ember kérdezett meg arról például, hogyan kell iskolát indítani. Vagy hogy miféle modellek léteznek a mai világban a katolikus iskolákra. Bár „bölcsségemet” nem akarom ráerőszakolni senkire, sajnálom, hogy idehaza nincs elég kérdés, érdeklődés, kinyílás.

Míntha a hazaiakban volna egy többé-kevésbé megalapozott

büszkeség, hogy mi, akik átvészeltük a negyven évet, tudjuk csak igazán, hogy itt mi kell. Nem vesszük figyelembe, hogy sokan mások is átvészelték itthon tíz-tizenöt évet, aztán a világ más pontján élték át a következő húsz-huszonöt — esetleg azoknak a szempontjait is figyelembe kellene venni. Kevésnek tartom a kezdeményezést arra, hogy például jól előkészített továbbképző heteket tartsanak nyáron, és egy színvonalas előadásorozattal hazahozzuk azt, ami odakint még életképes, vagy tényleg jó, és egyesítsük avval, ami idehaza nemcsak életképes, de jó is. Odakintről inkább a tapasztalatokat kéne hazahozni, mint az embereket.

Talán sok a személyes probléma is, az érzékenykedés, meg a szűklátókörűség. Azt gondolom, hogy itthon nem több intézményre, hanem több jó intézményre volna szükség. Az intézmények, a kezdeményezések azonban szükségszerűen olyanok, hogy csak későbbb válik el, melyik lesz életképes.

Idehaza még nincs elég valódi dialógus. Ezt megörököltük nemcsak a Rákosi-rendszerből, hanem a Kádár-rendszerből is. Voltak és vannak fórumok közlésre, de azokon mindig kísért a követelmény, hogy mindenkinek egyet kellett értenie. A politikai élet és a szellemi élet, főleg a humán szellemi élet tele van durva vitával. Vagy minden áron győztesként akarunk kikerülni a vitákból, vagy attól félünk, hogy a hallgató azt hiszi, nem voltunk elég hívek álláspontunkhoz. A magunk igazának csökönyös ismétlése nem azonos az elvhűséggel. Állandó a félelem attól, hogyan lehet kiforgatni szavaink értelmét, és állandó az agresszivitás is, hogy a másik véleményét, egyéniségét eltorzítsuk csak azért, hogy a saját portékáinkat jobban el tudjuk adni. Még az egyházban is messze vagyunk attól, hogy akár két pap, teológus vagy nevelő úgy beszélgesse egymással, hogy a végén azt mondják: ebben a pontban én másképpen látok, de talán azért is, mert teljesen más élményanyagra támaszkodom. Nem éltünk együtt, nem dolgoztunk együtt elég hosszú ideig ahhoz, hogy egyelőre egyet tudjunk érteni. Tovább kell küszködnünk egy fejlettebb igazságért.

Azt hiszem, hogy az ökumenizmus terén hasonló problémák vannak. A Kádár-rendszer nagyon megtanított mindenkit, hogy a saját kiskertjét művelje. És esetleg átdobálja a gázt a szomszéd kertbe. Ebből ki kellene nevelődnünk az egyházi körökön belül is. De talán a társadalom is előbb vagy utóbb meg fogja tanulni azt, hogy minden értékes emberre szükség van, értékeinket pedig ne próbáljuk nyirbálni egymás kárára, ne dolgozzunk egymás ellen, hiszen minden értékre szükség van. Rengeteg a tennivaló, jut belőle mindnyájunknak.

Hinni és látni Jeruzsálemben

HEGYI GYULA

Született 1951-ben,
író, újságíró,
a Magyar Hírlap
munkatársa.
Kafamaumi százados
című elbeszélését 1993.
2. számunkban
jelentettük meg.

A keresztény közgondolkodás egyik sajátos problémája a „hit” és „tudás” közötti különbségtétel zavara. Egészen egyszerűen szólva az istenfélő ember „hisz” az Úrban, ugyanakkor a modern világ polgáraként „tudja” mindazt, amit a korszerű tudomány tanít. Nem pusztán a különböző vallások esetenként eltérő hittételeiben, hanem magában az életünk minden másodpercében jelenlevő Istenben és a világ teremtettségében is „csak” hiszünk, míg másfelől úgymond tudjuk, hogy például a Föld valahány milliárd évvel ezelőtt szakadt ki egy másik égitestből, s az első sejtekből miként épült fel az egyes ember és a földkerekség csodálatos univerzuma. A keresztény gondolkodók — mint Joseph Ratzinger bíboros teszi nemrég megjelent tanulmányában — okkal hangsúlyozzák, hogy hitünk egyben tudás, személyünkben és az egyház tagjaként természetes tudásunk is van Istenről. Ám a mindennapi hívő, aki ráadásul csupán a saját anyanyelvén ismeri a bibliai fogalmakat, könnyen áldozatul esik annak a hierarchikus értékrendnek, amelyben az objektív tudás messze a magasban trónol a szubjektív érzelmek, mint például a hit felett.

Ha „hitünk szent titkának”, a megváltásnak és a feltámadásnak apostoli tanúságát, a különböző istenbizonyítékokat és a teremtett világ vallomását teremtőjéről egy pillanatra is feledjük, maga az Isten iránti szomjunk és mindennapi istenkeresésünk is ellentmond ennek a hamis értékrendnek. Naponta gondolunk Istenre, imádkozunk hozzá, elmondhatatlanul és láthatatlanul ott érezzük őt az ima szünetének csendjében és e csend intenzitásának elmélyülésében. Vagy legalábbis a keresés ösztönös bizalmában. Kell lennie, ha ennyire vágyunk rá, ha életünket nem érezzük teljesnek nélküle. A patak csak egy horhosba szalad, esztelen távolságban a nagy víztől: de mégis van belső tudása a tengerről, hiszen már első cseppjében odakészül.

Hitünknek ez a belső bizonyossága miért lenne szubjektívabb és esetlegesebb, mint például az olyan evolúciós „igazság”, amit éppen Ratzinger bíboros idéz jogos iróniával J. Monod sok kiadást megélt tudományos könyve alapján? Miszerint a négylábú gerincesek úgy alakultak ki, hogy az őstengerből az őshalak a szárazföld felderítésére szánták el magukat, s a kiválasztódás kényszere folytán az ügyesebbeknek idővel lábuk nőtt. A tudomány iránti

minden tisztelet mellett is nevetséges azt állítani, hogy ezt „tudjuk”. Ezt csak hisszük (már aki), minden belső meggyőződés nélkül: mert tudósok mondják, mert tanárok tanítják, mert a modern világ minden tekintélye az ilyen állításokra épül. Mindez tudományos feltételezésnek elfogadható, de bizonyossága sokkal kevésbé racionális, mint az a hétköznapi tapasztalatunk, hogy a dolgoknak van eredőjük, ezt az eredőt mindenható lénynek hisszük, s igényünk van beszélni hozzá, gondolni rá, kérni tőle. Sőt, megköszönni neki azt, amiről mélyen és belülről sejtjük, sejtjük és tudjuk, hogy nem a vak véletlen révén, nem „evolúciós úton” történt meg velünk. Bár a „tudományos világnézet” az ember felszabadítását ígéri, valójában azt követeli tőlünk, hogy saját bensőséges érzelmeinket alárendeljük mások — a kiválasztottak, a tudók — kijelentéseinek. De ha nem is tagadjuk a tudomány számunkra követhetetlen tételeit, legyünk biztosak abban, hogy saját megélt hitünk semmivel sem alacsonyabb rendű a mások állításaira épülő tudásnál.

„Boldog, aki nem lát és mégis hisz”, mondja a feltámadt Jézus a tamáskodó Tamásnak (Jn 24,29). Hiszünk, de mégis, az apostol bocsánatos bűnét megismételve, látni is szeretnénk. Látni és tudni, hogy hitünk belső racionalitása külső jelekkel erősödhesen már a földi élet során is. Egy szentföldi utazás, néhány jeruzsálemi vagy betlehemi nap a teremtett világ szépségéről és gazdagságáról tanúskodó turisztikai élmények mellett ezt a tudást villanthatja fel a hívő emberben. Bár a katolikus egyház például az iszlámmal szemben nem teszi kötelezővé a szent helyekre való zarándoklatot, e helyek önkéntes tisztelete szép hagyománya válásunknak. E szokás lelki igényre épül, hiszen a helyszín meglátogatása és meglátása hozzásegít a történet mélyebb megértéséhez, a „hely szellemének” érzékeléséhez, a díszletek képzeletbeli felállításához és végeredményben a hit tudáselemeinek erősítéséhez. Krisztus kereszthalálát és feltámadását természetesen a szobánk falán lógó feszületen, a templomi oltáron és a teremtett világban mindenütt újraélhetjük. De az emberiség legfontosabb történetének eredeti helyszínén sokszoros intenzitással kínálja magát számunkra ez a lehetőség. Ugyanakkor persze nem elegendő megérintenünk valami „szent követ”, nem várhatunk automatikus csodatételt a passzív jelenléttől: a hit és a tudás kegyelme csak sűrűbb e tájon, de semmiképp sem mond ellent a Teremtő és a szabad akarattal felruházott teremtmény felbonthatatlan szerződésének.

Így számomra Jeruzsálem sem a közvetlen és teljes tudást, csak a tudás elemeinek gazdagodását hozta. Elsőként talán abban, hogy megértsem a helyszín kiválasztásának isteni logikáját — már amennyire az ember egyáltalán megértheti Isten szándékát és logikáját. Amióta a kereszténység egyetemes világvallássá lett, a nem zsidónak és nem jeruzsáleminek született hívőben mindig ott motoszkál a sokszor talán végig sem gondolt, szégyenlős és tétova

kérdés, a „miért éppen ott?” nem szemrehányó, de mégiscsak kísértő felvetése. Jeruzsálemben e kérdésre könnyű választ kapni. Jeruzsálem a hit városa, ahol a templomok olyan régi templomok köveire épültek, amelyeket még régebbi templomok, szentélyek és szentként tisztelt erődítmények maradványaira emeltek; Jeruzsálem az időtlenség városa, melynek sziluettjét az Olajfák hegyéről elnézve az ember a megszólalásig közel érzi magához évezredekkel ezelőtt élt emberek boldog vagy fájdalmas sóhajtását; Jeruzsálem a lélek városa, melyben az Óváros épített és a környező völgyek eldobált köveiből a lélek szól hozzánk, nyíltan és sugárzóan, s földi életünk keretei félelmetesen összezsugorodnak e panoráma láttán. Azonnal belátjuk, hogy ha Isten szándéka szerint fia megváltó halált szenvedett érettünk, emberekért, akkor ennek pontosan ebben a városban kellett megtörténnie. Akárhány városba elutazhatunk a világon, Jeruzsálemet látva megértjük, hogy csakis ez lehetett a helyszín: korlátolt emberi tudásunkon valósággal át-süvíti az isteni logika felismerése. Krisztusnak az emberi sors vállalásához egyetlen emberi életre és egyetlen helyszínre volt szüksége: és amikor megérezzük a helyszín kiválasztásának tökéletességét, hitünk is gyarapodik a bizonyosságban. Ott ment be, a völgy túloldalán, a Szent Városba: számárháton, a kapun át, ahogy rendeltetett.

Isten választásának logikáján túl a magunk vallási választásának megértéséhez is közelebb visz egy jeruzsálemi zarándoklat. A két másik nagy világvallás, a judaizmus és az iszlám hitünkhöz kapcsolódó motívumait figyelmen kívül hagyva is valósággal ránk zúdul a kereszténység sokféleségének néhány utcányi térbe koncentrált látványa. Az ősiség kisugárzó ereje folytán talán a Szent Sír templom tetejére fecskéfészekként tapasztott etióp kolostor kopt szerzetesei teszik ránk a legnagyobb hatást. A valószínűtlenül sovány, lebernyegbe öltözött férfiak füstbe és időtlen kántálásba burkolódzó istentisztelete, odúszerű cellájuk és évezredek sivatagán átbillegő járásuk szinte sokkolóan kínálja számunkra az időutazás lehetőségét. Bizony, pontosan ilyenek lehettek az első keresztények. Ilyen házakban laktak, ilyen ruhákban jártak, ilyen dalokat énekeltek és életük anyagi szegénységén pontosan így sugárzott át a spirituális elragadtatás. Láttukra mégsem kell áttérnünk a kopt vallásra. Mert míg az első keresztények a kétezer esztendővel ezelőtti kor viszonyaihoz alkalmazkodtak, mi is a magunk világának realitásai között valljuk ugyanannak a Krisztusnak a hitét.

Szépek a koptok, mert koptok, de ha az Isten szándékából mi római katolikusnak születünk, akkor nekünk a magunk vallása nemcsak ugyanolyan szép, de ráadásul a miénk is. Ugyanezt érezzük a hajdani cári birodalom sugárzását közvetítő orosz ortodox templomok és apácák, a szír keresztények istentiszteletére palesztin kendőben és PFSZ-jelvényvel érkező arab hívők, a szorgos örömeinek, a bizánci emlékeket őrző görög ortodoxok, a nálunk is

hűvösebbnek látszó evangélikusok és a többi keresztény felekezet sűrített jelenléte láttán. Szép látni a keresztény vallás sokszínűségét, kultikus pluralizmusát, s Krisztus szenvedése és feltámadása helyszínén nem méricskélhetjük egymáshoz kultuszaink igazságfokát. De másfelől érezzük azt is, hogy akkor kapcsolódhatunk ehhez a sokféleséghez, ha azon belül mi is egyetlen árnyalatot, egyetlen felekezetet képviselünk épp olyan öntudattal, mint ahogy a koptok, az ortodoxok vagy a protestánsok jelenítik meg a maguk kultuszát. A megfeszítés helyén kell lenni bennünk annyi alázatnak, hogy megértsük: személyünkben nem csilloghatunk a színskála valamennyi árnyalatán, hitünk csakis egyetlen, jól felismerhető színként gazdagíthatja a Krisztust ünneplő sokféleséget.

Az általános istenhiten túlmutató kereszténység egyik legnehezebb vizsgálja önmagam, mint a világmindenség számomra egyedül érzékelhető alanya és Isten, a világmindenség centruma közé rendelt többi ember, azaz a közösség, az egyház üdvtörténeti jelentőségének felismerése. Jeruzsálem segít megértetni velünk, hogy nem magányos zarándokok vagyunk a városban és az életben. A másik ember, a másik felekezet, a másik kultúra, az előző évezredek e városban összesűrűsödő hite a mi hitünket is erősíti, s éppen formai sokféleségében bizonyítja a forrás nagyszerűségét. Hiszen nem felszínes minta, hanem örök és mélyeséges igazság lehet az, ami ennyiféle szöveten átsugározva is ugyanazt a lényegyet, a kereszthalál, a feltámadás és a megváltás jó hírét közvetíti hozzánk.

Minden nyelv és minden kultúra alkalmas a keresztény tanításra: hiszen az Evangélium az ember legáltalánosabb igényeire válaszol. E lelki bizonyosságot a mai jeruzsálemi utcakép realitása egyébként csak tovább erősíti. A várost megszálló, a szó szoros értelmében állig felfegyverzett izraeli katonák és a sikátorok mélyén sötéten fenyegető iszlám szélsőségesek gyűlölete közti senkiföldjén a jeruzsálemi keresztények a védtelenséget, a megbékélést, a szeretetet képviselik. Jó ezt látni: különösen, ha tudjuk, hogy a világtörténelemben nem mindig ez a magatartás jellemezte a keresztényeket. Így értjük meg annak a vatikáni javaslatnak a mélyeséges igazságát is, mely azt kívánja, hogy a politikai határokból kiemelve Jeruzsálem — de legalábbis annak történelmi magja — legyen a béke városa, a három nagy világvallás nemzetközileg ellenőrzött zarándokhelye.

Míg a Via Dolorosa és a Szent Sír forgataga a keresztény hit sokféleségével tanúskodik a forrás nagyszerűsége mellett, addig egy karácsonyi betlehemi mise a római katolikus vallás egyetemességének élményével ajándékozta meg a boldog és mindhalálig szerencsés résztvevőt. Hatszoros katonai ellenőrzésen jutunk át a helyszínre, még a Szent Katalin templomot övező házak tetején is rohamosztások tanyáznak. De amikor (órakkal az éjféli mise kezdete előtt) bejutunk a templomba, már nem a megszállás és a politikum botrányára gondolunk. Német apá-

cák, tajvani szerzetesek, ausztrál papok, lengyel diákok, afrikai zarándokok állnak mellettünk: a misét pontifikáló jeruzsálemi pátriárka pedig arab ember. Ember. E szent órában és e szent helyen végképp nem csak hisszük, hanem tudjuk is, hogy egyedül ez számít. Minden ember testvérünk, és nagyon sok ember hit-testvérünk a római katolikus egyházban: a nyelv és a fajta sokszínűségével egymást és az Urat örvendeztetjük. Az éjféli mise mindannyiunkban az otthonosságot idézi, de ez az otthonosság eddig az egyiknek Budapestet, a másiknak Jerikót, Sidney-t, Varsót vagy Washington-t jelentette. Egymás mellett állva és a Születés misztériumát annak szent helyén ünnepeelve megértjük, hogy az éjféli misék sokféle rész-otthonossága mind Betlehemből ered és a Betlehemre való önkéntelen emlékezést fejezi ki.

Szerencsés, aki személyesen is tanúja lehet annak, amint ez a százféle otthonosság a betlehemi forrásnál ismét összegződik. A személyes hit belső reménye és az Isten végső bizonyosságot kimondó válasza közti sivatagban — a földi létben — az ilyen lelki és kollektív élmények már a sivatagon túli jövő előretolt oázisainak számítanak.

Karl Rahner: Mit jelent Jézust szeretni?

A szerző azt írja könyve előszavában, hogy munkájával a Jézushoz fűződő élő kapcsolatot szeretne volna szolgálni, de nem lírai eszközökkel kívánt szólni a Jézus iránti szeretetről, hanem gondolkodni akart róla. Nos, a filozófiai-
lag kifejtett, szabatos gondolkodás és a líraság mégsem zárja ki egymást, állapíthatjuk meg örömmel a modern katolikus teológia legnagyobb hatású személyiségének tanulmányait olvasva. Ahogy módszeresen áttekinti a Jézus alakjának értelmezését kísérő hibás felfogásokat — amelyek közül az egyik csak példaadó emberként, a másik csak elvont, történetiségétől megfosztott világelvként képes felfogni Jézust —, s megkísérli új szempontok szerint végig-gondolni a Megváltó isteni és emberi természetének egyedülálló egységét, Rahner lírai szépségű mondatokat fogalmaz meg. Ez a szépség valóban nem az érzelmek játékból fakad, hanem a mindenség összefüggéseiben tárul fel, abban az értelemben, ahogy az Ószövetség szépség nevezte Isten törvényeit. Az emberlét tényeinek, az Isten valóságának lírája ez.

A Jézus iránti szeretet, noha semmiképpen sem állítható azzal szembe, különbözik az embertárs iránti szeretettől — fejtegeti a német teológus. Hiszen ő az egyetlen ember, aki végérvényes és visszavonhatatlan üzenetet hozott Istentől, akiben Isten így önmagát közölte: Jézus valósága magáé Istené. Jézussal kapcsolatban levethetjük mindazt a titkos fenntartást és szorongást, amely az emberek közötti szeretet óhatatlan velejárója: vajon a számomra kedves személyben nem csalódom-e, nem válik-e méltatlanná szeretetemre? Jézus az egyetlen ember, akit feltétel nélkül szerethetünk, akihez feltétlenül hozzátartozik „a feltétlenség alapja, a hűséges Isten, az ő saját feltétlensége”. Az Istenember iránti szeretet — amely „az emberi egzisztencia egyedül feltétlen és radikális tette” — nemcsak lehetővé teszi, de meg is kívánja teljes odaadásunkat.

Karl Rahner könyve (melynek második részében egy rövidebb, az előző tanulmányra épülő értekezést olvashatunk *Jézus Krisztus — az élet értelme* címmel) főként szellemes és szemléletes krisztológiai eszmefuttatásai miatt érdemel figyelmet. A szövegben előrehaladva a történelem Názáreti Jézusa és Isten örök Igéje, a második isteni személy egyre teljesebb egységben jelenik meg az olvasó előtt. Rahner valódi kérdése ezekben a tanulmányokban nem is a „mit jelent Jézust szeret-

ni”, hanem az ezt logikusan megelőző kérdés: *Ki az, akit szeretünk?* (Herder Kiadó)

KUNSZABÓ ZOLTÁN

Czeslaw Milosz: Szülőföldem, Európa

A Bojtár Endre válogatásában megjelent kötet először ad magyar nyelven körképszerű áttekintést a Nobel-díjas lengyel író esszéiről és értekező prózájáról. Részletek olvashatók benne önéletrajzaiból, bölcséleti, kultúrtörténeti, esztétikai, politológiai összefüggésű műveiből.

Milosz 1911-ben született, és az első világháború után függetlenné vált Lengyelországnak azon az északkeleti peremvidékén nőtt fel, mely sokban hasonlított a régi Magyarország európai peremhelyzetéhez. Sokban el is tért tőle. Vilniust és Litvánia dél-keleti vidékeit akkor Lengyelországhoz csatolták, lengyelek, litvánok, oroszok és jiddisül beszélő zsidók lakták: sokfajta kultúra találkozott egymással azon a tájon és élt egymás mellett — nem is tudva sokszor egymásról. Ez sok mindenben hasonlított tájkunk színes kulturális világára, alapvető jellegében azonban el is tért tőle. Két nagy tengely mentén jött létre: az Észak-Dél tengely a katolicizmust és a pravoszláviát, Rómát és Bizáncot határolta el vagy éppen kötötte össze, a Kelet-Nyugat tengely mentén pedig az orosz és a német kultúra között feszítette ki ívét a szellemi élet. Realizmusa dologszerűbb, elmélkedő hajlama pedig bölcséletibb, filozófikusabb lett, mint a mi habsburgos-osztrákos *Gemütlichkeiten*en nevelődött anekdotikus irodalmunk.

Milosz értekező prózája is töprengő, kérdező jellegű irodalom, azokat a kérdéseket feszegeti, amelyekre már nem tud válaszolni, de amelyek mint problémák csakugyan a modern ember létének, világgal való kapcsolatának, hitbeliségének, lelki valóságának alapvető kérdései közé tartoznak. Nem elégszik meg a szép szavak igazságaival, nem elégszik meg humanista közhelyekkel, nem elégszik meg mély katolikus neveltetésének egyszerű érzelmi állásfoglalásaival, nem a verbális eszközökkel elérhető megnyugvást keresi, hanem az elmélyülést ösztönző nyugtalanság értekeire irányítja rá figyelmünket. Csalódni fog a könyvben, aki címéből ítélve az utóbbi években nálunk lábra kapott Európa-divat jelszavait várja. Milosz nemcsak a nacionalizmusokat, nemcsak a szovjet-kom-

munista berendezkedést utasítja el határozott mozdulattal, de attól a posztindusztriális társadalomtól és amerikanizálódástól sincs elragadtatva, amely nálunk sokak számára a vágyak netovábbja.

Nincs megfogalmazható ideálképe a modern társadalomról, vallja is, hogy „legfőjebb azt tudjuk határozottan megmondani, hogy mit nem akarunk”. Erős kritizmus és „a válásos várakozás és keresés aurája” jellemzi írásait. Legáltalánosabban körvonalazva az emberi lényeg benső sokféleségének felszabadítását, az észrevétlen maradt lehetőségek tudatosítását tekinti az írástudó által vállalható és kitűzendő célnak. „Valaha, nagyon régen, egy lengyel falucska utcáján lépdelve, gondolkodóba estem a nyomorúságos pocsolyában tocsorgó kacsák láttán. Furcsálltam a dolgot, ugyanis a közvetlen közelben, az égerbokrok között egy csodás folyócska csörgedezett. Miért nem mennek a folyóhoz? — kérdeztem a ház tövében üldögélő öreg paraszttól. Azt válaszolta: »Az ám, ha tudnának róla.«” (Kalligramm-Vigilia, 1993)

KENYERES ZOLTÁN

20. századi magyar művészet Dévényi Iván gyűjteményéből

Ezt a kiállítást Mucsi András barátomnak kellene megnyitnia, aki egykor Dévényi Ivánnak is bemutatott. De ő szokása szerint most is átadja érdemi helyét egy olyan zenekari tagnak, aki csak afféle beugró helyettesítő és örül, ha nem fog falsot — míg Mucsi úr a közönség soraiban tapsol. Ő sokkal közelebb volt Ivánhoz, mint én, előbb ismerte és Esztergomban maradván, mindig mellette, tevékenysége társa volt. Én pedig jószerivel csak 1955—57-ben.

Majdnem negyven év elmúltával visszatekintve igyekezniem kell, ne legyek öregesen elfogódott, érzélgős, nosztalgikus és történet-hamisító, meg távol legyen tőlem mindenféle legendszöveg: ez biztosan a legalattomosabb veszély. Egyik sem illene Iván emlékéhez: és egyikünkhöz sem. Eddig sem tettük — s most is tehát előbb említett barátom pontos és tárgyilagos írásainak szellemét követem. Ilyen ennek a kiállításnak a katalógusa is. Elfogulatlan hír-adó. Nem nagyon tudom kiegészíteni, mert alapos is. Az utánunk következők persze elgondolkozhatnak, hogy az akkori kulturális élet miféle *historia-alterája* játszódtott Esztergomban; és egyáltalán miféle volt ez a perem-játék: több-e, kevesebb-e a lapszéli jegyzeteknél?

Nekünk mindenesetre több volt. Akik ott voltak, komolyan vették, amit csináltak és ezt

még örömmel is csinálták. Többek számára bizonyos szecesszió — nem is annyira kivonulás, mint elvonulás akkor Esztergom a hangos és ellenszenvesen hivatalos Budapesttől. Ha nagyon utánaszámolnék, erős többségben voltunk a vidékről származottak — Ivánnal együtt. S ugyan senkit sem telepítettek ki éppen oda, a város és gyűjteményei, sőt kulturális intézményei szinte telepet formáltak, kicsit mint a hajdani művésztelepek és a város és környéke még zavartalan tájnak számított, csodálatosan élveznivaló természeti környezet; benne Ivánék korábbi, kicsi lakása még a szigeten és gyűjteményének első darabjai, ugyanott. Mi viszi rá egy igazán nem tehetős (inkább szegény) tanár-embert — aki szereti a hivatását —, hogy műgyűjtő is legyen? Hogy műkritikus is — az rendben van. De nagyon igényes gyűjtő? Persze a jó környezet hatása, a művek szeretete; valami teljességre törekvés ezáltal, és még sok más; — de ma jobban látom, mint akkor láttam, hogy valami aránytalan (igazi, reális, anyagi, mindennapi lehetőségeinkhez képest) jobbra vágyás állt emögött. Nemes kapcsolatok vágya és rögtön ezekkel együtt jellemzően puritán indulat és magatartás is, ami benne maradt szellemi és leírt művén kívül az egyéniségéhez legjobban kötődő gyűjteményében.

Iván gyűjteményének első feltűnő és természetes jellemzője, hogy nincs benne nagyméretű alkotás. Olyan, mint egy csak rövid műfajokat tartalmazó antológia. Lakásaihoz, anyagi eszközeihez, művész-barátai emlékéhez pontosan ez illett. A festők-szobrászok alkalmi gyűjteményei ilyesfélék: a kollégáktól kapott vagy vásárolt, cserélt alkotás-névjegyek. Iváné persze nem alkalmi együttes: mondjuk talán azt rá, hogy egy kortársi művészettörténész és tanú, egy baráti kritikus válogatása és bölcsen rendezett arckép-csarnoka. Aki emlékszik még a nagyobb magyar polgári festménygyűjteményekre, az tudja lemérni igazán Iván érdemét: válogatva és nagyon is rostálva szerzeményezett.

Ma a kisebb méretek az egyik karakter-jel, a másik az, hogy Iván éppen nem a magyar vidék és akárha igencsak kiváló táji mestereket részesítette előnyben, hanem szinte kizárólagosan a fővárosiakat, vagy a fővároshoz is erősen kötődő szentendreieket. Gyűjteménye nem perem-jellegű — de nem is az általában klasszikusnak számító nagyok műveinek találkozására, hanem — ha lehet így mondani — a központ pereméé. És ilyen értelemben ez az együttes kicsit sem marginális. Korábban pedig nem találtatott olyan állami, városi vagy akármilyen közgyűjtemény, aki

a szélesebb európai és szabadabb szellemű művészeknek ilyen bemutatását vállalhatta volna.

Mucsi András úr, — a szálak szövívője akkor — aztán Martsa Alajos, Zolnay László és többen mások Witz kanonok úrig — egyáltalán nem akadtak fenn azon, hogy bár Kassák, az európai iskola, vagy a szentendreiek annyira szabadelvűek, hogy még csak anti-klerikalissággal sem fárasztották magukat, — kiállíttassanak a Keresztény Múzeumban, kissé mint a befogadott üldözöttek. Erről akkoriban egyetlen szó sem esett — csak aki ott volt, csinálta és örült nekik. A sors szerencsés húzása, hogy Iván új lakása a régi Prímási Palotában a Keresztény Múzeumra nézett — és a képei is. Azok közé tartozom, akik az egyetemről kikerülve ebben a társaságban és környezetben kerültek közel a kortárs művészethez; akkor és először Esztergomban. A szó szoros értelmében egyik palota ablakából néztünk át a másikba, jobbra nem győztem örülni annak, hogy mind a kettőben szabadnak számíthattuk magunkat. Most ezen a kiállítás-megnyitón szinte mindenki itt van, aki megidézheti Ivánt, kedves, vonzó és megértő, okos baráti szellemét, — annyira konstruktív és önzetlen tevékenységét, amivel barátai körében élt és élni fog, amíg csak megemlékezhetünk és emlékeznek róla.

Elhangzott a Kassák Múzeumban 1993. október 10-én.

MOJZER MIKLÓS

Az élő magyar líra

Öt előadás az élő magyar líráról: öt előadó: Kenyeres Zoltán, Pomogáts Béla, Radnóti Sándor, Tarján Tamás, Tüskés Tibor... a hat helyett, akik előszóban tartottak előadást Tatabányán egy évvel ezelőtt. Keresztury Tibor előadásanyaga hiányzik ebből a kis füzetkéből, (ő máshol már leírta észrevételeit). Kár, mert a többi előadó hivatkozásából kiderül, hogy egyedül ő látta optimistán a líra helyzetét — ma. A többiek morfondíroznak a líra helyzetén, a példákat példabeszédszerűen citálva Aranytól Pilinszkyig vagy Weöresig. Ami különösen hatásos élő előadásban, és amitől ez a kis füzet élvezetessé válik, mert a szövegek írott formában is megőrzik az élőbeszéd frissességét-szervességét. De az előadás gyűjtemény nem tud több lenni, mint vállalkozás — ahogy Tüskés Tibor mondja —, „mint tétova kísérlet”. És ez a műfaj, az élőbeszéd után leírt-átdolgozott előadásanyag (ez volt Emerson munkamódszere is) kísérletjelleggel jelenti az *essay*-t. Irodalmi esszét, re-

mek irodalomtörténeti anekdotákkal fűszerezve a fő szöveget. Egyedül Kenyeres Zoltán (átdolgozott-kibővített!) előadásanyaga kísérli meg a pontosabb-komolyabb-hosszabb tanulmány-jelleget, szót ejtve a mai élő magyar líráról is. Felsorolásszerűen ugyan, de a fiatal költészet is helyet kap írásában, neveket említve... A két utolsó írás eleve egy-egy speciális példán kívánta érzékeltetni az élő líra helyzetét. Tarján Tamás Tandorit mutatta be, nem művekre, hanem magára a Tandori-jelenségre koncentrálván; Pomogáts Béla pedig Tóth Bálint klasszicizáló törekvéseinek példáját kívánta a hallgatóság-olvasóság elé tárni.

Talán bízhatunk abban, hogy a vaskornak hirdetett mai költészetünkről kiderül majd, hogy azért mégiscsak ezüstkor volt az, ha már aranykor nem lehetett. Mindenesetre megnyugodhatunk: a magyar líra él, érdemes róla beszélni. (*Új Forrás Könyvek*, 1993)

JÁSZ ATTILA

Balla Zsófia: Egy pohár fű

Balla Zsófia legújabb verseskötetének címe olyan kérdések felvetését sejteti, amelyek mindennapiságuk által is fontosak, a költőnk ugyanakkor közvetetten utal a művészi megformálás problémáira is.

A kötet versei tematikai szempontból három ciklusba rendezettek. A *Romvárosban rombuszok* cím alatti költeményekre illik leginkább a közéleti költészet elnevezés. Témájuk a közelmúlt, az 1989. decemberi események és az ebből következő jelen. „Amire várunk, mindig keserű?” — fogalmazza meg a mára vonatkozó kérdést a költőnk. Emléket állít a temesvári vérengzés halottainak: „Vannak pillanatok, eljön a nincs tovább./ s egyetlen lehető válasz a nem, na nem./ Tempózás, ötölés, taktika addig-e/ végső nemperepig a lét”. E ciklus legsikerültebb darabja a *Bálványos nyár* című „elbeszély”, amely a költőnk számára a legfontosabbról szól: a személyes felelősség kérdéséről, a szabadságtól megfosztott ember (Ember) magatartás-variációinak morális értékéről, értékelhetőségéről. Itt érvényesül leginkább a Balla Zsófiát olyannyira jellemző groteszk, rendkívül önironikus hangnem; a két történelmi pillanat abszurd egymásra vonatkoztatottságában; a 200. „julie quatorze”-t ünneplő egérke száraz kenyérdarabban való dobolásában. Elutasít minden utólagos hősködést, vátesz szerepet, ami megmarad értékent a hallgatás éveiből, az egyedül az itt-élned-halnod-kell vállalása.

Az *Elmenni medvemód* című közepső cik-

lus intimebb. Nyilván nem véletlenül került ide a Nemes Nagy Ágnes és a Vas István halálára írt vers sem. Talán ez a kötet legkevésbé sikerült része, amelyből csupán két vers emelkedik ki: a *Hiába esdesz. időm kitelik* szonettje és *A levél* ugyanazt a képet vetíti elénk: a múlandó anyagban halvány fénnel világitó Istenhez készülődő lelket.

A harmadik rész nem kevesebbre vállalkozik, mint a végső kérdésekkel való szembenézésre: a halál, a túlvilág, az Istenhez való viszony mibenlétét, az emberi létnek az átmenetiségét kutatja.

Az *Egy latin báty, Incestus* című versben vetődik fel legerőteljesebben a nyelv, a költői megszólalás problémája, ami azért is megemlítendő, mert itt jut igazán magas fokra az a nyelvi játék, amely jellemzi Balla Zsófia költészetét. Verset „...írni nem lehet, de kell”, írja a példaképként tisztelt Nemes Nagy Ágnes esszéjében. A nemzetiségi és egyéni lét időszzerű kérdéseitől így jutunk el az általános, végső kérdésekig. Talán kevésbé kiegyenlítettten mint eddig.

LIPTAI CSILLA

Clarinetto all' ungherese

Valamennyi fafúvós hangszer közül a klarinét honosodott meg legkésőbb a szimfonikus zenekarokban A 18. század első felében még fuvolisták és oboisták játszottak rajta mellékhangszerként, és csak 1750 után lett önálló zenekari instrumentum. Első alkalmazói a későbarokk és a mannheimi iskola mesterei — többek között Rameau és Johann Stamitz — voltak, Mozart pedig már versenyművet is írt klarinétára, a kor ünnepektől virtuózának, Anton Stadlernek ajánlva.

A hangszer Magyarországon is viszonylag későn terjedt el, s bár a zenekarokban már a múlt században is helyet kapott, az első jelentősebb magyar klarinétkompozíció, Weiner Leó op. 8 jelzésű *Balladája*, csak 1911-ben keletkezett. Ez a mű is helyet kapott lemezen, amely voltaképpen válogatás századunk magyar komponistáinak klarinétára és zenekarra írott műveiből, Horváth László klarinétművész és a Szombathelyi Szimfonikus Zenekar előadásában.

Weiner a *Balladát* eredetileg klarinétára és zongorára komponálta, majd két alkalommal is zenekari kísérettel átdolgozta. A felvételen az első átdolgozás hallható. Az interpretáció mindvégig pompásan érzékelteti a romantikus és magyar elemekből építkező mű sajátos, jellegzetes hangvételét, Horváth László főlényes technikai tudása és virtuozitása is

kitűnően érvényesül. A válogatás második száma Szervánszky Endre (1911-1979) 1951-ben komponált *Szerenádjá*. Szervánszky eredetileg klarinétozni tanult a Zeneakadémián, és a hangszerhez való szoros kötődése a Bartók és Kodály stílusát követő, nem igazán egyéni hangú *Szerenádban* is érzékelhető. Említést érdemel a lassútételben a klarinét és a vonóskar gondosan kidolgozott, feszült dialógusa, amely a lemezen érzékeny, plasztikus tolmácsolásban szólal meg.

Szervánszky művét Hajdú Mihály (1909-1990) *Capriccio all'ongarese* című kompozíciója követi, a válogatás legfontosabb darabja azonban kétségkívül a zárószám: Veress Sándor 1981-82-ben komponált *Concertója*. A lemez ugyanis — mint alcíme (*Hommage a Sándor Veress*) is jelzi — tisztelgés a svájci emigrációjában azóta már elhunyt szerző 85. születésnapja alkalmából. A szabad, fantáziaszerű, erősen kromatikus első, és a *Danza immaginaria* (Képzelt tánc) címet viselő, örökmozgó-szerűen virtuóz második tétel előadása meggyőző, átütő erejű. Horváth László és a Szombathelyi Szimfonikusok CD-je a magyar zene és a fúvószeneszerzés barátainak egyaránt ajánlható. (*Hungaroton*, 1993)

RETKES ATTILA

Böndör Pál: Tegnap egyszerűbb volt

Mi volt — lehetett egyszerűbb tegnap? Például verset írni vagy élni. Maga az élet. Ha tudjuk, hogy Böndör Pál (1947) olyan terhes politikai-emberi viszonyok közötti évekből állította össze legújabb, sorrendben nyolcadik verseskötetét, mint amilyenek 1989 őszétől Jugoszláviát jellemzik, akkor a múltra tekintő emlékezés érthető. Nem nosztalgiával tekint azonban az országos felfordulás előtti évekre, évtizedekre, csupán jóleső emlékezéssel. Mert nem feledkeznek, feledkezhet meg a tegnapról, amikor minden „egyszerűbb volt”, de igazán a jelenre figyel, a pillanatra, melyben él, azt kapja el, rögzíti szavainak objektíve. Vibrál az előhívott kép, a vers, idegesség, zaklatottság érződik rajta. Ezt a szavakon, mondatokon kívül a formák zaklatottsága is példázza, kicsorbult szonettek, megbicsakló stanzák, kelekótya rímek, gyakori enjambement-ok... Ezek tükrözik azt a feszültséget, amely a nyugalom utáni vágy („tegnap egyszerűbb volt”) és a létbizonytalanság nyugtalanító érzése között feszül („... mert mintha apró cserepekre / tört volna felettem az ég / és egyre hullana szemembe / a piszkosszürke törmelék”).

Az „alighanem mindennek vége” gondolata lengi be a *Tegnap egyszerűbb volt* legtöbb

versét. Az őszi kert lehangoló látványa, verseinek visszatérő képe, a halni készülő természet példázza a költő számára a „menni kell” egyre megkerülhetlenebb gondolatát-félelmet. A kert a jel, de egy-egy részletével — mint a tők, melynek „még megmaradt / indáiban kereng a *csak azért is*” — ellenpéldát is szolgáltat ahhoz a kontrasztokból szőtt létélményhez — „A triviális ad dolgot / az agyannak emberként élni. / Ösztöneim visszafogva / az eszemmel tanulok félni” —, amely életre hívója ezeknek a verseknek. A költő azonban, bár kötete minden darabja átítatódik a félelem érzésével, nem aktuálpolitikai költészetet művel, csupán életérzését közli, fogalmazza meg, s közben azt is bizonyítja — ahogy recenzensei rendre észre vették; a Hídban három kritika is méltatja —, hogy a „szorult helyzetben és ínséges időben” született vers „a vers — költő! — fölényét jelenti”. Mindig. Minden körülmény között. (*Forum* 1993)

GEROLD LÁSZLÓ

Grencsó a Hikkben

Talán (biztos) magyarázatra szorul a cím. A Hikk egy büfé: népszerű, kissé sznob, a budapesti bölcsészkar épületében található helyiség. Grencsó István pedig a legjobb, de legalábbis legeredetibb magyar dzsessz-altszaxofonos. Ő és együttese lépett fel október 21-én a Hikkben.

Mivel nem vagyok nagy koncertlátogató, csak lemezeiről ismertem eddig őket. Pontosabban egy lemezeiről, hiszen többet nem adtak ki tőlük, ám azon még más az együttes felállása. Mindenesetre, amikor a Hikkben letelepedtem egy asztalhoz, azokat a finom, meditatív, jórészt a magyar folklórból táplálkozó darabokat vártam, melyeket a lemezeiről megszoktam.

Ehhez képest Grencsóék egy szédületes Charlie Parker számba vágtak bele. Ez annál is érdekesebb, mert amikor Grencsó a nyolcvan évek közepén Dresch Mihály hívására Budapestre költözött, a „szakma” fanyalogva fogadta: milyen szaxofonos az, aki még egy bluest sem tud úgy elfújni, mint Dexter Gordon?

Grencsó a választ most adta meg: nem úgy fúj, mint Gordon, de nem is úgy, mint Parker: egy igazi dzsessz-zenész nem imitál egy másikat; ő a saját, kicsit „free”-s modorában adta elő a kompozíciót.

Aztán mást is hallottunk tőle: John Coltrane-t, (szopránszaxofon!), egyéb Parker-darabokat és saját szerzeményeket is. Élőben

hallani „Coltrane”-t és „Parkert” nem akármilyen élmény. A műsor vége felé, ahogy a hangulat fokozódott, dél-amerikai ritmusokra, közöttük tangóra (!) improvizált.

Október 19-én rendezték meg a Petőfi Csarnokban a Szaxofonünnepet, a borsos belépődíj miatt nem hallgathattam meg. De nem hiszem, hogy az a koncert nagyobb szaxofonünnep lett volna, mint Grencsó István Hikk-béli fellépése.

SZABÓ ÁDÁM

Jávor Ottó: Századunk idilljei

A Magyar Értelmező Szótár „idill” címszava a következő jelentéseket sorolja fel: Pásztorok, hegyi emberek életét eszményítő költemény; derűs, érzelmes helyzetet, történetet (életrajzszerűen) ábrázoló mű; békés boldogságot tükröző jelenet, esemény.

Jávor Ottó novellafüzére voltaképpen a fogalom mindhárom jelentésére válaszol, fonákul, századunk természete szerint délibáb módjára, fejtetőn állva, lebegtetve az idill fogalmának eredeti képét. Az író emlékezetébe a második világháború alatti katonai szolgálata sok kegyetlen élményt, halált, önmagából kifordult emberi jellemjegyet beleégetett, ám olykor a humánus váratlan, szelídebb tényeit is nyújtotta. Búcsúzó századunk, a „csodálatos és rettenetes” huszadik ezekben az igényesen formált, őszinte írásokban hol magakelletően, hol durván taszítva van jelen. Tanúságtévő írások ezek, személyesek, esztétikai minőségük mellett az író hiteles mondatai adják értéküket. Akár a forgandó szerencsésű, örömforrásnak nem nevezhető katonasors végzetes emlékei kelnek életre, akár elmúlt, nehéz évtizedeink s bennük — Jávor szavával — „a megrendült nemzedék” kisiklatott életpályái, 1956 reményei s azok időleges szétfoslása kerül szóba, e hitelesség, a megtörtétség pecsétje minden írásában mindig ott van. Novelláiban a vegyes, nem egyszer kegyetlen emlékü múlt évtizedek egy-egy hajdanvaló, ismert alakja is szerepel a szellemi életből, az irodalomtudomány köréből kemény ítélettel, de reálisan s mindig a tisztesség határai között. Végül a közös láncra fűzött elbeszélés eljut a 301-es parcella néma tanúságtételéig. Az író persze azt is rezignáltan veszi tudomásul, hogy napjainkban „itt most mindenki újrajrja a beszédeit meg az életrajzát”, s a legtisztább megtett út birtokosa is gyakran zavarodottan áll fura tények előtt. De miután „mindnyájunkra ráesik az elmúlás sötét árnyéka”, a könyv utol-

só írásait is árnyak népesítik be. Emlék és kegyetlen valóság, személyes és egyetemes emberi sors egyetlen mondatban, átsuhanó látomás: „Ahogy Nemes Nagy Agnes ült az Újhold estjén a VI-os teremben és napsugár hajával letörölte az ablakokról a jégvirágot... s már Ő is a sír hidegét sodorja szőke hajával”. A függöny legördül századunk idilljeinek dísztelen színpadán. Elgondolkodtató írások a Jávor Ottó novellái. (*Magvető*, 1993)

PÁLMAI KÁLMÁN

Hunyady Sándor: Serenissimus

Szegény jó Hunyady Sándort — aki amúgy értett az önsorsrontáshoz is — érte elég baj az életében. Nyilván a legkisebb volt ezek között, hogy hol (helyesen) y-nal, hol viszont i-vel írták vezetéknévét, amelyet nem atyjától, az arszlán Bródy Sándortól örökölt, hanem édesanyjától, Hunyady Margit színésznőtől. A *Filléres füzetek* most induló, ígéretes sorozata is hol így, hol úgy kereszteli el őt... De ne a nyomdahibákat nézzük, hanem a könyvtárak fáradhatatlan bűvárának, Urbán Lászlónak összeállítását a *kötetben még meg nem jelent* tárcanovellákból. Akad itt remekmű és rutinos skicc is. A tízes évek megrendítő szegényember-novellái a tehetetlenül dühödött Nagy Lajos, vagy a még igen ifjú és érzékeny Molnár Ferenc hangjával rokonak. Az *Élet - átom* lapjain még kegyesen jön a halál a nyomorult kishivatalnokért, *Sótonyi Dánielt* viszont, a reménytelen árvaság fagyhaltját, aki gyilkos késsel a kezében, a téli ég és éj alatt is szeretni vagy szánni tudta felebarátait — nos, őt Derkovits vagy Dési Huber is portretizálhatta, József Attila is versbe szedhette volna.

A másik jeles vonulat a finom s mégis kegyetlen szatíráké. A *Serenissimus* — már csupán kevéssel a faszizmus uralomra jutása előtt — a gögösen és bosszúállóan puffeszkedő hatalmi ostobaság leleplezése, a *Pucolta* pedig — a festette: a *pinxit* mintájára — a mulattató, egyben lebecsülhető kisemberi öntudat karikatúrája. Az *Ebéd a kastélyban* az uborkafára fölkapaszkodó szolgáltek nagy huppanásán mosolyogtat.

Hunyady túlzottan is belecsap a húrokba, amikor érzelmes történeteket peng. A *Karácsonyeste* az épp akkor elhalálózó, beteg édesanyával, A *huszár, a szerelem és a hazája* a karakánul katonás honfivirtussal már kissé feszélyezi mai izlésünket. Egyébként ez utóbbi humanizmusával állná a versenyt akkor is, ha Tersánszky rokon témájú, s persze jóval terjedelmesebb remekét, a *Viszontlátásra, drá-*

ga... című regényét olvasnánk „párhuzamban” — ám a jellemfestés, az ember- és világkép ezekben az elbeszélésekben annak mutatja Hunyady Sándort, e szeretetre méltó és korán elhunyt alkotót, aki valóban volt: 20. századi prózánk kismesterének. (*Hunga-Print*)

TARJÁN TAMÁS

Barsi Balázs: A megkísértés misztériuma

Barsi Balázs könyvecskéje papoknak szól, segítséget kíván nyújtani, hogy benső életük megújulása által mélyítsék el hivatásukat. E hivatás gyökere az „Atyaisten Szíve”, értsd szeretete, és ha a pap nem merít nap mint nap a szeretet forrásából, akkor kiszárad, „a teljes csőd és összeomlás fenyegeti”. A szerző arra buzdítja hallgatóit, naponta imádkozzanak és ezekre a napi imákra kínál szempontokat, gondolatokat. Hallgatót írtam, hisz egy papoknak adott lelkigyakorlat előadásait adja kezünkbe a kiadó. Az élő szó frissesége átüt minden soron, érezzük az elkötelezett lelkipásztor szavainak tüztét. Ez egyúttal persze a könyv gyengéje is: joggal kérdezheti az olvasó, marad-e még hely saját gondolatai, érzelmei, meglátásai számára, oly gazdag gondolatokat tár elénk az előadó. Úgy gondolom, hasznos lett volna átírni az olvasó számára az előadássorozatot, hogy kézikönyvvé, az olvasó egyéni lelkigyakorlatának forgatókönyvévé válhasson.

A könyv eredetisége, hogy a lelkigyakorlatot nemcsak retorikailag hasonlítja össze Krisztus Urunk negyven napos pusztai tartózkodásával, hanem meghív, hogy Jézussal együtt maradjunk a pusztában és a kísértésben. Nem lelki séta tehát, hanem illúzió- és bálványromboló gondolatokkal zaklat, lelki zsákutcákból vezet ki kézen fogva. „A szentség elsősorban üresség, amit fölfedezünk magunkban és elfogadunk; és Isten maga jön, hogy betöltse azt abban a mértékben, ahogy megnyílunk az ő teljességére” — ez a központi gondolat. Az ürességet felfedezzük, nem felidézük, mint a keleti elmélkedésekben, és Istent engedjük be az ürbe. Nem könnyű gyakorlat, mint ahogy nem könnyű olvasmányt ad a szerző kezünkbe. „Megtanulni szeretni, ahogy Isten szeret, nagyon nehéz. Ez maga a lelki élet” — figyelmeztet Barsi. Újra el fogom olvasni és újra át fogom elmélkedni könyvét. (*Márton Áron Kiadó*, 1992)

KISS ULRICH

SOMMAIRE

	<i>Du nouveau Catéchisme de l'Église Catholique</i>
Joseph Ratzinger:	En quoi l'Église croit-elle?
Christoph Schönborn:	Thèmes importants et principes fondamentaux
Lajos Pápai:	De la profession de foi au Catéchisme
József Török:	Histoire du Catéchisme
Gáspár Ladocsi:	Les parties dogmatiques du Catéchisme
Gellért Békés:	La célébration liturgique du mystère du Christ
András Veres:	Éléments anciens et nouveaux de la doctrine morale
	Entretien avec Dénes Farkasfalvy

INHALT

	<i>Über den neuen Weltkatechismus</i>
Joseph Ratzinger:	Woran glaubt die Kirche?
Christoph Schönborn:	Hauptthemen und Grundprinzipien
Lajos Pápai:	Vom Glaubensbekenntnis zum Katechismus
József Török:	Die Geschichte des Katechismus
Gáspár Ladocsi:	Wahrheitssystem des Glaubens
Gellért Békés:	Die liturgische Feier des Christus-Mysteriums
András Veres:	Alte und neue Elemente in der Morallehre
	Gespräch mit Dénes Farkasfalvy

CONTENTS

	<i>The new world Catechism</i>
Joseph Ratzinger:	What does the Church believe?
Christoph Schönborn:	Main topics and basic principles
Lajos Pápai:	From profession of faith the Catechism
József Török:	The history of Catechism
Gáspár Ladocsi:	The system of truths in our faith
Gellért Békés:	The celebration of the liturgical mystery of Christ
András Veres:	Old and new elements in the moral doctrines
	Interview with Dénes Farkasfalvy

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ; Szerkesztőbizottság: HORÁNYI ÖZSÉB, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, PARANCS JÁNOS, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRENYI LÁSZLÓ; A szerkesztőség munkatársai: CZ. BALASSA MÁRIA, KISS SZEMÁN RÓBERT

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042—6024; Nyomás: VESZPRÉMI NYOMDA RT. ; Felelős vezető: Fekete István igazgató

Lapunk kiadását a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatja.

Szerkesztőség: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. telefon: 117-7246; 117-3933; telefax: 117-3471. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. I. lh. I. em. Tel.: 117-3661. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Utcán át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekkszámlasszáma: OTP. VII. ker. 218-98316512-037343-8. Előfizetési díj: 1 évre 540,— Ft, fél évre 270,— Ft, negyed évre 135,— Ft egyes szám ára 48,— Ft. — Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1300 Budapest, Pf. 149. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy a Magyar Hitelbanknál (H-1133 Budapest) vezetett 202-10995 sz. számláján. Ára: 35,— US dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA KÖZÖTT. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 48 Ft

VIGILIA

SZEMLE

KARL RAHNER	Mit jelent Jézust szeretni?
CZESLAW MILOSZ	Szülőhazám, Európa
20. századi magyar művészet
Dévényi Iván gyűjteményéből
Az élő magyar líra
BALLA ZSÓFIA	Egy pohár fű
Clarinetto all' ungherese
BÖNDÖR PÁL	Tegnap egyszerűbb volt
Grencsó a Hikkben
JÁVOR OTTÓ	Századunk idilljei
HUNYADY SÁNDOR	Serenissimus
BARSI BALÁZS	A megkísértés misztériuma
A SZEMLÉKET ÍRTÁK	Gerold László, Jász Attila, Kenyeres Zoltán,
Kiss Ulrich, Kunszabó Zoltán, Liptai Csilla,
Mojzer Miklós, Pálmai Kálmán, Retkes Attila,
Szabó Ádám és Tarján Tamás

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

GION NÁNDOR	Naplórészlet nagybátyámról
ERDŐ PÉTER	A hittudományi képzés rendszere
TÉMÁK 1994-RE	Gazdaság és erkölcs
A mai magyar szegénységről
A közoktatás keresztény szemmel
A magyar sajtó a hitoktatásról
A Dabas-Sári „ügy”
A család éve
Zsinati egyház